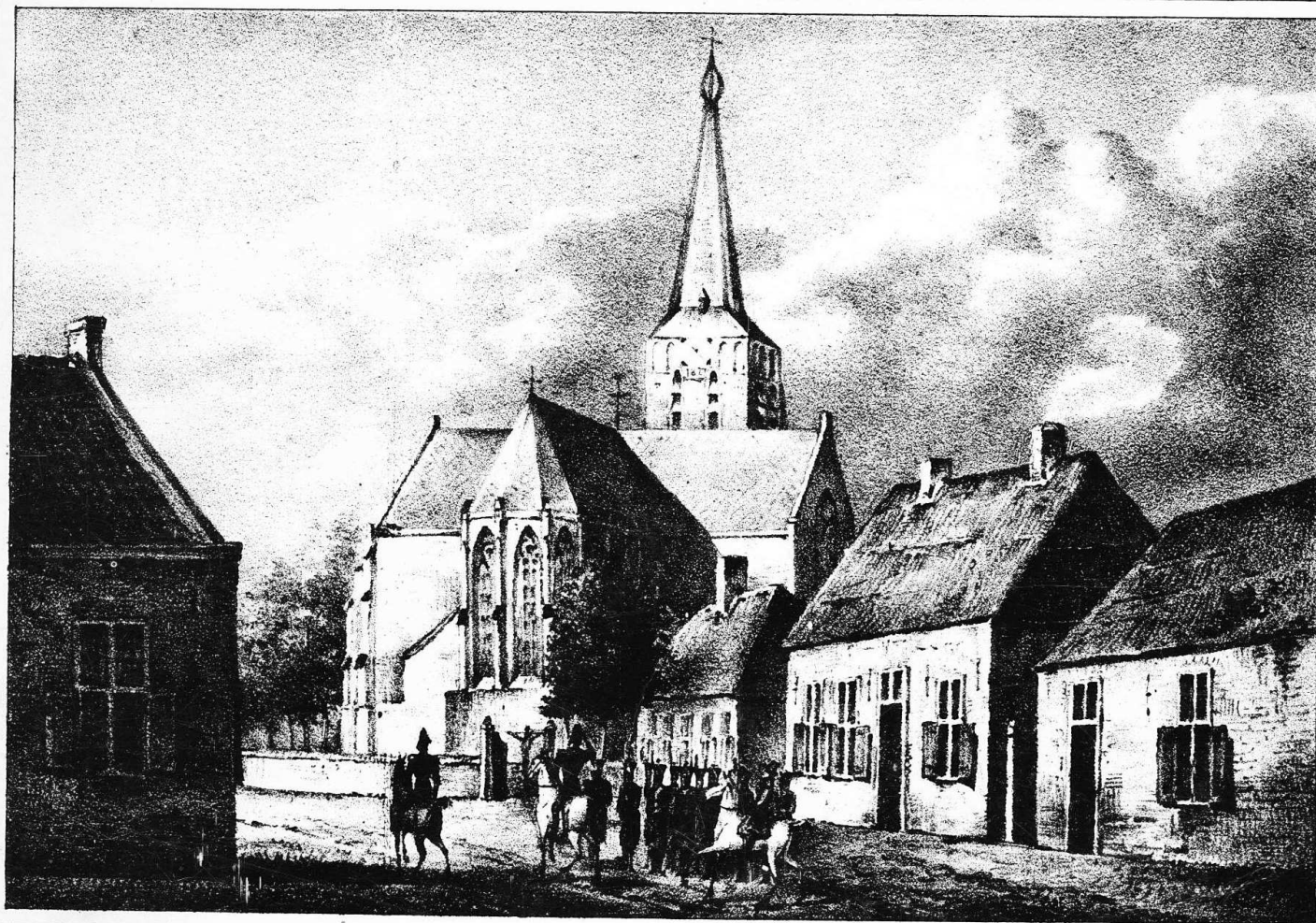

L. C. H. S. del.

Vos lith.

Lith. Desguerre.

POPPEL.

POPPEL IN GOEDE EN KWAADE DAGEN...

heemkundekring
nicolaus poppelius

Medewerkers aan de brochure

Colma Swaan

Josepha Van der Voort

Annie Poppeliers

Edmond Swaan

Willem Paul ussen

Cyriel Verbeek

Peter Van Baelen

Laurent Woestenburg

Frans Slegers

Harry De Kok

Els De Kinderen

Marcel Gielis

Marc Vermeeren

Redactie

Marcel Gielis

Laurent Woestenburg

Marc Vermeeren

INHOUD

- I Prehistorie, Romeinse tijd en vroege middeleeuwen
- II Kerkel ijk Poppel
 - 1) De St.-Valentinusparochie
 - 2) Kerkelijke gebouwen en monumenten
 - 3) Pastoors van Poppel
 - 4) Kapellen op Poppels grondgebied
 - 5) Bekende geestelijken
- III De Poppelse dorpsgemeenschap
 - 1) Aspecten van de geschiedenis van de heerlijkheid Poppel.
 - 2) Burgemeesters van Poppel sinds 1830.
 - 3) Het geslacht van Wijtvl iet
- IV Poppelse molens
 - 1) De verdwenen watermolen van Rovert
 - 2) De stenen molen van Poppel
- V Poppelse landgoederen
 - 1) Het landgoed Nieuwkerk
 - 2) Het landgoed De Schrieken
 - 3) De Pannenhoef
- VI Onderwijs
 - 1) De gemeenteschool
 - 2) De aangenomen meisjesschool
- VII Verenigingsleven
 - 1) De oude schuttersgilden te Poppel
 - 2) Enkele andere verenigingen te Poppel
- VIII Enkele grepen uit de geschiedenis van Poppel
 - 1) Poppel vijfhonderd jaar geleden
 - 2) Poppel in 1830
 - 3) Burgerlijke stand in 1879
- IX Poppel tijdens de twee wereldoorlogen
 - 1) De eerste wereldoorlog
 - 2) De tweede wereldoorlog
- X Folklore
 - 1) Poppelse Janhagel
 - 2) Poppelse Annekdoten
 - 3). Gedicht van het paard
 - 4). Een gedicht

INLEIDING

Het is een krachttoer om in enkele maanden ti jds een boek van deze omvang samen te stellen. Nadat het voor de deelgemeente Weelde (1) al eens gebeurd was, - dan nog samen met de voorbereiding van een grootse tentoonstelling -, is dit ook nu weer voor Poppel gelukt. Daarvoor hebben een paar leden van de Heemkundekring zich bijzonder ingespannen. Ik doe niemand onrecht aan, als ik hier vooral Marc Vermeeren even in de bloempjes zet, want het is vooral dankzij hem, dat deze onderneming is geslaagd.

Hiermede is dan het derde (2) boek van de ijverige Heemkundekring van de pers. Wij hopen dat u het een goed boek vindt en dat volgend jaar Ravels de rij vol mag maken.

Wij danken van harte allen die aan de totstandkoming van dit fraaie boek hebben meegewerkt:

- de leden die bereidwillig foto's en prentkaarten in bruikleen afstonden;
- Jef Verheyen die voor de omslag zorgde;
- de leden die de bijdragen schreven, de drukproeven corrigeerden en zoveel karweitjes opknaptten.

Wij wensen u tenslotte veel leesgenot toe en verzekeren u dat onze kring een steeds toenemende ijver voor de heemkunde zal tentoon spreiden.

Laurent Woestenburg augustus 1979

(1) Wel en Wee in Weelde, 1978.

(2) Gelijktijdig met onderhavig boek verschijnt ook nog: Zoals Ze Waren, Oude Prenten over Ravels, Weelde en Poppel.

I. Prehistorie, Romeinse tijd en vroege middeleeuwen.

De gehele Kempen moet vroeger onder water hebben gelegen. Het geheel vormde de zogenaamde Poederlese Zee. Nadat die zee in onze streken verdween werden massa's vliegzand achtergelaten die later de duinen zouden vormen. Zulke duinen vinden we nog vooral op Hulsel en Rovert.

De geschiedenis begint pas zodra er geschreven documenten zijn waarin de mens van toen feiten of gedachten heeft meegedeeld aan de mens die na hem zou komen. De periode voor deze geschreven documenten, dit is de prehistorie, kunnen we nochtans wel bestuderen dank zij de archeologie, dit is de wetenschap die zich bezig houdt met de voorwerpen die door de prehistorische mens in de bodem werden achtergelaten te onderzoeken. In de omgeving van Poppel werden reeds heel wat voorwerpen gevonden die dateren van voor de Romeinen, en waarbij ook graven van deze oudste bewoners werden blootgelegd.

In en rond Poppel kwamen waarschijnlijk reeds mensen voor omstreeks 4000 jaar voor Christus, dat is dus 6000 jaar geleden! We noemen deze periode het Mesolithicum, de tijd die erop volgt is het neolithicum (Midden- en Nieuw Stenen tijdperk). Deze oudste bewoners hadden enkel gebruiksvoorwerpen uit steen. Die oude nederzettingen werden niet zomaar willekeurig gesticht. Ging men zich in een bepaalde streek vestigen, dan had men zowel vroeger als nu een reden daartoe. Die reden kan geweest zijn de gunstige ligging van het terrein met het oog op de jacht, waarvan de mensen hoofdzakelijk moesten leven. Ze kan ook gezocht worden in de voordelige situatie van de plaats, met betrekking tot verkeer en handeldrijven. Want handel is er vanaf de oudste tijden geweest. Wel had men geen geld als betaalmiddel, maar men ruilde. Een bekend ruilmiddel waren huiden. Van huiden maakte men kleding, riemen, bekleding voor schilden, enz. Verder ruilde men voedsel (waaronder vet van geslachte dieren) en materiaal dat diende ter versiering, zoals steentjes, hoorn, enz. Aanvankelijk leefden onze voorouders voornamelijk van de jacht. Later legde men zich toe om planten te zaaien en dieren te fokken. De mensen gingen zo over naar de landbouw.

Rond 1500 voor Christus kwamen stammen uit Midden-Europa onze streken bevolken. Zij hadden geleerd erts te smelten en bronzen voorwerpen te maken, zoals messen, dolken en zwaarden alsook allerhande gebruiksvoorwerpen. Deze mensen uit het Bronstijdperk begroeven hun doden onder grafheuvels zoals men er vele rond Poppel aantreft (Weelde, Goirle, Hilvarenbeek, enz.) Deze bewoners, die in de periode 1700

tot 800 v.Chr. (Bronstijdperk) onze streken bevolkten moeten een vreedzame, rustige boerenbevolking zijn geweest. Van grote rijkdom was hier geen sprake. Door wat veeteelt en door het bewerken van enige akkers, moesten zij in hun levensonderhoud voorzien. Waarschijnlijk leverde het houden van bijen extra-inkomsten op in een tijd waarin suiker niet bekend was en honing in het gebrek aan zoetstof moest voorzien. Jacht en visserij zullen zeker nog een aanvulling van het dagelijks rantsoen hebben gevormd. Praktisch alles wat men nodig had, moest men zelf maken.

In hun grafheuvels werden de doden met de nodige eerbewijzen begraven. De lijken werden boven een groot vuur verbrand en de resten van de beenderen en de assen werden in een klein kistje van ongeveer 70 cm lengte (gewoonlijk een uitgeholde boomstam) gelegd en in een rechthoekige ondiepe kuil gezet en bedekt met omgekeerde heideplaggen en graszoden. Aldus werd er een kleine heuvel van ongeveer 15 meter doorsnede opgeworpen, die dan nog door eiken palen en een

gracht of wal werd omgeven.

Later werden de crematieresten verzameld in potten, die men urnen noemt. Deze werden met de hand uit leem gedraaid en in het open vuur gedroogd en verhard. Deze urnen zijn peervormig of emmervormig, 20 à 30 cm hoog en hebben een diameter van 20 á 25 cm of meer. Zij hebben een zeer eenvoudige versiering die aangebracht werd met een stokje of met een dik touwtje in de vorm van een lus. Dergelijke urnen werden te Poppel op Hulsel gevonden.

Mogelijk zijn rond 600 v.Chr. de Kelten in ons land aangekomen. Zij kenden het ijzer en met hen begint dus het IJzertijdperk. Met ijzer kan men wel wat scherpere zwaarden smeden dan met brons. Toch moet men dat primitieve ijzer niet al te hoog schatten. Romeinse schrijvers verhalen dat hun tegenstanders in het gevecht van tijd tot tijd moesten pauzeren om hun zwaard over de knie recht te buigen! De Kelten legden niet zoals hun voorgangers grafheuvels aan, maar richtten hele kerkhoven in, waarvan elk graf een urn bevatte met de as van een verbrand lijk, dat zijn de zogenaamde urnenvelden. Veel van deze grafheuvels en begraafplaatsen gaan verloren door de achteloosheid of de onkunde der vindsters. Ook bij opgravingen in en rond Poppel is veel in dat opzicht kostbaar materiaal door onkundig delven teloor gegaan. Vermelden we nog dat de Kelten die hier woonden waarschijnlijk tot de stam der Menapiërs behoorden.

Tegen het begin van onze jaartelling verschenen de Romeinen in onze streken. Te Poppel werden geen sporen van hen teruggevonden maar wel is een Romeinse villa ontdekt te Alphen.

Rond het jaar 300 konden deze Romeinen Germaanse volken waaronder de Taxandiers en Franken die uit Duitsland kwamen en die zich hier wilden vestigen niet meer tegenhouden. Een deel van deze Franken bleven hier en verdrongen de toenmalige Menapiërs die hier woonden. Anderen trokken door tot de Zenne en de Leie. In Poppel vestigden de Franken zich te Hulsel en in de Dijk en waarschijnlijk ook te Aarle en Maarle. Volgens Prof. L. Van der Essen bestond in de Brabantse Kempen het Frankisch dorp uit verschillende bestanddelen. De Franken gingen over tot het aanleggen van grote veldcomplexen. Hun hoeven sloegen ze op aan de zijden van een vrijgehouden driehoek waarop ze hun kudde konden opstellen voor de heerdgang naar het vrijgewei. In het midden van deze driehoekige open plaats met gras begroeid vinden we een "dijk" of vijver, een was- en drinkkuil met gemeenschappelijke servituten. Deze driehoek waarrond de Franken hun hoeven bouwden is ook nu nog aanwezig in de gehuchten Dijk, Hulsel, Aarle en Maarle. Misschien werd te Poppel de naam van de wouwer ("Dijk") aan het ganse gehucht gegeven. Mogelijk wijst dus zelfs de plaatsnaam "Dijk" op aanwezigheid van Franken.

De Franken waren eigenlijk meer veehouders dan landbouwers. Ze fokten ganzen, runderen, schapen maar vooral varkens. Het was een ruw volkje dat in houten huizen leefde. De armsten hadden een hut van graszoden. Ze wonnen haver voor de pap en rogge voor het brood. We weten dat in Alphen in het jaar 709 ongeveer 11 huisgezinnen waren. We mogen veronderstellen dat Poppel in die tijd ongeveer evenveel inwoners telde.

De vruchtbare landbouwgronden rond het gehucht de Dijk die men met veel werk op moeras en heide had veroverd, konden niet in aanmerking komen toen er rond het jaar 800 een kerk moest worden gebouwd. Daarenboven was het onmogelijk dat men de kerk zou optrekken in het dorpscentrum, dat betaamde niet voor de gebedsstilte, het was daar immers de plaats van het vee. Bovendien was het er doorgaans te nattig om een begraafplaats te maken, de eerste kerken werden gewoonlijk buiten het dorp gebouwd, achter de akkers op een zandige hoogte. En zo gebeurde ook te Poppel. De bidplaats werd dus wat achteraf gebouwd, achter de leefgemeenschap, op de plaats

waar ook nu nog de kerk staat. Naarmate het kerkelijk leven zich meer en meer ontwikkelde en daar door een aantal factoren het dorp zich gunstig kon uitbreiden kwamen de huizen dichter bij en rond de kerk te staan. De huidige dorpsstraat ontstond. Wat eens een Frankische boerengemeenschap was geweest ontwikkelde zich nu tot een bloeiend dorp.

Bij de dood van Karel De Grote (814) was ons land verdeeld in gouwen of pagi, waaronder in de Kempen de pagus Taxandriae. Iedere pagus had een eigen rechtsgebied en een eigen financieel en burgerlijk bestuur. Het geheel stond onder de voogdij van een gouwgraaf. Onze streken kenden toen een zekere welvaart. De eerste nijverheid ontstond en ook de vlasbewerking kreeg betekenis. De graven van Leuven en de Hertogen van Brabant zouden later deze nijverheid nog meer stimuleren.

Marc Vermeeren

Literatuur

L.VAN IMPE en G.BEEX. Grafheuvels uit de vroege en midden Bronstijd te Weelde. Archeologie Belgica Nr. 193. Brussel, 1977, 51 blz.

J.VAN BAELEN. De voorchristelijke tijd en archeologie te Weelde. In: Wel en Wee in Weelde. Weelde, 1978, blz. 8-10.

L.VAN DER ESSEN. Geschiedenis van Vlaanderen. D 1. I. 1938.

II. Kerkelijk Poppel.

1) De Sint-Valentinusparochie

Het ontstaan van de parochie

In oudere publicaties over Poppel wordt het ontstaan van de parochie steeds teruggevoerd op de apostel der Nederlanden, de H. Willibrordus. Men baseerde zich hiervoor op het testament van Willibrordus uit het jaar 729, waarbij hij o.a. bepaalde dat de bezittingen die hij van Henricus, Heer van Pieplo, had gekregen, zouden toekomen aan de abdij van Echternach in Luxemburg. Pieplo werd geïnterpreteerd als Poppel en men nam aan dat Willibrordus op dit domein dat dan later het dorp Poppel zou worden een kerk had opgericht, wanneer hij in 709 door deze streek rondtrok om het geloof te verkondigen en te Alphen een kerk stichtte.

In de Codex Aureus, een cartularium dat een nauwkeurig overzicht biedt van het grondbezit van de abdij van Echternach, is echter nergens sprake van bezittingen van deze abdij te Pieplo-Poppel. Wel is er herhaaldelijk sprake van Rieplo, d.i. Reppel in Belgisch-Limburg. Het is bijgevolg meer dan waarschijnlijk dat de naam Pieplo in het testament van Willibrordus een verschrijving is (van een copist of van de uitgever) voor Rieplo. Dat de parochie van Poppel door de H. Willibrordus zou gesticht zijn, schijnt dus wel naar het rijk der legenden verwezen te moeten worden.

Wanneer en hoe zou de parochie van Poppel dan wel ontstaan kunnen zijn? Wanneer de kerk van Poppel opduikt in de archieven, namelijk in een geschreven document van 1211, is ze samen met de parochie van Ravels in het bezit van het St.-Servaaskapittel van Maastricht. We mogen veronderstellen dat daaraan de normale ontwikkelingsgang van een parochie in deze streken is voorafgegaan: de kerk van Poppel is waarschijnlijk in de Karolingische tijd gebouwd als eigen kerk van de plaatselijke heer. Onder invloed van de Gregoriaanse Hervorming, die de kerkelijke goederen in het bezit van de geestelijken wilde brengen, is de kerk dan samen met de twee derden van de tienden die in principe bestemd waren voor de kerkfabriek en de armentafel, overgedragen aan een abdij of kapittel, in het geval van Poppel het Sint-Servatiuskapittel van Maastricht. Wanneer een kerk in het bezit komt van een geestelijke instelling heeft dit doorgaans voor gevolg dat de parochie in die instelling wordt geïncorporeerd. Dit zal ook wel het geval geweest zijn voor Poppel t.o.v. het kapittel van Maastricht. In concreto betekent dit dat het Sint-Servatiuskapittel de eigenlijke pastoor of pastor primitivus was van Poppel. Aldus kreeg het kapittel behalve de twee derden van de Poppelse tienden, die al in zijn bezit waren, ook nog de beschikking over het zgn. pastoreel beneficium d.w.z. de inkomsten van de pastoor nl. het laatste derde van de tienden dat in principe bestemd was voor de pastoor, de opbrengsten van pastorele goederen en de jura stolae of het casueel. In ruil voor al deze inkomsten was het Sint-Servatiuskapittel verplicht te zorgen voor een pastoor voor Poppel, hetzij door een van haar kanunniken als pastoor naar Poppel te sturen, hetzij door een andere priester tegen vergoeding in Poppel dienst te laten doen.

Op 20 april 1211 doet Hendrik, proost van het Sint-Servaaskapittel afstand van de kerk van Poppel (en haar appendix Ravels) ten voordele van de dichterbij gelegen abdij van Tongerlo, op voorwaarde dat Wenemarus, abt van Tongerlo, een lijfrente van 15 Keulse schellingen verzekert aan de laatste Poppelse pastoor uit Maastricht, nl. kanunnik Lambertus, wordt de Kempische abdij in het bezit gesteld van kerk, tienden en pastoreel beneficium van Poppel. Aldus is in de 13e eeuw de situatie tot stand gekomen die tot het einde van het Ancien

Regime zal blijven voortbestaan. Als pastor primitivus heeft Tongerlo het patronaatsrecht over de aan Sint-Valentinus toegewijde kerk van Poppel, d.i. het recht om een kandidaat voor de benoeming tot pastoor aan de bisschop voor te stellen. Met het patronaatsrecht gaat zoals gewoonlijk ook het genot van de tienden gepaard.

De middeleeuwse parochie

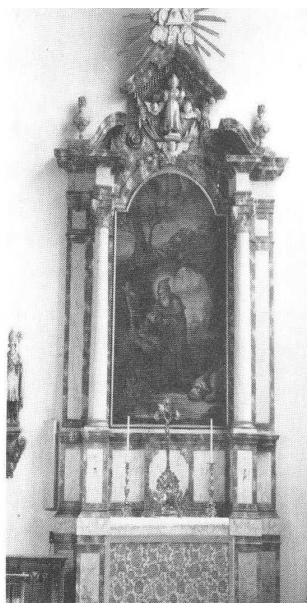
Poppel behoorde voor de oprichting van de nieuwe bisdommen in de Nederlanden in 1559 tot het prinsbisdom Luik. Het ressorteerde onder het dekenaat Hilvarenbeek, dat ongeveer het deel van de huidige provincie Noord-Brabant ten westen van Den Bosch omvatte en dat samen met zes andere dekenaten het aartsdiakonaat Kempenland vormde. Daar de prinsbisschop al te zeer in beslag genomen werd door zijn wereldlijke bestuursstaak, oefende de aartsdiaken in feite de bisschoppelijke taken uit over het hem toevertrouwde deel van het bisdom. Hij benoemde priesters en de beneficies (in feite kon hij praktisch niets anders dan degene benoemen die door de patroon werd voorgesteld) en oefende toezicht uit over het geloof en zeden van de clerus en de gelovigen van zijn aartsdiakonaat. Hij inde ook het cathedraticum, een door de parochies aan de bisschop te betalen belasting. Naargelang van de belangrijkheid betaalden de parochies het volle, het halve of het vierde bedrag en werden ze resp. integrae ecclesiae, mediae ecclesiae of quartae capellae genoemd. Poppel behoorde zoals de meerderheid van de parochiekerken tot de laatste categorie.

Sint-Valentinus

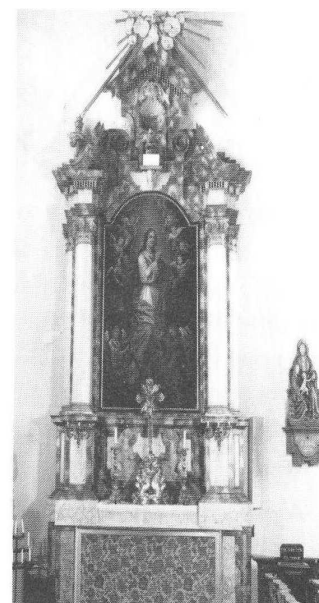
Detail van de preekstoel.

Sint-Antonius altaar. .

O-L-Vrouwe altaar

Ravels was in de middeleeuwen in theorie een appendix bij de kerk van Poppel. Dit betekende dat Poppel en Ravels slechts één pastoor hadden. In de praktijk echter functioneerde Ravels als een zelfstandige parochie want de blijkbaar rechtstreeks door de abdij aangestelde deservitor oefende te Ravels de zielzorg uit, terwijl Tongerlo alle tienden van Ravels aan zich had getrokken.

De eerste gekende pastoors van Poppel in de 13e en 14e eeuw waren geen kloosterlingen van Tongerlo, maar wereldlijke priesters die tegen een jaarlijkse betaling door de abdij te Poppel instonden voor de zielzorg. Vanaf het begin van de 15e eeuw echter schijnt Tongerlo de gewoonte te hebben aangenomen eigen kloosterlingen te benoemen als verus pastor, d.w.z. als degene die in naam van de pastor primitivus het pastoors-ambt waarneemt. Dit betekent echter nog geenszins dat de verus pastor zich ook persoonlijk kwijt van zijn pastorale taak. De benoeming tot verus pastor lijkt soms eerder een middel om een of andere vooraanstaande kloosterling een inkomen te bezorgen. Nicolaus van Aerle, die rond 1420 feitelijke pastoor was te Poppel, resideerde ter plaatse en oefende dus zelf zijn pastoorsambt uit. Maar zijn opvolger Joannes van Wijffl iet, doctor in de theologie, was belast met belangrijke bestuurstaken in zijn orde. Ook nam hij deel aan het concilie te Bazel, waar hij in 1431 overleed. Om zijn pastoorsambt te Poppel uit te oefenen huurde hij een deservitor. Hier zien we een van de belangrijkste misbruiken in de kerk van de late middeleeuwen geïllustreerd: het verwaarlozen van de residentieplicht. De beneficiëes stonden niet zozeer ten dienste van de pastoraal, maar werden louter beschouwd als middel om een inkomen te verschaffen aan ambtenaren van vorstendom, bisdom of kloosterorde, aan wetenschappers, universiteitsprofessoren en kunstenaars. De pastoraal werd tegen een karige vergoeding uitgeoefend door priesters die doorgaans heel wat minder gekwalificeerd waren dan de universitair gevormde ambtenaren, wetenschappers en kunstenaars, aan wie de inkomsten van de beneficiëes toevloeiden.

Het zedelijk leven van de priesters in de late Middeleeuwen is over het algemeen weinig voorbeeldig. De verklaring hiervoor moet gezocht worden in het gebrek aan vrijheid of juiste motivatie bij de keuze voor het priesterschap, aan de gebrekkige opleiding van deze priesters in een tijd waarin de seminaries nog niet bestonden en in het betrekkelijke isolement waarin de plattelandspriesters leefden. In de 15de- en 16de-eeuwse registers van het aartsdiaconaat Kempenland vinden we dat twee Poppelse pastoors, waarschijnlijk niet toevallig twee die ter plaatse resideerden, nl. Nicolaus van Aerle en Hendrik Eerschole beboet werden omdat zij de celibaatswet hadden overtreden. De Poppelse deservitor Goswinus de Merica was een van de vele laatmiddeleeuwse focaristen, d.w.z. priesters die in een bestendige verhouding samenleefden met een vrouw, die voor de buitenwereld als hun huishoudster doorging. Volgens de registers van 1460 tot 1465 betaalde Goswinus trouw ieder jaar een boete voor overtreding van de celibaatswet. Klaarblijkelijk werd deze boete niet meer als zodanig beschouwd, maar eerder als een soort van taks die moest worden betaald om van de naleving van de celibaatswet ontslagen te worden. Door de "taks op de concubines" legaliseerden deze focaristen dus in feite hun concubinaat.

Over het godsdienstig leven van de gewone mensen in Poppel in de late Middeleeuwen zijn slechts enkele schaarse gegevens overgeleverd. Toch kunnen we ons aan de hand daarvan wel enig idee vormen over het karakter van hun vroomheid. Naast het pastorele beneficie kwamen in de late Middeleeuwen in Poppel nog vier zgn. simpele beneficies tot stand, nl. de beneficies van O.L.Vrouw, waaraan de kosterij was verbonden, dat van de H. Anna, dat van de HH. Antonius en Sebastiaan, en dat van St.-Joris. De laatste twee waren verbonden met de gelijknamige gilden. Deze simpele beneficies legden aan hun bezitters geen zielzorg op. Ze hadden als enig doel een priester vrij te stellen om per week enkele missen te doen tot lafenis van de ziel van de stichter(s). Dat dergelijke beneficies in de late Middeleeuwen zo geweldig toenamen hangt samen met een sterk op het hiernamaals gerichte geloofsbeleving, die in de kerkelijke praktijken vooral een middel ziet om zich te verzekeren van de hemel.

Over een element van het kerkelijk leven vinden we wat meer gegevens in de aartsdiakonale registers, nl. over de huwelijkssluitingen. In de late Middeleeuwen werd een zgn. clandestien huwelijk, d.i. een huwelijk dat niet ingezegend was in de kerk maar alleen door geslachtsgemeenschap in huwelijksgezindheid tot stand was gekomen, beschouwd als een geldig huwelijk. Weliswaar hadden de bisschoppen zulke clandestiene huwelijken verboden omdat ze ontsnapten aan de controle van de kerkelijke overheid. Een man en een vrouw die clandestien gehuwd waren, waren ipso facto geëxcommuniceerd, konden aangebracht worden voor de bisschoppelijke rechtbank en werden dan verplicht een boete te betalen om hun toestand te regulariseren. Franco vander Straten, die verbleef in Poppel, werd daar in 1486 beboet wegens overspel, omdat aan het licht was gekomen dat hij elders clandestien gehuwd was. Omdat Adriaan van Gastel clandestien gehuwd was met Katharina van Woestenborch, werd hij rond 1520 verplicht tot een boete en een bedevaart naar O.-L.-Vrouw van Mainz, die later in een supplementaire geldsom wordt omgezet. Wanneer Judocus Boecx in 1564 te Poppel wilde trouwen met Leonarda Pauli werden zowel de bruidegom als zijn bruid aangeklaagd voor de bisschoppelijke rechtbank, resp. door Luytgard Sledden en Valentinus van Schaluinen, die allebei beweerden dat er een clandestien huwelijk in het spel was. Judocus en Leonarda krijgen van de rechter toch de toelating om te trouwen, evenwel mits betaling van de nodige boeten.

De parochie ten tijde van de Contrareformatie

De katholieke hervorming werd in de Nederlanden ingeleid door de oprichting van nieuwe bisdommen (1559) en de uitvoering van het concilie van Trente (1545-1563). Poppel kwam bij het bisdom 's Hertogenbosch. Ook in het nieuwe bisdom kreeg Poppel Hilvarenbeek als dekenale hoofdplaats. De nieuwe dekenij Hilvarenbeek was evenwel veel kleiner dan de vroegere, Luikse dekenij.

Waarschijnlijk zijn Poppel en Ravels in 1559 ook officieel bescheiden want ze kwamen nu tot een verschillend bisdom te behoren, resp. Den Bosch en Antwerpen. Na de verovering van Den Bosch in 1629 door de Staatse troepen, werd het bisdom Den Bosch rond het midden van de 17de eeuw omgezet in een apostolisch vicariaat. In 1731 werd het Oostenrijks gedeelte van dit vicariaat, nl. het dekenaat Geel en de Hilvarenbeekse parochies Arendonk en Poppel afzonderlijk onder een apostolisch vicaris geplaatst, eerst (tot 1759) de aartsbisschop van Mechelen, later de bisschop van Antwerpen.

De hervormingsplannen van het concilie van Trente waren erop gericht het beneficiewezen: dat in de late Middeleeuwen vooral gediend had om een inkomen te verschaffen aan allerlei mensen die weinig of niets met de zielzorg te maken hadden, terug ten dienste van de pastoraal te stellen. Het concilie had sterk gedrukt op de residentieplicht. Na Trente resideerden ook de pastoors van Poppel steeds ter plaatse en verdwijnen dus de deservitoren. De laatste deservitor die in de bronnen genoemd wordt is de predikheer Mathias van Lierop. Blijkbaar was hij geen vaste deservitor maar heeft hij hier korte tijd pastoraal werk verricht tijdens een door de oorlogsomstandigheden van 1573 veroorzaakte afwezigheid van de pastoor. Ook de ontwikkeling van de simpele beneficië bewijst dat na Trente de pastorale bekommernissen gaan primeren. Bisschop Masius van Den Bosch (1594-1615) verenigde in 1607 de drie nog bestaande beneficië van de Poppelse kerk. Vanaf dat ogenblik kreeg de beneficiaat in onderscheid met zijn middeleeuwse collega een taak in de zielzorg: hij moest de pastoor bijstaan bij het toedienen van de sacramenten en bij het vervullen van andere pastorale taken. Zo is de figuur van de onderpastoor ontstaan. Omdat de Poppelse beneficië de onderpastoor blijkbaar geen voldoende inkomen konden verschaffen, kreeg hij ook een beneficië in de kapittelkerk van Eindhoven toegewezen.

Onze streken hadden erg te lijden gehad onder de oorlog tussen Spanje en de opstandige gewesten. Allerwegen waren ook de kerken vernield geworden. Van het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) werd in vele parochies o.a. ook in Poppel gebruik gemaakt om de kerk herop te bouwen. Waarschijnlijk hangt het met het herstel van de kerk samen dat pastoor Laurentius Mutsaerts in 1615 aan de bisschop kon meedelen dat hij van de gemeente de toelating had gekregen om ten voordele van de kerkfabriek een omhaling te doen tijdens de preek. In de pastoorsvergadering van de dekenij Hilvarenbeek op 29 augustus 1616 werd vanwege de bisschop meegedeeld dat voortaan in alle parochies de kerkmeesters tijdens de preek een omhaling moesten doen voor het herstel van de kerk. Deken Mattheus Langhecrusius moest in 1617 echter bekennen dat de omhaling nog maar alleen in Poppel gebeurde. Wat dit betreft heeft Poppel dus in het begin van de Nieuwe Tijd gefungeerd als paroisse-pilote.

Overigens maakte de deken in zijn verslag van 1617 ook gewag van wrijvingen tussen de pastoor en de gemeente i.v.m. het herstel van de kerk. De Poppelse schepenen meenden uiteindelijk, na een onderzoek dat zij toch het recht hadden een beroep te doen op de pastoor om uit zijn aandeel in de tienden een bijdrage te doen voor het herstel van de toren en het schip van de kerk en om het hoofdaltaar van ornamenten te voorzien.

Na Trente werd de pastoraal veel krachtadiger dan voorheen ter hand genomen. De bevolking werd veel sterker doordrongen met de katholieke leer en moraal. Dit was vooral te danken aan een zeer belangrijke nieuwigheid in de Kerk na het concilie van Trente, nl. het catechismus-onderricht, waarmee in Poppel de onderpastoor belast werd, zoals ook elders doorgaans het geval was. De catechese vond plaats tijdens de vroegmis en was in eerste instantie bestemd voor de jeugd, maar de geestelijkheid hoopte dat ook de volwassenen die de vroegmis bijwoonden er iets van zouden opsteken. Aan de pastoor kwam het toe in de hoogmis te preken, in principe over de lezingen van de dag. (Het gebruik dat de pastoor in de hoogmis een homilie hield over het zondagsevangelie, terwijl de onderpastoor in de vroegmis de catechismus uitlegde is in veel parochies in zwang gebleven tot aan het tweede Vaticaans concilie). Uit een 18de-eeuws visitatieverslag vernemen we nog dat de onderpastoor van Poppel na het ontbijt uit eigen beweging nog catechese ging geven in verder afgelegen gehuchten van de parochie.

In het begin van de 17e eeuw oefende de onderpastoor ook nog de functies van koster en onderwijzer uit. Om de jeugd te onderwijzen kreeg hij van de gemeente een supplementair salaris van 100 gulden per jaar. Zoals ook op andere parochies gebeurde, werd de dorpsschool van Poppel dus opgericht in het kader van de contrareformatische actie van het posttridentijnse katholicisme. In de 18de eeuw hield de onderpastoor zelf geen school meer maar betaalde hij een koster-onderwijzer. Ook in het onderwijs in de dorpsscholen van de 17de-18de eeuw stond het catechismusonderricht centraal. Daarom werd door de geestelijkheid nauwkeurig toezicht uitgeoefend op de rechtgelovigheid van de onderwijzer. Hij moes bij zijn ambtsaanvaarding voor pastoor en schout een geloofsbelijdenis afleggen en de pastoor controleerde of hij katholieke boeken gebruikte. In 1732 meldde pastoor Gregorius Van Rijckevorsel aan het bisdom dat wat dit betreft te Poppel alles in orde was.

De pastoor van Poppel, die van de 15de tot het begin van de 19e eeuw steeds een norbertijn van Tongerlo was, volgde voor de liturgie het officie van zijn orde. Volgens de staat van de parochie opgemaakt in 1732 werd in Poppel 32 keer per jaar een dodenmis met gezongen vigilie ("mis met Libera") gedaan om te voldoen aan de gefundeerde jaargetijden. De geestelijkheid hechtte vooral belang aan de paascommunie als criterium voor het katholiek zijn. Iemand die zijn Pasen niet hield werd van ketterij of ongeloof verdacht en riskeerde in aanraking te komen met de soldaten van de schout. Poppel telde in het begin van de 17de eeuw 400 communicanten of paschanten. In 1615 wordt Mattheus De Backer, in 1620-27 Joannes Schellekens en in 1628 Jacob Meeus aangebracht bij het bisdom als non-paschanten, terwijl in 1624 een niet met name genoemde tweede non-paschant wordt signaleerd.

In het posttridentijnse Katholicisme, dat ondanks de toelag op de catechese toch een sterk ritualistisch karakter had behouden, bleven de rites de passage voor de gewone man de meest wezenlijke elementen van zijn geloofsleven. Een Poppels borelingske werd gewoonlijk binnen de 24 uur naar het baptisterium van de parochiekerk gebracht, waar naar het schijnt in de 18de eeuw een doopvont met een merkwaardig deksel stond. Uit 18de-eeuwse getuigenissen blijkt dat ook toen in Poppel de kerkgang een algemeen verspreid gebruik was. Poppel was één van de grensdorpen waar dikwijls Nederlanders naartoe kwamen om er zich te laten vormen. Pastoor Bruno Heeren vertelt dat de bisschop van Gent van 9 tot 14 juli 1772 in Poppel verbleef en er per dag 1500 katholieken uit de Meierij van Den Bosch vormde, in totaal dus 7 á 8000. De laatste bisschop van Antwerpen voor de opheffing van het bisdom, Nel is, vermeldt in zijn dagboek dat ook hij enkele keren naar Poppel gekomen is om er soms per dag meerdere duizenden katholieken van over de grens te vormen. De pastoor had strenge instructies ervoor te zorgen dat geen enkele van zijn parochianen stierf zonder H.Oliesel en H.Teerspijze. Bij een berechting moest de koster hem vergezellen met een lantaarn. Voor een berechting moesten in de 18de eeuw 7 stuivers betaald worden, waarvan de koster een derde deel kreeg. Tot diep in de 18de eeuw lieten relatief veel gelovigen zich in de kerk in plaats van op het kerkhof begraven. Voor een begrafenis in de kerk moest eens zoveel betaald worden als voor een begrafenis op het kerkhof en de begrafenis kosten werden nog eens verhoogd als de overledene niet kon bijgezet worden in een familie kelder of op het koor begraven werd. Pastoor Alipius Van Veen betaalde 12 gulden aan de kerkfabriek om zijn moeder in het koor van de kerk te laten begraven.

De kerk in 1944.

Om de grote feestdagen meer luister bij te zetten deed de pastoor beroep op bekwame kanselredenaars. Met Pasen en Allerzielen mochten de Augustijnen hier te Poppel komen preken en tegelijkertijd een omhaling doen, op 0.H.Hemelvaartdag en op de derde zondag van de advent de Dominicanen en op het kerkwijdingsfeest en op het feest van de patroon van de parochie de Franciscanen. Voor de volksmens betekenden devotionele praktijken zoals processies dikwijls meer dan de verplichte zondagsmis. In Poppel gingen de processies uit op Sacramentsdag en (met de relikwieën die de parochiekerk bezat) op de kruisdagen, en, naar de pastoor in 1732 weet te melden, zonder de oneerbiedige gebruiken (toneelspelen, hoornmuziek en tromgeroffel) waarmee processies elders dikwijls gepaard gingen en die door de geestelijkheid moesten bestreden worden. Sinds de kerkdiefstal van 1735 trok de processie van Sacramentsdag naar het Rovers kapelletje, dat opgericht was op de plaats waar de gestolen hosties en relikwieën teruggevonden waren. De Sint-Valentinusparochie bezat in de 18de eeuw behalve van haar patroonheilige o.a. ook relikwieën van Sint-Willibrordus en van één van de martelaren van Gorcum. Hieruit blijkt dat de inwoners van Poppel reeds sinds lang Sint-Willibrordus beschouwen als de stichter van hun parochie en waarschijnlijk ook dat zij van oordeel waren dat de H.Nicolaas Poppelius, martelaar van Gorcum, uit hun parochie afkomstig was.

De parochie sinds de Franse Revolutie

De invloed van de Franse Revolutie begon zich uit te strekken over ons land toen het anticlerical isme van de Conventie op zijn hoogtepunt was. Na aanvankelijk gematigdheid betracht te hebben, voerde het Franse Directoire na de staatsgreep van 1797 een felle antikerkelijke politiek die evolueerde tot een regelrechte kerkvervolging, toen een verpletterende meerderheid van de priesters weigerden de eed af te leggen. De kerken van de niet-beëdigde priesters werden gesloten ("besloten tijd"). Naar alle waarschijnlijkheid dook ook de pastoor van Poppel Simon Lievens onder. Hadden in de restorietijd katholieken van enkele Noord-Brabantse localiteiten grenskapellen gebouwd op het grondgebied van Poppel, nu trokken de inwoners van Poppel naar Bedaf, op Nederlands grondgebied, om daar in een schuur de kerkdiensten te houden.

De toestand werd terug min of meer genormaliseerd door Napoleon die sinds 1799 aan de macht was en die in 1801 een concordaat met de H.Stoel sloot. Dit concordaat wijzigde de kerkelijke indelingen. Het bisdom Antwerpen werd opgeheven en werd samen met het thans Belgische deel van het vroegere bisdom Den Bosch (dus ook Poppel) bij het aartsbisdom Mechelen gevoegd. Na enkele wijzigingen van de circumscriptionen in het begin van de 19e eeuw, kwam Poppel in 1837 bij het dekenaat Turnhout. Tegelijkertijd met de standenprivileges van adel en geestelijkheid waren door de Franse Revolutie ook de tienden afgeschaft, zodat de parochiepriesters hun belangrijkste bron van inkomsten kwijt geraakt waren. In het concordaat van 1801 bepaalde men dat de zielzorgers zouden worden uitbetaald door de staat. Deze regeling is nu nog van kracht.

De typisch 19de-eeuwse devotie tot O.-L.-Vrouw Onbevlekt Ontvangen bestond blijkens een beeld in de kerk ook in Poppel. Verder werd in Poppel de H.Willibrordus, de veronderstelde stichter van de kerk, vereerd. Met Sinksen kwamen twee paters van Tongerlo preken. Er was dan steeds een toeloop van pelgrims. De patroonheilige van de parochie, Sint-Valentinus, die geleefd heeft in de 3de eeuw zou ooit de kreupele zoon van de retor Kraton genezen hebben.

Vandaar dat de gelovigen uit gans de streek de Poppelse patroon in de hem toegewijde kerk aanriepen tegen gebrekkigheid van kinderen. In de omgeving werd een gebrekkig kind trouwens een Poppelaarke genoemd. De begankenis in Poppel voor de gezondheid van de kinderen werd dikwijls ook met de H.Willibrordus in verband gebracht.

Tot 1879 was er in Poppel slechts één school voor jongens en meisjes. De schoolstrijd was er de oorzaak van dat pastoor Cools een tweede katholieke school liet bouwen. Na de beëindiging van de schoolstrijd in 1884 werd deze nieuwe school de meisjesschool. Cools' opvolger, pastoor Ploegmans, zorgde ervoor dat de zusters van het H. Hart van Maria, die sinds 1890 les gaven in de meisjesschool, hun klooster kregen. Ook de belangrijke vergrotingen aan de kerk vallen onder het pastoraat van Ploegmans (1887-1921).

Het tweede Vaticaans concilie dat door ingrijpende veranderingen op alle domeinen van het kerkelijk leven - op parochiaal vlak waren vooral de vernieuwingen in liturgie en catechese merkbaar - een nieuw keerpunt in de kerkgeschiedenis betekende, viel onder het pastoraat van Z.E.H.Baeyens. Zoals steeds in een overgangstijd zijn ook nu weer de kerkelijke circumscriptions gewijzigd. Toen paus Johannes XXIII met de bulle Christi Ecl lesia van 8 december 1961 het bisdom Antwerpen heroprachtte, kwam Poppel onder dit bisdom. En wanneer in 1978 de al te grote dekenij Turnhout werd gesplitst, kwam Poppel te behoren tot de nieuwe dekenij Arendonk.

Marcel Giel is en Marc Vermeeren

Bronnen en literatuur

POPPEL. PASTORIJ. Kerkarchief Sint-Valentinus.

TONGERLO. ABDIJARCHIEF. Fonds Poppel.

POSTEL. ABDIJARCHIEF. Fonds Poppel.

AVERBODE. ABDIJARCHIEF. Fonds Poppel.

ANTWERPEN. KATHEDRAALARCHIEF. Fonds Buscoducensia. Nr. B6

A.MIRAEUS en J.-F.FOPPENS. Opera diplomatica. Dl. I. Leuven, 1723, blz. 12.

C.WAMPACH. Geschichte der Grundherrschaft Echternach im Frnhmittelalter . 2 dln. Luxemburg, 1930.

M.A.ERENS en M.KOYEN. De oorkonden der abdij Tongerlo. 4 din. Tongerlo, 1948-1958.

Kerkelijke beneficiën in het voormalige dekenaat Hilvarenbeek. Uitg. G.C. A. JUTEN.
In: Taxandria. Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis en Volkenkunde. Dl. XXVI-XXX, 1919-1923.

De oude decanaten Cuyk, Woensel en Hilvarenbeek in de 15de- en 16de-eeuwse registers van het aartsdiakonaat Kempenland. Uitg. G.BANNENBERG, A.FRENKEN en H.HENS. 2 dln. Nijmegen, 1968-1970.

De latere kerkvisitaties. Uitg. A.M.FRENKEN. In: Bossche Bijdragen _Dl. XXVII, 1963-1964, blz. 1-231.

L.H.C.SCHUTJES. Poppel. In: Geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch. Dl. V. St.-Michielsgestel, 1876, blz. 487-493.

M.VERMEEREN. Bijdrage tot de geschiedenis van de Sint-Valentinusparochie te Poppel. Handschrift berustend op het stadsarchief te Turnhout. 250 blz.

M.VERMEEREN . De Sint-Valentinusparochie te Poppel. In: Berichten-blad. Weekblad voor Ravels, Weelde, Poppel. Jg.XXV, nr. 45, 9 november 1978 en nr. 46, 16 november 1978.

J.P.H.VAN DEN BROECK. Bijdrage tot de geschiedenis van Baarle. Tilburg, 1965, 266 blz.

P.C.BROUWERS. Hilvarenbeek tot 1813. Hilvarenbeek, 1947. H.W.JANSON. Bijdrage tot de geschiedenis van Goirle. 1953.

Dit artikel was mogelijk dank zij de medewerking van E.H.pastoor Herman Jansen, die ons toeliet het ganse kerkarchief te lezen. Hiervoor onze hartelijke dank.

2) Kerkelijke gebouwen en monumenten De kerk

Van de eerste kerk te Poppel gebouwd in het Frankische dorp weten we helemaal niets af. Waarschijnlijk hebben in de 13e eeuw de abdijheren van Tongerlo de toenmalige kerk vergroot en verstevigd. Rond 1520 werd met de bouw van de huidige kerk begonnen. Meer bijzonderheden over de bouw zijn we niet te weten gekomen. Wel is bekend dat de kerktoren door de bliksem werd vernietigd in het jaar 1623. De gemeente zag zich toen verplicht een deel van de gemene gronden te verkopen om de onkosten te kunnen betalen.

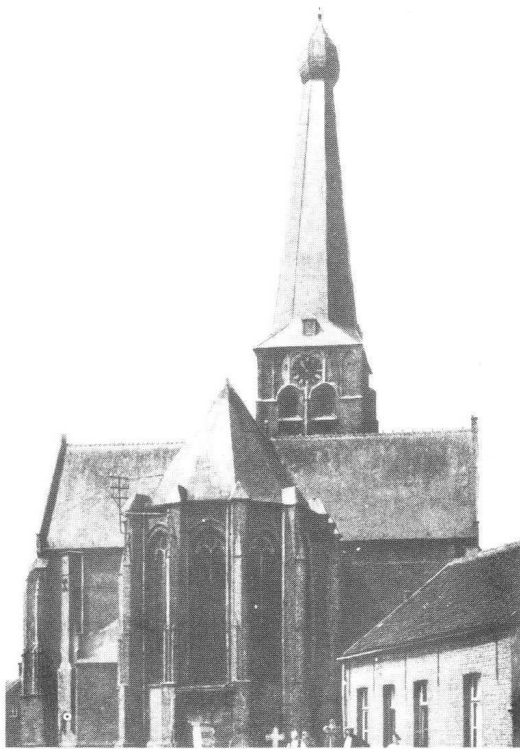
De kerk is helemaal van baksteen met wat witte steen als versiering en ze is met schaliën gedekt. De toren heeft een Kempische vorm, vierkantig, ondersteund door trapvormige steunmuren. Hij is gemaakt van een gelijkvloers dat twee verdiepingen steunt. Boven de ingang deur, die in een spitsboog is aangebracht, ziet men een oculus. Het eerste verdiep is versierd met schijnbogen. Aan elke zijde van het tweede verdiep zijn twee langwerpige openingen met galmschermen. Aan het toppunt van de toren onder de koornis is een rij schijnbogen. De zeer scherpe spits die vroeger sterk naar het westen overhelde loopt uit op een peervormige bol. Het koor heeft 8 smalle vensters. De kruisbeuk is gestut door steunmuren. Aan elk uiteinde is een hoge en brede opening. De grote middelbeuk bestaat uit drie vakken, gescheiden door rolvormige stenen zuilen. De boog boven het eerste vak heeft de vorm van een hoefijzer. Het gewelf bestaat uit latwerk.

Een noodzakelijke vergroting van de kerk kondigde zich aan op het einde van de 19e eeuw. De kerk had een oppervlakte van 250 m². Poppel telde ongeveer 875 zielen. Normaal gezien was de kerk groot genoeg, maar gehuchten van andere dorpen kwamen te Poppel naar de kerk, omdat ze dichterbij de parochie Poppel woonden dan bij de moederkerken. Het gehucht de Hegge, een half uur van Poppel en een uur van Weelde, kwam met 50 personen. Het gehucht Bedaf, een uur van Baarle Nassau en 20 minuten van Poppel kwam met 50 man. En zo kwamen uit Hilvarenbeek en Goirle nog eens 30 man zodat de kerk veel te klein werd. Bouwmeester Taymans onderzocht op 24/1/1877 wat er juist moest worden vergroot. Drie dagen later schreef hij een brief naar de gouverneur waaraan we deze passus ontleen: "...echter de zijmuren van de noorderkant, de plafonds en de ramen moeten dringend worden hersteld. De kosten om dit te herbouwen op dezelfde voet zouden opmerkelijk zijn, alware het ook maar alleen om een regelmatig werk te maken, daar de zijbeuken op eene ellendige wijze zijn bijgevoegd..." De kerkfabriek keurde de werkwijze goed en gaf aan de heer Taymans, na goedkeuring door de gemeenteraad bevel een bouwplan op te maken. Door allerlei

omstandigheden gingen de bouwplannen niet door. In 1880 eiste de bouw van de katholieke school immers alle aandacht op. De gemeenteraad besluit uiteindelijk slechts op 15/10/1903 de herstellingswerken aan te vatten. De twee zijbeuken werden verlengd en verbreed, na deze vergroting werd het hoogaltaar van Corinthische orde vervangen door een laag altaar van Gothische bouwtrant (gift van de Heer A.Misonne-Van Ravenstein in 1906). Op 19/7/1909 werden de bouwwerken gecontroleerd. De kosten bedroegen ongeveer 35.000 fr.

Elf mei 1940 was een zwarte dag voor Poppel. Reeds 1 dag nadat de oorlog was begonnen werd Poppel gebombardeerd. Om half 6 in de namiddag werd het dorp vanaf de kerk tot aan het gemeentehuis geweldig bestookt, de bommen vielen gelukkig niet in de straat, maar ernaast, langs de Zuidkant. Er waren 5 slachtoffers. Bij dit bombardement werd de kerk zwaar gehavend. Al de geschilderde ramen van het hoogkoor waren verbrijzeld en de andere vensters werden zwaar beschadigd. Van het dak waren veel schaliën afgerukt en in de sacristie waren plafond en raam totaal vernield. Binnen de kerk was de schade eerder gering. Wel waren er balken die de buitenmuren met de zuilen van de middenbeuken verbinden, los geschokt en waren er barsten ontstaan boven de bogen tussen kruis- en zijbeuken, maar verdere vernielingen waren er niet aangericht. Niettegenstaande de gehavende toestand van de kerk werden de goddelijke diensten toch gecelebreerd op 19/5. De volgende week werden reeds herstellingen aangevat door schaliedekkers, timmerlui en glazenmakers. Op 2/12/1940 begonnen de onderhandelingen met het commissariaat-generaal voor 's lands wederopbouw. Op 3/7/1941 bracht de heer Vergeynst, Provinciaal-commissaris een bezoek aan de kerk. Dit bezoek bracht de redding in de nood. Plannen van herstellingswerken werden opgemaakt, ontwerpen van nieuwe geschilderde ramen uitgevoerd. Nadat de plannen waren goedgekeurd werd de heer Horsten, aannemer te Wortel gelast met het uitvoeren van de herstellingswerken en de heer Crickx, glasschilder te Jette-Brussel met het vervaardigen der nieuwe kerkramen. In 1943 waren de herstellingswerken uitgevoerd, maar de geschilderde ramen werden voorzichtigheidshalve nog niet geplaatst.

Er zouden verder geen belangrijke gebeurtenissen plaatsgrijpen voor de bevrijding. Het was echter slechts de kalmte voor het onweer. Op en rond het grondgebied van Poppel zouden de Duitsers het wagen weerstand te bieden aan de bevrijdingslegers. De bossen vormden een sterke verdedigingsgordel en de vijand had uit Holland versterkingen aangevoerd.

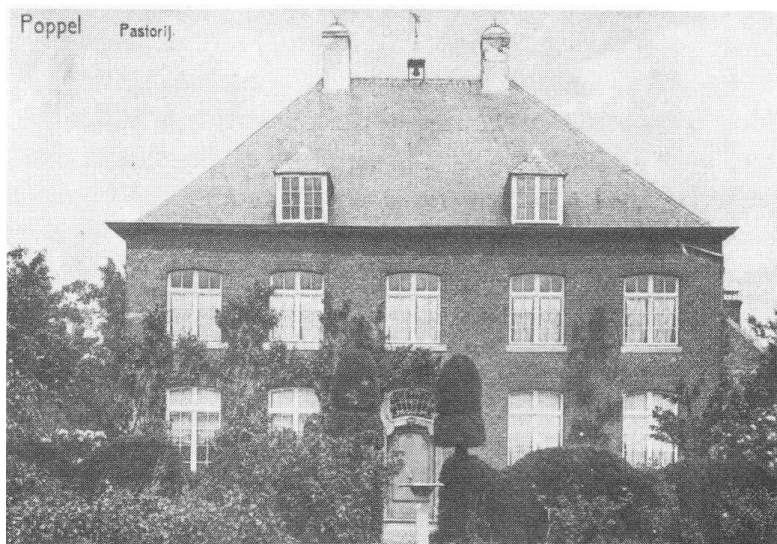

De kerk in haar huidige toestand.

per jaar aan Tiberius, wereldlijk priester van Poppel een huis gelegen te Ysendijke bij het Lamelvenne onder Poppel. Deze pastorie werd in 1689 afgebroken wanneer met de bouw van de huidige pastorie werd begonnen. Pastoor Al ipius Van Veen zag zich verplicht om in 1689 de lemen pastorie af te breken en te beginnen met de bouw van de huidige pastorie. In zijn werk "Memorie voor sijne naercomelingen" beschrijft hij de kerk en ook de afgebroken pastorie uiterst nauwkeurig.

De pastorie van Poppel behoorde toe aan de abdij van Tongerlo en is dus een oude Tongerlose priorij.

Belangrijke herstellingswerken werden uitgevoerd in 1909 en in 1978. Onze oude en mooie pastorie werd enkele jaren geleden als monument geklasseerd.

Pastorie van Poppel.

Op dinsdag 3/10/1944 ontbrandde de slag rond de kom van het dorp. (Zie het artikel over WO II) Weliswaar duurde het niet lang voor Poppel bevrijd was, maar de Engelse bevrijders hadden zich verplicht gezien om de kerktoren onder vuur te nemen omdat de Duitsers daarin een uitkijkpost hadden gebouwd. Binnen in de kerk was bij de bevrijding weinig vernield. Na de oorlog werden de daken van de zijbeuken die erg waren beschadigd weer hersteld. Het kerkhof werd in 1936 merkkelijk vergroot. Ook in 1954 en in 1978 werd het uitgebreid.

De pastorie

De eerste gegevens over de pastorie lezen we in een akte uit 1326. Op 14/9 van dat jaar verpacht Hubertus, abt van Tongerlo voor 27 deniers Tours

Literatuur

M.VERMEER EN. Kerk en pastorie te Poppel. In Berichtenblad, weekblad voor Ravels, Weelde, Poppel, 30 november 1978.

De veldkapel tekens en het H. Hartbeeld

Bijna ieder gehucht te Poppel heeft t zijn eigen veldkapel. In de maand mei worden ze allemaal prachtig versierd met slingers en papiersnippers. Vroeger kwam het ganse gehucht voor deze kapelletjes bidden wanneer 's avonds de dagtaak was beëindigd. Het is misschien interessant om hier even te vertellen hoe ze zijn ontstaan. Op het programma van een avondfeestje dat in de wintermaanden van 1932 werd gegeven door de kruistochtersgroep van de schoolmeisjes prijkte ook het lied van H.Lambrechts: "De Veldkapel". Dit lied maakte grote indruk op de toehoorders en was zonder twijfel oorzaak van het ontstaan der veldkapel len. Enige weken later immers werd in Aarle het plan opgevat een Lieve-Vrouwbeeld te hangen aan een boom langs de weg. De geestelijkheid werd op de hoogte gebracht. De kleine houten kapel groeide uit tot een drie meter hoog gebouwke. Geld werd ingezameld, een metser geroepen en boeren reden om steen en zavel. Een schoon hoekje langs de kant van de weg werd gratis afgestaan en met ieders geld en medewerking werd het gebouw opgericht. Dit voorbeeld werkte aanstekelijk want Maarle deed hetzelfde. Nog acht gehuchten volgden en ook de St.-Isidorushoeve die haar kapel bouwde zoals de nieuwe kerk van De Brielle, waar het daglicht langs boven binnenstroomt door geel glas. Zo kreeg Poppel in 1932 toen tenslotte alle gehuchten besloten een veldkapel op te richten zijn 32 veldkapel len. We moeten vooral vermelden dat een en ander tot stand kwam dank zij de nooit aflatende inspanningen van onderpastoor Alois Uydens.

Het H. Hartbeeld dat lange tijd voor het gemeentehuis heeft gestaan, werd door pastoor Somers in 1925 bij J.Jansen uit Westmeerbeek besteld Momenteel kan men het bewonderen voor de kerk.

De kerkklokken

Vroeger dienden de klokken niet alleen om het uur te slaan of om de mensen voor de eredienst te waarschuwen, ze dienden tevens om de mensen te waarschuwen voor naderend onheil, zoals soldaten en brand. Ook bezat Poppel een tienden-klok. Vroeger waren de mensen immers verplicht om een gedeelte van hun oogst aan de pastoor af te staan. Aan deze verplichting waren al degenen onderworpen die de tienden-klok konden horen luiden wanneer ze buiten waren. De gemeente en de pastoor hadden er dus belang bij om een grote tienden-klok te hebben.

De St.-Valentinusklok

Ze werd in 1760 hergoten, omdat ze was gescheurd onder het luiden over een afgestorven scholier. Ze weegt 870 kg en heeft een doormeter van 114 cm. Ze draagt als inschriften:

St.Valentinus, Patroon van Poppel. Alexius et Petrus Petit me fuderunt. AD

1760: gegooten in den hof van P.Biemans.

Op 8/7/1943 kwam de mededeling dat de kerkklokken werden opgeëist. Op 28/9/1943, de dag dat de heer Wouters, deken van Turnhout, de kerk bezocht voor het jaarlijks bezoek, daagde er werkvolk op van de firma Van Campenhout om de kerkklokken uit de toren te halen. Om 22 oktober 1943 werd de St.-Valentinusklok meegenomen maar werd reeds op 6/11/1943 terug in de toren geplaatst.

0 .L.Vrouweklok

In 1807 werd er een 0. -L. -Vrouweklok gegoten van 600 kg, die als inschrift had:

Ita Campana Maria fusa est mense octobris 1807.

Pastore S.F.Lievens, Majero J.B.Biemans. Patronus

J.B.Biemans est et matrina Joanna Dickens. Facit C.

Druot et P. Fouvenel 1807.

In 1870 werd deze O.-L.-Vrouweklok vervangen omdat ze gebarsten was. Op de nieuwe stond:

Sancta Maria Virgo Dei genitrix sine labe concepta.

Fudit me Severinus Van Erschot Lovanii. Pastore

C. J. Cools,

burgimagistro J.Remeysen

patronus est J.B.Van Vessem

matrina J.M. Vuchts

uxor Jois Mateusen

Op 10/11/1943 werd deze klok weggevoerd. Ze werd niet meer terug gebracht. Een nieuwe O. -L. - Vrouweklok kwam er te Poppel op 6/3/1952. Ze woog 1449 kg en kostte 120.000 fr. Het inschrift luidde:

1952

Virgo immaculata

Tibi sum dicata

Pro Campana quam hostis rapuit

Me zelus Cleri Plebisque posuit

Pastore: H.Boogaerts

Burgimagistro H.Ruts

Patronus est Antonius Hendrickx

Matrina Wilhelmina Woestenburg.

Op 23/3/1952 werd zij plechtig ingewijd door Monseigneur Van Eynde, bijgestaan door Eerw.Heer Wouters, deken van Turnhout en Eerw. Heer Pater Overste van Nieuwkerk. Zij werd op 1 april in de toren omhooggetrokken.

Het St.-Jozefklokje

Het werd gegoten in 1850. Het weegt 135 kg en heeft een doormeter van 58 cm. Inschriften:

1. Lovanii sum fusa ac divo Josepho sacrata in Poppel XVII junii.

*2. Sub Rde Dne J.H.De Winter, pastore. Patronus P.V. Van Gijssel,
burgimagister Matrina J.C.De Schutter.*

3. Ad J. Van Aarschot, successor A. L. Van den G hein me fundit.

Op 20 oktober werd de St.-Jozefklok meegenomen, nadat ze reeds op 28/9/43 uit de toren was gehaald. Een tijd daarna kwam van de Z.E. Tielemans, pastoor van Bouchout, bericht dat daar in zijn toren het St.-Jozefklokje hing. L. Van Vlasselaer heeft het op 28/3/1952 teruggehaald.

Marc Vermeeren

3) Pastoors van Poppel

De eerste gegevens over de pastoors van Poppel krijgen we reeds in 1211. Vanaf die datum kunnen we vrij nauwkeurig een lijst aanleggen van al de priesters die ooit hier voor de zielzorg hebben ingestaan. Plaatsgebrek verhindert ons hier iets meer over deze personen te vertellen. Daarom hebben we enkel voor de laatste pastoors een kleine biografie bijgevoegd.

12.. Lambertus

1211 Joannes Nieuwelen

12.. Willem

13.. Tiberius

1419 Nicolaus van Aerle

14.. Joannes Van Wijtfliet

1459 Henricus Bax 1464 Gerardus
Potter 1473 Jan Nuleyn

14.. Henricus Eerschole

1510 Reinerus Godtsenhove

1525 Joannes Lombaerts

1546 Lambertus Bont

1584 Joannes Goossens

1603 Petrus Stalpaerts

1608 Matheus Van Eersel

1608 Laurentius Mutsaerts

1658 Joseph Frivius

1665 Marcus Antonius Bigato

1685 Cornelius Alipius Van Veen

1705 Prosper Aegidius Cornelissen

1728 Tielman Van Rijkevorsel

1764 Reinerus de Graaf

1772 Bruno Heeren

1795 Simon Lievens

1816 Gerlacus Dassen

1820 Joannes Franciscus Van Rooy

1834 Antonius Aerts

1843 Joannes Henricus de Winter

1860 Cornelius Franciscus Guilielmus Cools Hij werd geboren te Berlaar op
10/10/1803. Zijn vader was koster.

Cornelius werd gewijd op 21/12/1833 en werd reeds het volgende jaar op 31/12/1834 te Poppel als onderpastoor aangesteld. Blijkbaar vond "Coolske" het goed in Poppel, hij zou er meer dan een halve eeuw blijven! Hij stond de pastoors Aerts en De Winter in alles bij tot hij op 19/12/1860 als pastoor te Poppel werd aangesteld. Hij richtte godsdienstige verenigingen op en was zeer behoudsgezind. Hij zou zich echter pas goed laten kennen in de jaren 1879/1880 toen een algemene schoolstrijd in het ganse land begon. De liberalen verboden dat er nog langer godsdienstonderricht in de scholen werd gegeven. Pastoor Cools legde zich daar niet bij neer en richtte een katholieke school op in 1880. Hij ging met een geweldige ijver te werk. "Coolske" zoals hij wel eens spottend werd genoemd wist veel goeds te stichten en stierf te Poppel op hoge ouderdom op 1/10/1887.

1887 Antonius Aloysius Ploegmans

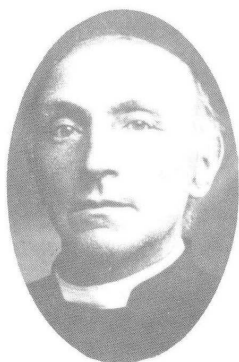
Hij werd geboren te Essen op 28/6/1844, en werd gewijd op 19/12/1868. Dadelijk werd hij op 6/2/1869 te Poppel als onderpastoor benoemd, en werd na het overlijden van pastoor Cools pastoor te Poppel op 24/12/1887. Hier zou hij blijven tot op 21/6/1921. Antonius Ploegmans ging dat jaar na een leven van hard werken genieten van een welverdiende rust. Hij stierf te Essen op 6/1/1930. Ploegmans hield zich veel bezig met de ontginning van de heide en de gemene gronden. Op die manier probeerde hij het materieel welzijn van zijn parochianen te verhogen. Onder zijn pastoraat werd de kerk aanzienlijk vergroot.

1921 Jules Somers

Somers werd te Gierle geboren op 15/6/1864. Hij werd gewijd te Mechelen op 14/6/1889 en werd niet lang daarna onderpastoor te Poppel op 27/7/1889. Nadat pastoor Ploegmans op rust was gegaan in 1921 werd hij hier tot pastoor benoemd op 29/6/1921. Somers die bij vele ouderlingen nog in de herinnering voortleeft was een echte kindervriend. Hij interesseerde zich vooral voor het onderwijs dat aan de kinderen werd gegeven. Tijdens zijn pastoraat evolueerde Poppel van Kempisch boerendorp tot een meer modernere gemeente. Door ziekte ondermijnd stierf pastoor Somers op 17/4/1932.

1932 Jacobus Hendrik Maria Boogaerts

Boogaerts werd te Turnhout geboren op 22/4/1882. Hij werd gewijd te Mechelen op 9/6/1906. Werd onderpastoor te Anderlecht van de parochie St.Franciscus-Xaverius op 13/2/1907. Onderpastoor van St.Gommarus te Lier op 2/8/1918. Na de dood van Somers werd hij te Poppel tot pastoor benoemd op 11/5/1932. Boogaerts wist veel te verwezenlijken. Hij stond bij de dorpelingen bekend als een goed mens op wie men nooit tevergeefs beroep deed. Jammer genoeg moest onder zijn pastoraat de tweede wereldoorlog uitbreken. Steeds heeft hij echter getracht het vele leed in de oorlog zo veel mogelijk te verzachten. Boogaerts ging op rust op 3/11/1953. Hij stierf te Turnhout op zeer hoge ouderdom op 20/8/1971.

Pastoor Ploegmans

Pastoor Somers

Pastoor Boogaerts

Pastoor Baeyens

Pastoor Van Cleynenbreughel

1953 Ludovicus Baeyens

Hij werd geboren te Turnhout op 27/2/1908 en werd priester gewijd op 23/5/1931. Niet lang daarna, op 14/8/1931 werd hij wegens zijn buitengewone begaafdheid aangesteld als leraar aan het St.Jans Berchmans college te Mol. Hier zou hij de jeugd heel wat wijsheid bijbrengen. Na het op rust gaan van pastoor Boogaerts werd Ludovicus Baeyens te Poppel op 22/10/1953 als pastoor benoemd. Tijdens zijn pastoraat zouden er heel wat veranderingen plaatsgrijpen op kerkelijk gebied. Het concilie gaf aan de kerk een heel andere structuur en hij was het die de mensen van Poppel vertrouwd moest maken met de nieuwe gebruiken. Pastoor Baeyens die in het dorp bekend stond als een voortreffelijk en goed dorpsheer stierf te Turnhout in 1967 ondermijnd door ziekte.

1967 Jozef Van Cleynenbreughel

Werd geboren te Haacht op 12/4/1922, en werd tot priester gewijd op 24/7/1949. Aanstands werd hij op 25/8/1949 tot onderpastoor te Mol benoemd. Hier zou hij echter niet lang blijven. Te Berlaar in de parochie van St.Rumoldus van Heikant werd hij benoemd op 3/2/1951. Na het overlijden van pastoor Baeyens in 1967 werd Jozef Van Cleynenbreughel te Poppel als pastoor benoemd op 14/4/1967.

Hij zette zich te Poppel vooral in voor de zieke mensen. Ondanks zijn zeer zwakke gezondheid probeerde hij de parochie zo goed mogelijk te besturen. Zijn pastoraat duurde echter niet lang, verzwakt door ziekte had hij reeds dikwijls rust moeten nemen. Pastoor Van Cleynenbreughel overleed te Turnhout in het najaar van 1976, nauwelijks 55 jaar oud.

1976 Herman Jansen

Het zou nu reeds te vroeg zijn om een biografie van pastoor Jansen te schetsen. Na het overlijden van pastoor Van Cleynenbreughel werd hij op 12 december 1976 te Poppel ingehaald. Reeds heel wat initiatieven werden onder zijn hoede tot een goed einde gebracht. We denken aan de vergroting van het kerkhof, de herstelling van de pastorij en de onlangs begonnen restauratie van de kerk. Op zeer dynamische wijze oefent hij te Poppel zijn pastorale taak uit.

Marc Vermeeren

Deservitoren (plaatsvervangers)

1427 Arnold Van Tuldel
1459 Goswinus de Merica
1473 Joannes Francisci
1474 Joannes Fabri
1477 Arnold Otters
1510 Bartholomeus Nicolai
1573 Mathias Van Lierop

Onderpastoors

1611 Heyliger Jacobs Cornelii
1617 Walter Van Rijsbroeck
1628 Jan Van Kessel
1631 Everardus Mol Iemans
1633 Joannes Vermie
1634 Jan Rijnsbosch
1639 Jan Kuysten
1651 Marcus Antonius Bigato
1657 Reinerus Kuylen
1663 Prosper Witten
1665 Benedictus Schenckels
1674 Norbertus Van Dort
1679 Hermanus
1686 Prosper Aegidius Cornelissen
1696 Joannes Van Broeckhoven
1703 Hieronymus Bleyens
1704 Stephanus De Smet
1709 Andreas Van Grinsven
1719 Michael Slaets
1729 Nicolaas Meyers
1734 Franciscus Bessels
1745 Cornelius Van Broeckhoven
1755 Matheus Mutsaerts
1764 Gerardus Pessers
1770 Thomas Peeters
1778 Joseph Van De Perre
1770 Georgius Bongaerts
1814 Gerlacus Dassen

1817	Jan Rombouts
1819	J.P.Van Hove
1820	P.Mathijs Luyckx
1823	Wilm Huybrechts1834 Cornelius Cools
1860	Antonius Klaasen
1869	Antonius Ploegmans
1888	Piet Paaps
1889	Jules Somers
1923	Buyck
1928	van Reusel
1929	A lois Uydens
1954	Desideer Kempen
1954	Jan Van Craenendonck
1962	Jan Van Beek
1969	Emiel Adriaensen

4 Kapellen op Poppels grondgebied

Op Poppels grondgebied werden in het midden van de 17e eeuw door inwoners van Tilburg, Goirle en Hilvarenbeek, 3 grenskapellen opgericht. Respectievelijk 2 te Nieuwkerk en 1 te Rovert. In 1628 werd in hun land immers verboden nog langer een katholieke mis op te dragen. Zoals op zoveel plaatsen in Noord-Brabant was de parochiekerk van de katholieken toegewezen aan de belijders van de gereformeerde religie (protestanten) wat de katholieken noodzaakte om op een plaats over de grens een grenskapel op te richten. Poppel bleek geschikt voor dit doel, het behoorde immers tot de Spaanse Nederlanden en lag dus buiten het machtsgebied van de protestantse leiders.

Op het gehucht Steenvoort onder Poppel werden 2 nieuwe kerken opgericht, één voor de katholieken van Goirle en één voor de katholieken van Tilburg. Daarom werd dit gebied later Nieuwkerk genoemd. De katholieke Nederlanders konden hier rustig op zon en feestdagen de H.Mis bijwonen zonder gevaar voor vervolging. Tilburg bouwde haar grenskerk tegenover de hoeve van Tongerlo (later villa Dennenoord). Naast deze grenskerk bouwde men later een verblijf voor de dienstdoende priester van de grenskapel. Dit verblijf bestaat nog en wordt het Witte Huis genoemd. De Goirlenaren bouwden hun grenskerk dicht bij de rivier, op de plaats waar nu nog het St. Janskapelletje staat. Te Rovert werd door de mensen uit Hilvarenbeek een grenskerk opgericht niet ver van de brug over de Aa.

De Rovertse kapel

Ten noorden van Poppel ligt het landgoed Rovert dat zich uitstrekt over de Nederlandse gemeente Hilvarenbeek en Goirle. Aan de Nederlandse kant van Rovert verwisselden de bewoners van de weinige huizen nog al eens, maar aan de Belgische zijde is de bevolking op de boerenbedoeeningen honkvast en hebben de geslachten elkaar steeds opgevolgd.

Omdat de katholieken geen mis meer mochten bijwonen te Hilvarenbeek werd op 13/6/1642 door de kanunniken van Hilvarenbeek bij de schepenen van de Vrijheid Weel de een aanvraag ingediend voor het bouwen van een grenskerk te Rovert. De grenskerk is in 1643 tijdens het pastoraat van Gisbertus Van Grinsven door toedoen van kapelaan Wouter Beersmans klaargekomen. Van toen af werd het parochieleven daar zo goed mogelijk voortgezet. De kerk van Hilvarenbeek was verlaten. Het triomfkruis, de koorbanken, de preekstoel en de basementen van de altaren waren daarin gelaten. De rest was naar Rovert overgebracht. Hier werd nu op zon- en feestdagen de H.Mis opgedragen, de H.Communie uitgereikt en de biecht gehoord. Lijkdiensten hadden in deze kerk plaats, de stoffelijke resten werden echter in Hilvarenbeek op het kerkhof begraven.

Tijdens een bezoek zag bisschop Nemius van Antwerpen, die belast was met de zielzorg van dit Bossche deel onder het Spaans gebied, de grote geloofsijver en gaf daarom deken Nicolaes Cuijlen van Turnhout bij schrijven van 23/2/1652 de opdracht de bestaande veldkerk te vergroten of ze af te breken en daarna weer op te bouwen in de trant van die van Steenvoort. Wat hiervan is terechtgekomen is onduidelijk. De kerk viel in 1685 in. Het jaar daarop werd de ingestorte grenskerk van Rovert weer hersteld. Van dat tijdstip af tot in 1722 deed ze dienst als heikerk onder Poppel. Uit het feit dat de genoemde kerk in 1685 was ingestort mogen we veilig aannemen dat deken Nicolaas Cuijlen van Turnhout zich tevreden heeft gesteld met het

aanbouwen van een afdak aan de bestaande grenskapel om op die wijze de toestromende menigte van Hilvarenbeek, Diessen, Oosterwijk en Boxtel enigszins te beschutten tegen weer en wind. Wat er ook van zij, pas in 1659 kreeg het kerkbestuur van Hulsel de beschikking over 200 gulden uit de nalatenschap van pastoor van Grinsven om daarmee de kosten van de verbouwing der kapel op Hulsel-Rover t te helpen dekken.

De eerste pastoor die te Rover t mis deed was Gijsbertus van Grinsven die te Weelde woonde en te paard naar Rover t kwam. Daarna volgden: Telesphorus Coene (1674-1679), Philippus Rijsbosch (1679-1699), Petrus Bruers (1700-1713) en tot slot Joannes Verhees (1713-1725). De bewoners van het Poppelse Hulsel deden in alles met de Hilvarenbeekse kerk mee, maar kwamen in 1722 toen in Hilvarenbeek zelf een schuurkerk mocht worden gebouwd terug naar de kerk van Poppel. Na 1722 werd de kerk niet meer gebruikt en verviel naar verloop van tijd tot een ruïne. Het is op ongeveer dezelfde plaats waar de schuurkerk heeft gestaan dat zich nu de sacramentskapel verheft, ofschoon beiden niets met elkaar hebben uit te staan.

Op de avond van 13 oktober 1735 braken drie beruchte baanstroppers, 's avonds omstreeks 10 uur langs de deur, de kerk van Poppel binnen, en stalen uit het tabernakel de ciborie met gekonsakreerde hosties en twee zilveren kistjes bevattende de relikwieën van de H.H. Willibrordus en Valentinus. De volgende dag heerste er een grote verslagenheid onder de bewoners van Poppel toen zij de diefstal vernamen en direct toog men in groepjes op weg om de daders te vinden. Hierbij trok men ook naar Rover t en daar ontdekte men op enkele stappen afstand van de weg, vlak bij de ruïnes van de Hilvarenbeekse schuurkerk, een plaats waar pas gedolven moest zijn. Met een stok doorwoelde men de grond en spoedig kwam er een grote hostie te voorschijn. Daarna werden ook de andere hosties en de losse relikwieën gevonden. Waarschijnlijk hadden de rovers zich in de ruïne van de schuurkerk van hosties en relikwieën ontdaan om daarna naar het noorden te vluchten. De vindsters snelden direkt naar Poppel om daar aan pastoor Van Rijckevorsel het nieuws mee te delen. Deze trok toen samen met een groot aantal parochianen naar Rover t om de hosties en relikwieën in processie naar de kerk terug te brengen.

De pastoor beloofde toen op de vindplaats geheiligd door het aanraken van 's Heren Lichaam een kapel te bouwen. Nadat hij in een brief van 23/10/1735 aan de aartsbisschop van Mechelen de diefstal had bekendgemaakt, kwam op 27 oktober reeds bericht terug van de aartsbisschop. Deze verklaarde dat de pastoor juist had gehandeld. Volgens een attestatie van 30 oktober 1779 bouwde men in 1736 op Rover t een kapel van dertien voet lang en dertien voet breed.

Jaarlijks op Sakramentsdag, na de H.Mis trok Poppel in processie naar Rover t, waar dan een plechtige dienst werd gehouden. De processie werd geschorst in 1830 vanwege de kwestie tussen de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden. In 1844 werd ze, met de toestemming van kardinaal Sterckx van Mechelen hervat, om in 1852 voorgoed te worden gestaakt op grond van moeilijkheden met de Nederlandse protestanten.

Als men van de Rover tse kapel naar Poppel rijdt ziet men na een paar honderd meter, rechts van de weg, de laatste tekenen van een overwoekerd diep gelegen karspoor. Van het beginpunt hier kijkt men recht op de punt van de Poppelse toren, ten minste in de winter, als de toren niet achter het geboomte schuil gaat. Dit was de weg die de processie ging, een weg die wel met een liniaal leek getrokken en van de kerk naar de kapel liep. Heden ten dage wordt dit bijna verdwenen karspoor door de bejaarde ingezetenen van Rover t en Hulsel nog Processiebaan geheten.

Hierboven zijn de historisch vaststaande feiten gegeven. Mensen zouden echter geen mensen

De Rovertse kapel.

Nieuwkerk: De St.-Janskapel.

zijn, als zij om deze indrukwekkende gebeurtenis niet hun legende hadden geweven. De legende nu verhaalt, dat de vinder van de hosties een herder was, die de ontdekking deed, omdat zijn schapen knielden op de plaats waar de hosties waren begraven. Zo is het gebeuren ook uitgebeeld op een schilderij in olieverf, dat ongeveer 10 jaar geleden door een zuster van het H.Graf van Turnhout werd gemaakt en dat zich boven het altaar in de kapel bevindt.

Marc Vermeeren

De grenskerk van Goirle op Nieuwkerk

De grenskerk van Goirle is gebouwd tien jaar na de val van 's Hertogenbosch, dus in 1639. De patroon van de grenskerk te Nieuwkerk, was die van de Goirlese parochiekerk: St.-Jan-Onthoofding, waarvan de naam in de loop der jaren verkort is tot St.-Jan Gooi. Ongeveer in

1683 kregen de katholieke Goirlenaren de toestemming om in de Bergstraat te Goirle een andere schuurkerk te bouwen. De grenskerk op Nieuwkerk bleef eenzaam achter, maar een oude traditie om in de maand augustus ter ere van St.-Jan een bedetocht te ondernemen naar Nieuwkerk werd gehandhaafd.

De jaarlijks terugkerende bedevaart met kermis op Nieuwkerk bleef steeds een doorn in het oog van de pastoor van Poppel die zich niet kon verenigen met de misbruiken die er heersten en met het feit dat de kapel in haar vervallen toestand "een rovershol" gelijk was, waar 's zomers de schapen huisden en dat 's nachts een schuilplaats was voor smokkelaars en losbollen. Nicolaas de Beeck, van 1733 tot 1780 pastoor te Goirle, een vurige natuur met Jansenistische inslag staat op de bres en vecht zijn gehele pastoraat om deze traditie met de inkomsten hieraan verbonden te bewaren. Elk jaar opnieuw vraagt hij toestemming aan de bisschop van Antwerpen om met zijn gelovigen een sacramentsprocessie te mogen houden. Alvorens de Bisschop van Antwerpen zijn toestemming geeft aan de bedevaart gaat hij te rade bij de Poppelse pastoor. Hij geeft deze zelfs opdracht regelmatig verslag uit te brengen over de toestand van de kapel en de gedragingen van de gelovigen aldaar. Hij heeft de toestand van de kapel steeds moeilijk kunnen accepteren en uit het geschrijf over en weer wordt de gehele geschiedenis van de kapel ten voete uit getekend.

In de visitatiebrief van 1735 verklaart de Poppelse pastoor dat er in zijn parochie een kapel staat waar de mensen uit Goirle op het feest van St.-Jan Baptist in grote getale naartoe komen en wel in zo'n grote getale dat de biechtvaders gedwongen zijn bij gebrek aan biechtstoelen de vrouwen in de open lucht te absolveren. Dit is in strijd met de kerkelijke voorschriften maar zij menen dat dit in deze omstandigheden wel geoorloofd is.

Uit de volgende visitatiebrieven van 1735-1740 blijkt dat de toeloop naar de kapel steeds vermindert, en in 1755 verklaart de pastoor van Poppel Bruno Heeren: "De kerk, die men beter een schuur kan noemen, staat er al lang. Zij is aan alle kanten open, bouwvallig, smerig en ongepast om er de godsdienstoefening te houden. Onlangs heeft Nicolaas De Beeck de kerk hersteld. Hij heeft nieuwe muren, deuren en vensters laten aanbrengen en alles van goede sloten laten voorzien. Daar wordt gecollecteerd en de opbrengst van de collecte is voor de pastoor. Wat hij met dit geld doet weet ik niet."

Pastoor Nicolaas De Beeck vermeldt in een van zijn brieven dat de Goirlese grenskapel in staat was om in haren schoot ten minste aan 700 mensen plaats te bieden. Waarschijnlijk maakt hij zich in zijn pastoorsijver aan grote overdrijving schuldig. Een enkele maal zoekt pastoor de Beeck steun bij de Apostolisch vicaris A.Aerts, maar desondanks wordt de strijd tegen de pastoor van Poppel verloren. Jacobus Thomas Wel lens, bisschop van Antwerpen geeft Bruno Heeren, pastoor te Poppel, in een brief gedateerd 10 december 1779 opdracht er op toe te zien dat er in de Goirlese grenskapel geen mis meer wordt opgedragen. Hij vindt de hele bedoening een aanfluiting voor de Roomse eredienst. De Goirlese haan was voorgoed van het Poppelse erf verjaagd!

H.W.Janson schrijft in zijn "Bijdrage tot de geschiedenis van Goirle" op blz. 78 dat Graaf van Hogendorp, eigenaar van het landgoed Nieuwkerk, de in onbruik geraakte St.-Janskerk liet slopen in 1755 en het nu nog bestaande kapelletje liet bouwen. We kunnen deze sloping in 1755 wel gevoeglijk naar het rijk der fabelen verwijzen. De reeds vermelde visitatiebrieven van Poppel bewijzen dit. Bovendien is er een verkoopakte van de St.-Janskerk uit het jaar 1810. De totale opbrengst bedroeg 218 gulden. De grenskapel is dus slechts in 1810 afgebroken, en het nu nog bestaande kapelletje is na 1810 opgericht, en gebouwd ongeveer ter plaatse waar vroeger de

grenskapel van St.-Jan Gool heeft gestaan.

Enkele jaren geleden bezochten enige leden van de Goirlese Heemkunde-kring "De Vyer Heertganghen" het St.-Janskapelletje. De erbarmelijke toestand van het historisch monumentje deed hen besluiten een verzoek te richten aan de Belgische Baron Alain De Jamblinne, de huidige eigenaar van het landgoed Nieuwkerk. De baron reageerde echter afwijzend. Omdat de instandhouding van de kapel volgens hem een erezaak der familie was geweest van geslacht op geslacht, kon hij geen gebruik maken van de aangeboden diensten. Enige tijd later werden werkelijk enige provisorische herstellingen aan de kapel verricht, doch aan de aanplant werd niet de minste zorg besteed, en die bleef dus als voorheen even erbarmelijk.

Momenteel is de toestand ter plaatse nog desolater dan ooit. De kapel is voor bezoekers haast onbereikbaar en vandalen hebben niet geschroomd ze nog verder te ontluisteren door de tegelvloer eruit te breken.

Marc Vermeeren

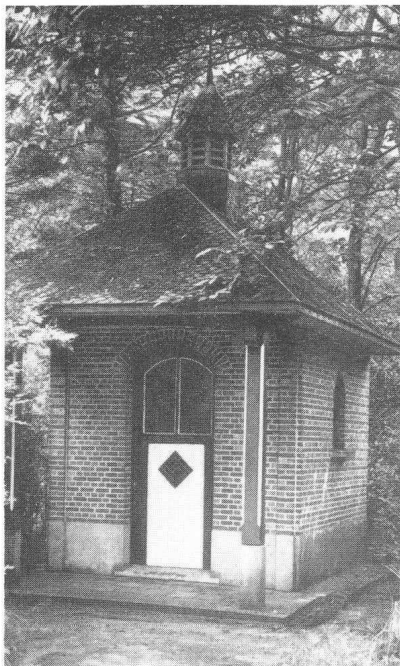
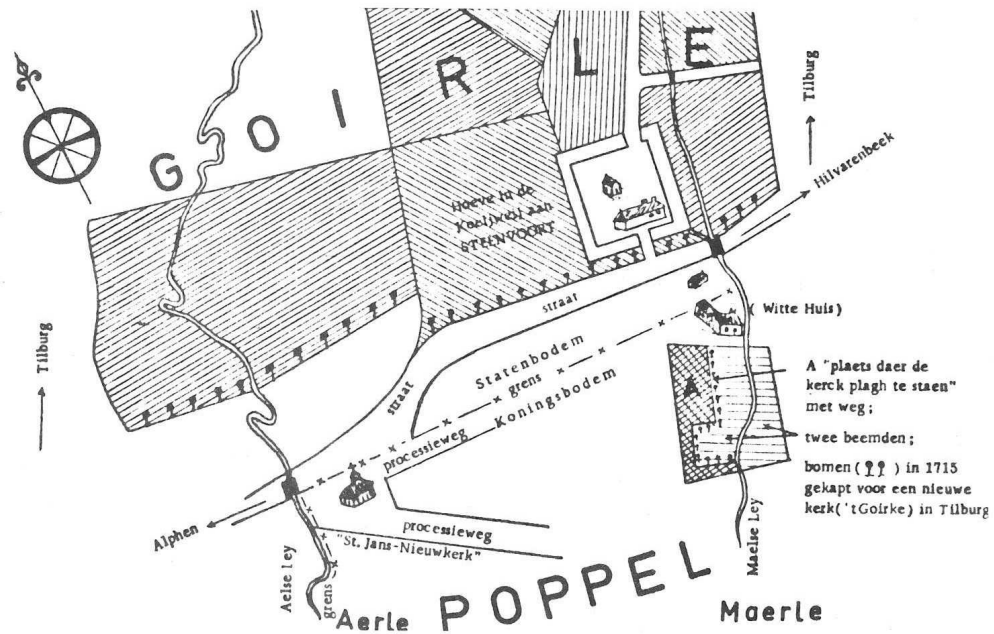
De grenskapel van Tilburg

Toen volgens het oordeel van de pastoor van Tilburg een voldoende basisbedrag aanwezig was om te beginnen met de bouw van een grenskapel viel zijn keus op een terrein onder Poppel dat praktisch aansloot bij het Witherenbezit van Tongerlo op Steenvoort. Tegenover de Tongerlose hoeve verrees de grenskerk van Tilburg in 1650. Tijdens de bouw van de kerk kwamen nog verschillende giften binnen. Terwijl de kerk in de steigers stond dacht men er pas aan het eigendomsrecht van dat perceel vast te leggen.

De plechtige ingebruikname van de grenskerk had plaats op 1 november 1650, het feest van Allerheiligen, ofschoon de officiële toestemming daartoe eerst op 23/2/1652 door de bisschop van Antwerpen werd verleend. Daar het echter een spoedgeval gold had men de deken van Turnhout verzocht de kapel zodra gereed in gebruik te mogen nemen. Geassisteerd door zijn beide kapelaans zong de Tilburgse pastoor Augustinus Van Dijck bij de opening de solemnele hoogmis en hield daaronder een gelegenheidssermoen. Er was een grote volkstoeloop. Als assistent van de pastoor werd op 16 april 1651 pater Marcus Bigato aangesteld, hij werd later pastoor te Poppel.

Overtuigd dat een bouwpastoor niet zo maar uit de schuld kon geraken gaven op 16 april 1651 de kapelmeesters van de Hasseltse kerk aan Steenvoort een voorschot van 100 gulden. De kapel te Poppel zou geen bedehuis van Tilburg zijn als daarin niet de broederschap van de Allerheiligste Rozenkrans was gevestigd, en als daarin niet de mirakuleuze O.-L.-Vrouw van de Hasseltse kapel zou rusten. Op die gronden steunend bracht de pastoor genoemde broederschap en de Lieve Vrouw over naar de Heikerk onder Steenvoort te Poppel.

Kaart van Steenvoort uit 1716, opgemaakt door de abdijheren van Tongerlo, met juiste aanduiding van de twee grenskapellen.
(Abdijarchief Tongerlo)

Kapel bij de Sint-Isidorushoeve.

In 1654 werd de schuurkerk aanmerkelijk vergroot. In 1655 bleef de toeloop naar de Steenvoortse kerk aanhouden. Omdat zowel Goirle als Tilburg elk een nieuwe kerk op het gehucht Steenvoort onder Poppel hadden gebouwd, veranderde de naam van dit gehucht in Nieuwkerk. Het is dan een rustige tijd, want de pastoor van Tilburg kon samen met zijn medebroeders Adriaan Soffaerts en Evermodus Van Berlicum op het kasteel te Tilburg blijven wonen. De opvolger van pastoor Van Dijck, de witheer Antonius Van Wayenbergh had vermoedelijk reeds vanaf zijn installatie op 25 september 1664 de gewoonte aangenomen om samen met zijn kapelaans en zijn parochianen bij iedere voorkomende gelegenheid op te trekken naar Steenvoort. Van protestantse zijde werd deze "stoutigheijt" het vobrwerp van een onderzoek dat zeker van 18 februari 1665 tot ver in 1666 heeft geduurd. Vermoedelijk is onder invloed van dit onderzoek de dienst op Steenvoort gestaakt.

Het Tilburgse bedehuis was goed van meubilair voorzien. De vrijgevigheid van de gelovigen bewees echter dat het nog beter kon. In 1665 werd de grenskerk vereerd met een kelk en een offerandeschaal. Dit waren geschenken van Peter Wouter Colen. Beide voorwerpen worden momenteel nog steeds bewaard in de sacristie van het Heike te Tilburg. In het jaar 1667 kwam een zilveren monstrans het gewijde vaatwerk completeren.

In de onmiddellijke nabijheid van de grenskerk van Tilburg was een flinke logeerplaats en herberg voor de geestelijken ingericht. Pastoor en kapelaan die mis deden in de grenskapel konden hier over het nodige beschikken. De geschiedenis van de grond en het gebouw dat heeft gestaan waar nu het Witte Huis staat is duidelijk uit de akten af te lezen.

De diensten in de grenskerk werden gestaakt toen in 1668 de eredienst te Tilburg werd hersteld. Twee schuurkerken werden daar ingericht, respectievelijk op het Heike en het Goirke. Alle liturgische gebruiksvoorwerpen werden aan de eigenaars die ze hadden uitgeleend terugbezorgd. De kapel verviel tot een ruïne en zal rond het jaar 1700 wel afgebroken zijn geworden.

Marc Vermeeren

Bronnen en literatuur

POPPEL. PASTORIJ. Kerkarchief Sint-Valentinus: nr. 5. TONGERLO ABDIJARCHIEF.

Kaarten. Bundel XVI, nr. 5.

GEEL. DA. Bundel nr. 3 (mededeling door de Heer C.ROBBEN, heemkundige te Goirle)

L. H.C.SCHUTJES. In Geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch. DI. V. St.-Michielsgestel, 1876, blz. 487-493.

D.DE JONG. Grenskapellen voor de katholieke inwoners der General iteitslanden. Tilburg, 1963.

Relation d'un vol sacrilège commis à Poppel. In: Analectes pour servir à l'histoire ecclesiastique de la Belgique. DI. II, 1865, blz. 258-259.

J.VAN GILS. De Sacramentskapel van Roover te Poppel. In: Brabants Heem, 1967, blz. 112-113.

M.VERMEEREN. Het Rovertskapelletje onder Poppel. In: Berichtenblad, Weekblad voor Ravels, Weelde, Poppel. 27 april 1978.

H.W.JANSON. Bijdrage tot de geschiedenis van Goirle. 1953.

C.ROBBEN. De St.-Janskapel op Nieuwkerk. In: Goirle, 1975, blz. 101-109.

C.ROBBEN. Opgravingen rond het St.-Janskapel letje in 1976. Handschrift 10 blz.

C.J.WEIJTERS. De parochie Tilburg en de abdij van Tongerlo. In: De Lindeboom. Dl. II, 1978, blz. 11-79.

M.VERMEEREN. De twee grenskerken van Goirle en Tilburg op Nieuwkerk onder Poppel. In: Berichtenblad, weekblad voor Ravels, Weelde, Poppel. 22 februari 1979 en 23 maart 1979.

5. Bekende geestelijken

1) Nikolaus Janssen Poppelius

Er is de laatste honderd jaar heel wat gekibbel geweest over de naam en de herkomst van Nicolaus Poppelius, martelaar van Gorkum, overleden op 9 juli 1572 te Den Briel in Nederland.

In het tijdschrift TAXANDRIA, jaargang 1902, verscheen hierover een bijdrage van E.H. August Van Eyndhoven.

Het was een eenzijdige bewijsvoering waarin gewrongen werd om van Nicolaus absoluut een Weeldenaar te maken.

In 1906 publiceerde de Poppelse geestelijke, E.H.C. Ruts, in Diest een brochure over Nicolaus Poppelius.

Hij schreef een repliek op de bijdragen van Van Eyndhoven maar was heel voorzichtig in zijn besluiten en wilde zich niet direct voor Poppel uitspreken.

Dit "bekvechten" veroorzaakte heel wat deining en heibel in beide parochies.

In 1917 schreef August Van Eyndhoven andermaal een antwoord van vijftien geschreven bladzijden op de publikatie van C. Ruts (Handschrift in eigendom van Edmond Swaan.)

Eindelijk op 6 oktober 1921 schreef Van Eyndhoven van uit Berlaar, waar hij pastoor was van het Sint-Augustinusgesticht, een brief naar Kan. Janssen in Turnhout. De inhoud van die brief getuigde van een krampachtig en halsstarrig optreden. Een paar citaten uit die brief luiden: "Eindelijk, na vele tegenkantingen is hij er in geslaagd de studie over den heilige naar zijne goesting te voltooien."

Verder in de brief verwart hij Nicolaus met Joannes Willems uit Poppel die in Leuven zijn studies aanving in 1558, wanneer Nicolaus zijn studies in Leuven in 1556 beëindigde.

V66r de heiligverklaring in 1867 werd er om het bezit van de Heilige Nicolaus noch door Weelde, noch door Poppel gepoogd om de gelovigen te overtuigen van de Weeldse of Poppelse afkomst.

In de bul le van heiligverklaring kon men lezen: Nicolaus Poppelius, Weldensis (uit Weelde). Rome had gesproken en dat had effect!

Slechts eenmaal werd de naam Weelde in het leven van Nicolaus vernoemd en wel in de inschrijvingslijsten van de Leuvense universiteit. Hoe is dat te verklaren?

Pastoor Jan Huybrechts Loemelanus, pastoor van Weelde van 1505 tot 1529, stichtte in Leuven tien studiebeurzen voor leerlingen uit Lommel, Weelde en Geel. Uit zijn testament weten we dat aan Weelde en Poppel tot behoud en uitbouw van die beurzen een jaarlijkse contributie werd opgelegd. Poppel en Weelde waren toen als gemeente nog verenigd. Op die beurzen konden evenzeer Poppelse als Weeldse studenten beroep doen. De Heilige-Geestmeesters van Weelde moesten waken over de naleving van de verordeningen die in dat testament waren vervat. Zij moesten hoogstwaarschijnlijk de voordracht tot het bekomen van een beurs in Leuven indienen. In 1553 waren er naast Nicolaus nog drie andere Weeldenaren ingeschreven aan de universiteit. Nicolaus alleen bekwam een beurs. Later hebben meerdere Poppelse studenten

van een beurs genoten uit het fonds van pastoor Huybrechts.

Waar is Nicolaus geboren?

In Poppel en Weelde bestaan de geboorte-akten eerst van rond 1800 en de doopakten van rond 1600 en Nicolaus werd omstreeks 1533 geboren. Zijn naam Poppelius wijst er alleszins op dat hij in de Poppelse kerk werd gedoopt.

De Poppelse cijsboeken van de hertog van Brabant (1544-1570) leren ons dat de naam Janssen, ten tijde van Nicolaus, sterk verspreid was in Poppel en vnl. op het gehucht Aarle.

De stamnaam "Claes Janssen" kwam er in voor. Claes Adriaen Janssen met goederen in Overbroeck. Adriaen Claes Janssen met goederen op de Triersen Bucht, de Rist en op Wieldonckx hof.

Willem Janssen, Antonius Janssen, Gijsbrecht Janssen, Andries Janssen en Geert Janssen, allen met goederen op Aarle.

In Weelde treffen we bij 't begin van de 17^e eeuw families Janssenaan als inwijkelingen uit Poppel.

Dat vele jaren na de marteldood van Nicolaus zijn heldenmoed niet gewaardeerd werd, blijkt uit de geschiedenis van Weelde die in 1606 werd geschreven door pastoor Van den Dungen en waarin de Poppelse en Weeldse belangrijke figuren zijn belangstelling genoten. Over Nicolaus werd geen woord gerept!

Werd heel de Brielse affaire toen misschien nog als een politieke gebeurtenis i.p.v. een waarlijke martelie gevoeld?

Een hoogleraar van Douai, Willem Estius, geboortig van Gorkum, verzamelde in 1606 alle mogelijke gegevens over de gruweldaden van Gorkum en Den Driel en de paters Minderbroeders dienden deze bundel op 13 februari 1621 in Rome in om de zaligverklaring van de martelaars te bekomen. De zaligverklaring vond plaats in Rome op 9 november 1674 onder paus Clemens X.

Wat er tien jaar later gebeurde, pleit niet voor Weelde. De Minderbroeders-Recollecten van Nederland richtten een brief: "*Aen de wijze voorsieninghe Regeerders ende catholijke inwoonders tot Poppel*" op 25 februari 1685. (Deze brief is nog bewaard.) De kosten van de zaligverklaring beliepen over de 30.000 Brabantse gulden en de heiligverklaring zou nog meer kosten.

Men was verplicht steden en dorpen aan te zoeken om bij te dragen in de kostendekking van dit proces.

Onder paus Pius IX had de heiligverklaring plaats op 29 juni 1867. Na de dood van zouaaf pater Cornelis Van den Ackerveken uit Poppel stuurde J.B.Paaps op 27/2/1868 een brief naar pastoor Cools waaruit wij volgend fragment citeren: "... , en daarom verzoek ik u goed aan te tekenen dat hij van Poppel is, want anders zou men binnen honderden jaren te Raevens het feest zijner heiligverklaring wel eens kunnen vieren, zoo als men verleden jaar dit van Poppelius te Weelde gevierd heeft."

Zo ver is het nu!

Deze voorspelling is door de fusie bewaarheid.

Weelde en Poppel mogen er in berusten want Ravens won uiteindelijk dit dispuut.

Willem Paulussen

Literatuur

Een uitgebreide verhandeling over Nicolaus Poppelius zal eerlang in Taxandria gepubliceerd worden.

2) Cornelius Gellens

Hij werd te Poppel geboren omstreeks 1519 en werd ingeschreven aan de universiteit van Leuven in 1537. Hij werd geprofest in de abdij van Tongerlo op 8/9/1539, werd eerst camerarius en daarna prior van de abdij. Dit ambt heeft hij lange tijd te Tongerlo waargenomen. Hij stond toen reeds bekend als een verstandig en plichtsbewust man. Cornelius werd pastoor te Oostelbeers op 8/7/1554, pastoor te Klein-Zundert op 19/7/1557.

Prelaat Arnold Streeters van Tongerlo was op 17/8/1560 overleden. Dertien dagen voor zijn dood beval hij Cornelius Gellens aan in een eigenhandig geschreven brief aan zijn kloosterlingen om hem als zijn opvolger aan te duiden. "Hij aanschouwde hem voor God en voor zijn geweten als de bekwaamste om de last van het Godshuis te dragen en het te besturen in geestelijk en tijdelijk opzicht."

De abtskeuze kon alleen door de koning van Spanje bekrachtigd worden.

Margareta Van Parma was hertogin en landvoogdes alhier. Op 23/8/1560 zetelde de keuzecommissie bestaande uit:

's Volders: abt van Averbode.

Philips Nigrij kanselier van het gulden vlies en afgevaardigd door de koning van Spanje.

Meester Marcel Van Immerseel: secretaris der Raad van Brabant.

49 kloosterlingen, waaronder de pastoors van de Tongerloze parochies verschenen voor deze commissie. De uitslag was als volgt:

	1ste stemmen	2e stemmen	3e stemmen
Cornelius Gellems	38	9	1
Willem van Deurne	6	27	1
Walter Gielmans	2	16	15
Jacobus Veltacker	-	2	9

Cornelius Gellens uit Poppel had dus duidelijk de voorkeur. In 1564 was er uit Spanje nog altijd geen bekrachtiging van de keuze gekomen. Op dat ogenblik wordt vanuit de abdij aangedrongen bij Margareta Van Parma om Cornelius Gellens, de vroegere kandidaat uit de keuze ofwel Jacobus Veltacker te doen aanstellen. Margareta geeft de voorkeur aan Cornelius Gellens, die meer stemmen bekam dan Veltacker, de sympathie wegdraagt van de kloostergemeente van de abten van Brabant en door de meest vooraanstaanden van de Nederlanden aanbevolen wordt. Op 25/11/1564 laat koning Philips II van Spanje bericht aan de Landvoogdes om Veltacker te benoemen zonder de reden van zijn voorkeur aan te duiden. Veltacker was een vriend bij Willem van Oranje en waarschijnlijk heeft de Prins bij Philips II aangedrongen om Veltacker te benoemen.

Cornelius Gellens heeft later berust in de uitslag en hij heeft zich als een grootmoedig en onderdanige dienaar tegenover Veltacker gedragen. Cornelius stierf te Tongerlo op 20/11/1580.

Willem Paulussen

3) Monseigneur Jan Baptist Paaps

Jan Baptist Paaps werd te Poppel in de Dorpsstraat geboren op 6/10/1840 in het huis waar nu de familie Moonen woont. Zijn ouders waren Antonius Paaps, koopman en Petronella Van Hees. Hij volbracht zijn studies in het St.Jozefcollege te Turnhout, daarna aarzelde hij niet om priester te worden. Nadat Jan Baptist in 1864 tot priester was gewijd werd hij tot onderpastoor benoemd in O. L. Vrouw van Bijstand te Brussel. Weinig rustige jaren werden hem daar echter gegund. Italië bestond in die tijd nog uit vele vorstendommen die totaal onafhankelijk waren van elkaar. En zo bezat de paus van Rome eveneens een klein gebied dat rond Rome gelegen was. Rond 1860 oordeelden sommigen echter dat Italië sterker en machtiger zou worden moest men deze vorstendommen samenvoegen en in één enkele staat verenigen. Het duurde niet lang of de koning van Piëmont-Sardinië begon met de verovering van deze koninkrijkes. Op die manier was de pauselijke staat gedoemd te verdwijnen.

Toen het grondgebied rond Rome werd bedreigd, deed de paus onmiddellijk een beroep op vrijwilligers uit gans Europa om voor hem te kofnen strijden. Jan Baptist Paaps trok als onderpastoor mee naar Rome om als krijgsaalmoezenier de paus te dienen. Met hem vertrokken Pater Van den Akkerveken en Minus Dalen uit Poppel. Al de hulp kon echter niet baten en in 1870 moest de paus zijn gebieden afstaan, het koninkrijk Italië werd opgericht. Degenen die voor de paus hadden gestreden, werden pauselijke Zouaven genoemd. Niet lang daarna vertrok onze moedige zouaaf Paaps naar de parochie van St.Andries te Antwerpen. Hier ging hij op een ander veld strijden, hij stond er bekend als een vermaard kanselredenaar.

In 1884 benoemde zijne Eminentie hem tot pastoordeken te Lubbeek. Hier wordt door de ouderlingen nog gesproken over zijn sermoenen en zijn ingesteldheid tegenover het zondagswerk. 's Zondags na het lof trok hij door de velden op controle tegen veldarbeid. Soms lieten de boeren alaam en paard in de steek om aan de berispingen van Paaps te ontkomen. Wie in de knel zat met juridische problemen kon te rade bij Monseigneur Paaps. Hij wendde al zijn invloed aan om de bestraffing van zijn parochianen te milderen. Maar wie in de parochie aan het "zedelijk verval" zoals danstenten had meegewerkt, moest nooit op zijn hulp rekenen. Danstenten noemde hij "Spelunken van den duivel". In 1891 werd het zeer oude mirakuleuze Maria-beeld in de nieuwgebouwde bedevaartskapel te Lubbeek geplaatst. Monseigneur Paaps droeg het beeld en hield de aanspraak. Hij sprak tijdens zijn verblijf te Lubbeek graag Frans met de rijken van de parochie met wie hij veel contact had. Ook wilde hij te Lubbeek met de titel van "Monseigneur" aangesproken worden, en niet met de woorden "Mijnheer de deken." De paus erkende eveneens zijn verdiensten en verhief hem tot zijn ere-kamerheer in 1898. Onder zijn bestuur te Lubbeek werden 2 nieuwe klokken in de toren gehangen. Hij was ook de schenker van een glasraam in de kerk van Lubbeek in 1904 bij de 50e verjaardag van de verschijningen te Lourdes in 1854. Dit glasraam stelt de Onbevleete Ontvangenis voor. Al de gekleurde glasramen werden op het koor geplaatst onder zijn dekenaat. Om al deze glasramen tot hun recht te doen komen liet hij een waardevol renaissance altaar op het koor afbreken.

In 1909 nam hij ondermijnd door ziekte een welverdiende rust en verbleef op het kasteel van Graaf 't Serclaes de Wommerson waar hij op 25/1/1909 stierf. Zijn graf bevindt zich aan de noorderkant van de kerk te Lubbeek naast de kleine deur.

Marc Vermeeren

Bronnen en literatuur

Mondelinge mededelingen van ouderlingen, te Lubbeek verzameld door Willem Paulussen, waarvoor onze hartelijke dank.

Mondelinge mededelingen van ouderlingen te Poppel.

M.VERMEEREN. Bekende personen te Poppel. Berichtenblad, Weekblad voor Ravels, Weelde, Poppel. 14/12/78.

4) Pater Cornelis Van Den Akkerveken

Te Poppel in de Look op de weg naar Aarle stond in 1832 een grote oude boerenstede, hier woonden Jan Baptist Van Den Akkerveken en zijn vrouw Joanna Cornelia Van Vessem. Zij schonk op 10/4/1832 het leven aan een zoontje. Het werd nog dezelfde dag in de parochiekerk door pastoor J.F. Van Roey gedoopt en kreeg de naam Cornelis. De ouders waren in de dorpskring bekend als voortreffelijke inwoners die slechts leefden voor hun werk en hun gezin. Onverwacht stierf vader op 12/11/1833. Dit was een harde slag voor de moeder van Corneliske en daarom besloot de ongehuwde Jan Baptist Van Vessem die medelijden had met zijn zuster bij haar te komen inwonen.

Pastoor De Winter en onderpastoor Cools bezochten dikwijls de boerenwoning en zagen al vlug dat Cornelis een bijzonder schrandere kereltje was. Wanneer hij 12 was geworden dacht pastoor De Winter eraan om zijn beschermeling naar het college van P. De Nef in Turnhout te sturen. Zo volgde Cornelis Van Den Akkerveken met succes de humaniora en sleepte steeds de eerste prijzen in de wacht. Omdat hij priester wilde worden vertrok Cornelis op 26/9/1850 naar Drongen om er het noviciaat bij de paters Jezuiten te beginnen. Na een jaar herhaling van zijn humaniora zonden zijn oversten hem naar het college van Notre-Dame de la Paix te Namen. Hier volgde hij met vrucht de lessen in de logica en de metaphysica. Intussen bij al het voorgaande werd hem bij Pater Procinciaal nog een andere zending opgelegd. De rector van het St.- Jozefcollege te Turnhout, Pater De Vos had Cornelis gekend als leerling waardeerde zijn kennis, hij zou immers een goede hulp voor de school kunnen worden. Na zijn noviciaat tot aan zijn vertrek naar Rome zou Cornelis regelmatig les geven te Turnhout. Hij werkte altijd voor drie en ging uiteindelijk te Leuven studeren. Uit een brief van 23/10/ 1862 die hij naar Poppel stuurde leren wij hoe hij er het grootste genoegen in vond de godgeleerdheid te studeren. Op 10/4/1864 werd Cornelis tot priester gewijd en werd om zijn buitengewone hoge begaafdheid naar de universiteit van Innsbruck in Tirol te Oostenrijk gezonden. Omdat men hem moeilijk te Turnhout kon missen, keerde hij in 1865 naar België terug. Na daarna nog enige tijd te Drongen te hebben doorgebracht, werd Cornelis uitgekozen om een zeer belangrijke post te Rome te bekleden. Hij werd daar benoemd als substituut van de secretaris voor de assistentie van Duitsland.

In oktober 1867 toen de pauselijke gebieden die rond Rome lagen werden aangevallen door de Piëmontezen met Garibaldi aan het hoofd, deed Pius IX een beroep op alle christenen om als vrijwilligers voor de paus te komen strijden. Pater Van Den Akkerveken besloot het pauselijk leger als aalmoezenier te dienen. Hij verleende de gekwetste soldaten alle lichamelijke en geestelijke hulp. Na de slag bij Mentana besloot hij zijn ambt aan de Curia weer terug op te nemen.

Hij droeg echter in zijn lichaam de ziektekiemen die hij had opgelopen bij het verplegen van zieken

en stervenden op het slagveld en in het gasthuis. De eerste tekenen openbaarden zich met een kleine ongesteldheid, op 25 februari 1868 stierf Cornelis Van Den Akkerveken. Wanneer het droevig nieuws te Poppel aankwam hield pastoor Cools op 16 maart een plechtige uitvaart in de parochiekerk om deze illustere dorpsgenoot te herdenken.

Marc Vermeeren

Literatuur

J.E.JANSEN. Pater Cornelis Van Den Akkerveken. In: Taxandria. 1947, p. 1 - 44.

5) Monseigneur Victor Van Beurden

Victor Van Beurden werd te Poppel in de Dorpsstraat geboren op 7 januari 1907. Zijn vader was smid Ludovicus Van Beurden en zijn moeder Philomena Moeskops. Het gezin telde 9 kinderen. Victor groeide op bij zijn grootvader Antoon Moeskops die aan het Moleneind te Weelde woonde. Hier ging hij ook van zijn 6 tot 12 jaar naar school. Al dadelijk bleek dat Victor een bijzonder schrander kereltje was. Daarom werd besloten dat hij te Aarschot bij de Paters van de Congregatie der Heilige Harten zou gaan verder studeren. Nadien volgde hij nog lessen te Tremelo. Op woensdag 25 juli 1934 werd Victor Van Beurden, voortaan frater Vincent van de Congregatie der Heilige Harten door Kardinaal Van Roey in de kloosterkapel van het Missieseminarie te Zandhoven tot priester gewijd. Op zaterdag 4 augustus 1934 droeg onze nieuwgewijde een dankmis op in de parochiekerk van Poppel.

Niet lang daarna werd pater Van Beurden tot muzikleraar in het klooster van het H.Hart te Aarschot aangesteld. Hier bracht hij met veel liefde en toewijding de kennis der muziek aan de jongeren bij. Victor voelde echter dat God hem voor een andere bestemming had uitgekozen, hij verlangde missionaris te worden in Kongo om zich op die manier nog verdienstelijker te kunnen maken tegenover zijn medemensen. In 1937 vertrok hij naar Kongo. Hij werd in Kole geïnstalleerd, een klein stadje in de provincie Kasai aan de rivier de Lukenie. Kole is 1200 km van de kust af gelegen. Als pater behartigde hij hier de belangen van de inheemse bevolking. Niets was hem teveel wanneer iemand kon geholpen worden. Later werd hij overste van de paters. In het begin kon Victor daar samenwerken met 16 medebroeders.

Wegens zijn enorme verdiensten, zijn belangeloze inzet voor anderen en zijn grote bekwaamheid werd hij tot apostolisch prefect benoemd. Nu hij meer bevoegdheden had gekregen kon hij ook nog op een ander gebied gaan strijden. Ontelbare malen behartigde hij de belangen van de negers bij de vele ministeries. Tijdens de troebelen in 1960 verlieten vele buitenlandse geestelijken het land. Daarom werd zijn taak nog verzwaard, maar niets was hem teveel. Om zijn buitengewone prestaties werd onze bescheiden maar zeer verdienstelijke dorpsgenoot onder een enorme belangstelling op 11 februari 1968 in de parochiekerk van de H.Valentinus te Poppel door Monseigneur Daem tot bisschop gewijd.

Momenteel verblijft Monseigneur Van Beurden nog steeds te Kole in Zaïre. Hier heeft hij zijn handen vol werk, niet alleen met allerlei administratieve beslommeringen, maar ook met het afleggen van bezoeken aan de talrijke missieposten. Ondanks zijn hoge ouderdom drukt er nog steeds een enorme verantwoordelijkheid op hem. Monseigneur Van Beurden werd wegens zijn nooit aflatende belangstelling en inzet voor zijn medemensen door president Mobutu persoonlijk

met oen zeer hoge onderscheiding bedacht. Ook koning Boudewijn bracht onze dorpsgenoot temidden van de brousse een bezoek.

H. Nicolaus Poppelius

Mgr. Jan-Baptist Paaps

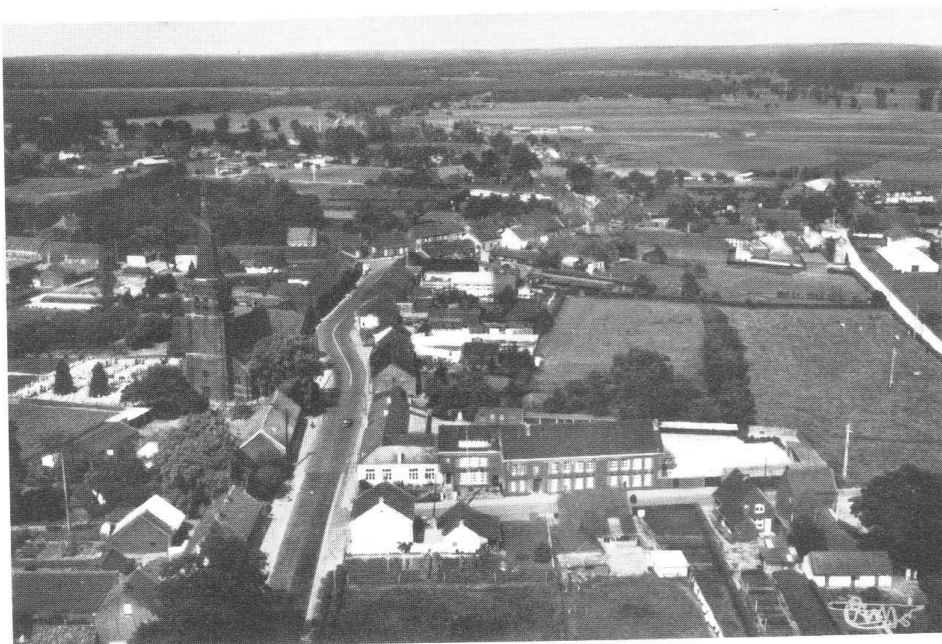
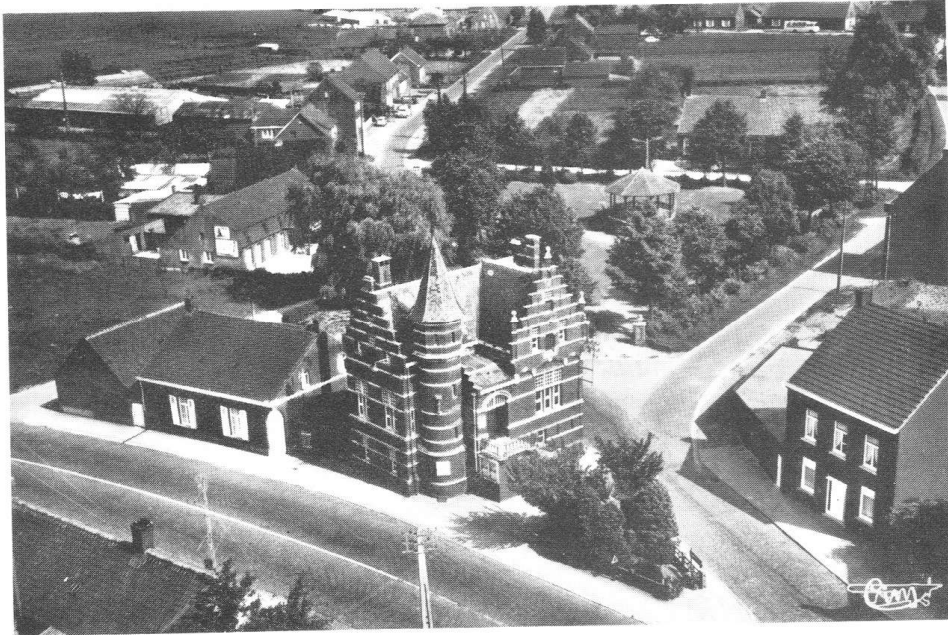
Mgr. Victor Van Beurden

Al meer dan 40 jaar nu zet Monseigneur Van Beurden zich dagelijks in voor de mensen ginder die zijn onschatbare hulp nog steeds niet kunnen missen. Iedereen zal zich wel kunnen voorstellen wat het is om een bisdom te moeten besturen dat ruim driemaal zo groot is als België en waar alle vervoer nog per jeep of per vliegtuig moet gebeuren. Levenden worden niet heilig verklaard, maar laat dit artikel ons de waarde doen inzien van zulk een bescheiden, onbaatzuchtig en verdienstelijk man.

Marc Vermeeren

Bron

Mondelinge mededelingen van familieleden van Monseigneur van Beurde

III De Poppelse Dorpsgemeenschap

1) Aspecten van de geschiedenis van Poppel

De heerlijkheid

Poppel maakte in de Middeleeuwen deel uit van het hertogdom Brabant, dat de huidige provincies Brabant, Antwerpen en Noord-Brabant omvatte. Evenals Weelde behoorde Poppel in de late 13de eeuw tot het hertogelijk domein, d.w.z. dat de hertog zelf er de grondheer was. Uit de grondheerlijkheid (voortgekomen uit het vroegmiddeleeuwse grootgrondbezit) spruiten zeer diverse rechten voort t.o.v. de horigen van het domein:

- 1) overheidsrechten: de heer sprak recht in zijn heerlijkheid en inde er de cijzen.
- 2) banale rechten: "de verplichting om te malen in de molen van de heer, te bakken in zijn oven, te brouwen in zijn brouwketel en gebruik te maken van zijn dekhengst, stier e.d."
(H.P.H.JANSEN).
- 3) het recht op hand- en spandiensten van de horigen.
- 4) het recht op huwelijksgoedkeuring (horigen die buiten het domein huwden moesten iets betalen) en het dodehandsrecht (bij het overlijden van een horige mocht de heer een stuk roerend goed voor zich nemen, als een soort erfenisrecht).

De hertog beleende soms trouwe dienaars ter beloning met bepaalde van deze rechten. Zo schonk hertog Jan II in 1296 het maalrecht op de windmolen van Weelde en op de watermolen van Rovert - Poppel aan Jan de Bie. De afstammelingen van Jan de Bie zien we in de volgende eeuwen optreden als heren van Weelde en Poppel. De zoon van Jan de Bie, Hendrik, liet vermoedelijk geen kinderen na, want na hem werd zijn zuster Katharina vrouwe van Weelde en Poppel. In 1365 verkocht zij twee derden van de tienden van Weelde aan de abt van Tongerlo. Daar zij gehuwd was met Gijsbrecht Bac kwamen haar heerlijke rechten na haar dood in handen van de familie Bac. In 1472 echter verkocht Laurens Bac een deel van zijn rechten, o.a. het maalrecht op de molen van Rovert. Vanaf 1487 bezit de familie Van Wijtf l iet te Poppel heerlijke rechten zoals het maalrecht op de Rovertse molen, terwijl de familie Bac tot in de 16de eeuw het maalrecht bezat op de molen van Weelde en er de burcht bewoonde.

Ondanks het feit dat de grondheerlijkheid van Ravels toebehoorde aan de abdij van Tongerlo, strekte het banrecht van de molens van Weelde en Poppel zich volgens de oorkonde van 1296 ook uit over Ravels. In 1404 werden de inwoners van Ravels door de schout van Turnhout beboet omdat zij weigerden hun graan te laten malen op de banmolens.

In het midden van de 14de eeuw werden Poppel en Weelde een onderleen in een nieuw gevormde heerlijkheid, nl. het land van Turnhout. Toen Maria, dochter van hertog Jan III, in het huwelijk trad met Reinaud 111, hertog van Gelderland, schonk haar vader haar een gebied bestaande uit Turnhout, Oud-Turnhout, Lille, Merksplas, Gierle, Wechelderzande, Vlimmeren, Beerse, Vosselaar, Ravels, Poppel, Weelde, Arendonk en Baarle-Hertog. Bij allerlei gelegenheden, zoals de verkoop van Weeldse tienden door Katharina de Bie in 1365 en de afbakening van de grenzen tussen Turnhout en Ravels in 1367 zien we Maria van Gelderland als landsvorstin van Poppel en andere dorpen uit de omgeving optreden. Uit de domeinrekeningen, bewaard vanaf 1397, blijkt dat in 1397-1399 de inkomsten van de hertogelijke domeinen van het land van Turnhout (o.a. Weelde en Poppel) gebruikt werden om de onkosten van de hofhouding

van Maria van Gelderland te dekken. Bij haar dood in 1399 kwam het land van Turnhout terug bij het hertogdom Brabant, maar het bleef als aparte administratieve entiteit voortbestaan binnen het land van Rijen naast de vier meierijen. Het land van Turnhout stond onder het gezag van een schout (de vertegenwoordiger van de vorst). Van inkomsten en uitgaven bij de uitoefening van zijn ambt hield de schout rekeningen bij. Uit deze schoutrekeningen van het land van Turnhout vernemen we heel wat wetenswaardigheden i.v.m. Poppel en de omliggende dorpen, vooral wat betreft de criminaliteit

Nadat in de 16de eeuw o.a. Maria van Hongarije beleend was geworden met de heerlijkheid van het land van Turnhout, schonken de aartshertogen Albrecht en Isabella deze heerlijkheid in 1612 aan prins Filip-Willem van Oranje. Door zijn dood in 1618 kwam het land van Turnhout terug aan de koning als zijnde hertog van Brabant, maar tengevolge van de vrede van Munster in 1648 werd de heerlijkheid terug aan Oranjes vrouw, Amalia van Solms, geschonken. Uit de domeinrekeningen blijkt dat zij via Aerle in Poppel haar plechtige intocht op het grondgebied van haar heerlijkheid heeft gedaan. Amalia gaf Weelde en Poppel als onderleen aan Jan de Knuyt maar behield Poppel voor zichzelf.

Poppel en de vrijheid Weelde

In de loop van de 13de eeuw werd Weelde tot vrijheid verheven. Een vrijheid is een gebied waarvan de inwoners naar analogie met de in de 11de-13de eeuw door ontginning ontstane "villes neuves" krachtens privileges van de hertog of de heer vrijheid genieten van als hinderlijk ervaren bestanddelen der horigheid, vooral de hand- en spandiensten en de betalingen bij huwelijken en overlijden.

Voor zover wij hebben kunnen nagaan bezat een vrijheid steeds een schepenbank. Zo'n schepenbank bestond uit 7 schepenen, gekozen uit de burgers van de vrijheid. In onderscheid met een gewone dorpsbank, het zgn. laathof van het domein of de heerlijkheid, dat alleen lage jurisdictie had (jurisdictie in reële zaken, d.w.z. zaken die onroerende goederen betroffen), had een schepenbank van een vrijheid ook de hoge jurisdictie en kon dus recht spreken in personele aangelegenheden, zelfs in halszaken. Door het bezit van een schepenbank was de vrijheid vrijgemaakt van het territoriale gerechtshof, d.w.z. voor de Kempen de hoofdbank van Zandhoven. De schepenbanken oordeelden niet volgens het horigheidsrecht van de Zandhovense bank maar volgens het meer progressieve, d.w.z. meer aan de nieuwe economische situatie van de heroplevende handel aangepaste recht van één van de Brabantse hoofdsteden, waarvan de schepenbanken dan ook als beroepshoven fungeerden. Het toekennen van het stadsrecht aan een bepaald gebied betekende waarschijnlijk nog meer voor de ontvoogding uit de horigheid dan het afschaffen van hand- en spandiensten.

De schepenbank oefende ook de zgn. "vrijwillige rechtspraak" uit. Eigenlijk kwam deze erop neer dat de schepenbank een notarisfunctie vervulde. Twee schepenen traden dan op als getuige bij het vastleggen van verkopen, verhuringen, verpachtingen, afscheidingen, beloften van cijnzen, testamenten enz... Het hertogelijk gezag werd in een vrijheid vertegenwoordigd door een schout. Bij de schepenbank trad de schout op als officier van justitie: hij "maande" de schepenen om recht te spreken, zat het geding voor en zorgde voor de uitvoering van het vonnis. Aan de schepenbank was nog een andere ambtenaar verbonden, nl. de secretaris, die de vonnissen en akten van de schepenbank in de schepenregisters schreef.

Waarschijnlijk is Weelde een vrijheid geworden onder de regering van hertog Jan 1 (1268-1294). In ieder geval was Weelde op het einde van de 13de eeuw een vrijheid want in de oorkonde van Jan II

voor Jan de Bie is er sprake van de "vrijheid" Weelde en de "dorpen" Poppel en Ravels. Volgens GRAMMAYE kreeg Weelde zijn eerste vrijheidskeure van een hertog Jan. Hij vermeldt dat deze hertog in 1296 zijn lieden van Weelde, Poppel en Ravels vrijstelde van alle lasten en diensten ten behoeven van de dijken van de meierij van Den Bosch. SABBE en STEURS hebben een soort van vrijheidskeure gezien in een oorkonde van hertog Jan II in verband met dezelfde zaak. In deze oorkonde, gedateerd augustus 1307 werden "die (goede luyden) van Weelde, soe wel die binnen der vrijheit woonen als inde gebeurte van Ravels ende Poppel, die gewoonlijk sijn tot Weelde te rade ende te recht te commen" vrijgesteld van werken aan de vestingen van Antwerpen en aan de dijken in de Meierij van Den Bosch en werden hun verplichtingen tegenover de hertog beperkt tot het onderhouden van de Rovertse brug en de krijgsdienst. De interpretatie van dit document als een vrijheidskeure stuit echter op heel wat bedenkingen. Wanneer een vrijheid tot stand komt door de inwoners van een bepaald gebied vrij te stellen van de lasten van de horigheid, vnl. van hand- en spandiensten, dan moet men zeggen dat de oorkonde van 1307 niet kan beschouwd worden als een vrijheidskeure, die bijdraagt in het wordingsproces van zulke vrijheid of de typische privileges van die vrijheid bevestigt. Immers de lasten waarvan de hertog in 1307 vrijstelling geeft zijn geen hand- en spandiensten voor de grondheer, maar veeleer bijdragen in werken van algemeen nut. Bovendien wordt het privilege niet alleen geschonken aan de inwoners van de vrijheid Weelde, maar ook aan die van de gebuurten of dorpen Poppel en Ravels. Wat er ook van zij, alleszins blijkt uit de oorkonde van 1307 het bestaan van de vrijheid Weelde. Ook wordt de indruk gewekt dat Poppel en Ravels, die blijkens de oorkonde van 1296 voor Jan de Bie onderworpen zijn aan dezelfde seigneurie bannale (o.a. het maalrecht) als Weelde, ook op een of andere wijze delen in de privileges van de vrijheid Weelde.

Poppel en Ravels zijn bovendien nog inzake rechtspraak met de vrijheid Weelde verbonden. De oudste vermelding van de Weeldse schepenbank vinden we in 1316, maar naar alle waarschijnlijkheid dateert ze uit de tijd dat Weelde de titel van vrijheid kreeg, dus uit de late 13de eeuw. De Weeldse schepenbank sprak recht volgens de costumen van Antwerpen. Weelde genoot dus o.a. inzake rechtsprocedure (beperking van godsoordelen en foltering) en erfenisrecht (meer gelijkheid tussen man en vrouw en tussen wettige en natuurlijke kinderen) van de voordelen van het stadsrecht en ging ten hoofde en in appel voor de schepenbank van Antwerpen. Het geslacht van den Nieuwenhuysen heeft in de 15de en 16de eeuw de vrijheid Weelde van schouten voorzien, terwijl vele leden van het geslacht Lemmens in de 17de eeuw de functie van secretaris hebben vervuld. Onder het ressort van de schepenbank van Weelde hoorden behalve het grondgebied van de vrijheid ook de dorpen Poppel en Ravels. In de oorkonde van 1296 over het maalrecht zegt Jan II dat Weelde, Ravels en Poppel samen de eeninghe van Weelde vormen:

"de eeninghe van Weelde dat zijn alle de dorpen gehuchten oft plaetsen die onder Weelde zijn vereenicht oft daaronder ressorteren; te weten in regard van bancke namelijk de Vrijheid Weelde metter dorpen van Ravels en Poppel". En in de zgn. vrijheidskeure van 1307 zegt dezelfde hertog dat de inwoners van Ravels en Poppel "gewoonlijk lijn tot Weelde te rade ende te recht te commen". Poppel en Ravels hadden nochtans een volledig verschillende verhouding tegenover de Weeldse schepenbank. Over Poppel had de schepenbank van Weelde volledige, lage en hoge jurisdictie en ze oefende er de vrijwillige rechtspraak uit, maar Poppel had dan ook een aandeel in de samenstelling van de schepenbank: het leverde drie van de zeven schepenen. In Ravels daarentegen, dat een heerlijkheid was van de abdij van Tongerlo, was de lage jurisdictie (met de vrijwillige rechtspraak) in handen van de grondheer, dus van de abt, en zijn laathof (in 1438 omgezet in een schepenbank volgens Antwerps recht maar enkel met lage jurisdictie). Voor de

hoge jurisdictie moesten de inwoners van Ravels zich wenden tot de schepenbank van Weelde, die immers voorgezeten werd door een schout, die de vorst vertegenwoordigde. Poppel was dus veel nauwer dan Ravels met Weelde verbonden. Alhoewel het blijkbaar niet behoorde tot het grondgebied van de vrijheid, zal het praktisch wel dezelfde rechten als Weelde genoten hebben. De inwoners van Ravels daarentegen bleven horigen van de abt van Tongerlo.

Rond 1400 situeert zich een onduidelijke episode in de geschiedenis van Weelde, Poppel en Ravels. In een oorkonde van 5 juli 1407 bevestigde Antoon van Bourgondië, die in december 1406 door het overlijden van zijn groot tante Johanna in plaats van ruwaard hertog van Brabant was geworden, de privileges van Weelde. In deze oorkonde zegt hij "bij accoort van den tweeden mey lestleden, bij mangel inge tegen Dermonden (te) hebben verkregen de heerschappije van Weelde met si jne toebehoorten ende ressorten, welke dus langen aen den graefschappe van Vlaenderen heeft toebehoort". Moeten we hieruit afleiden dat Weelde, Ravels en Poppel tijdens de Brabantse successieoorlog van 1356-57 uit het land van Turnhout gelicht zijn en aan Vlaenderen gekomen zijn, zoals pater MAAS veronderstelt? Het lijkt weinig waarschijnlijk want Weelde, Poppel en Ravels worden genoemd in de schout- en domeinrekeningen van het land van Turnhout van het einde van de 14de en het begin van de 15de eeuw. Ook kan Weelde en zijn ressort niet als onderleen binnen het land van Turnhout aan de graaf van Vlaenderen gegeven zijn want het staat vast dat in de tweede helft van de 14de eeuw de families de Bie en Bac heerlijke rechten hadden in Weelde en Poppel, terwijl de abt van Tongerlo heer was van Ravels. Voorlopig kunnen we dus het probleem gesteld door de oorkonde van 5 juli 1407 niet oplossen. Misschien zou een nauwkeuriger onderzoek van de schout- en domeinrekeningen van het land van Turnhout ons wel een verklaring kunnen brengen voor de uitslating van Antoon van Bourgondië dat Weelde en ressort "lange aen den graefschappe van Vlaenderen heeft toebehoort".

In de loop van de Nieuwe Tijd hebben zowel Ravels als Poppel zich losgemaakt uit het ressort van de schepenbank van Weelde. Wanneer de vorst in 1559 de abt van Tongerlo mits betaling ook met de hoge jurisdictie beleende, werd Ravels voor de eerste keer volledig gescheiden van Weelde. Doch toen in 1612 de prins van Oranje de heerlijkheid van het land van Turnhout kreeg moest de abt hem de hoge jurisdictie afstaan. Bij de dood van de prins in 1618 kwam de hoge jurisdictie weer aan de Weeldse schepenbank, maar wanneer in 1630 het land van Turnhout opnieuw in leen werd gegeven, werd Ravels terug volledig afgescheiden van Weelde en ditmaal definitief.

Toen Amalia van Solms in 1649, door Weelde en Ravels in onderleen af te staan aan Jan de Knuyt, Weelde en Poppel onder verschillende heren bracht, zagen de Poppelaren hierin een reden om de afscheiding van Poppel van de Weeldse schepenbank te vragen. Het zat hen dwars dat zij voor alle schepenakten naar Weelde moesten reizen. Vijf jaar tevoren immers was secretaris Lemmens, die gewoon geweest was om de 14 dagen naar Poppel te komen om daar de akten te registreren, gestorven en de nieuwe secretaris kwam nooit naar Poppel. Dat Weelde en Poppel dezelfde vrijheden en dezelfde gemene gronden hadden mocht volgens de Poppelaren geen reden zijn om beide dorpen onder één schepenbank te laten, nu dit voor hen zoveel ongemak betekende. Op 3 september 1652 stond Amalia van Solms de oprichting toe van een eigen schepenbank voor Poppel. Dit kon gebeuren door de drie Poppelse schepenen die reeds in de Weeldse schepenbank gezeteld hadden vier nieuwe schepenen te laten kiezen. De schepenen van Weelde protesteerden echter tegen deze gang van zaken en spanden een proces in voor de Raad van Brabant. De uitspraak viel op 18 februari 1655: Poppel mocht zijn schepenbank behouden. Vanaf het midden van de 17de eeuw zijn er registers van de Poppelse schepenbank.

De vroenten of gemene gronden

Poppel was nog op een andere manier met Weelde verbonden, nl. door het bezit van dezelfde vroenten of gemene gronden. Deze band is nog na 1655 blijven bestaan.

In 1331 verkocht de grondheer, hertog Jan 111, aan Weelde en Poppel de woeste gronden, tussen de palen van het Geheul, Berschot (thans niet meer gekend toponiem; Berschot zou op de grenslijn van het Geheul en naar Ten Dijke moeten gelegen zijn), Ten Dijke ("inter Baarle et Welde"), Ervisfort (op Steenvoort?), Rovert, Tuldell en Mierdermeer. Hiervan worden uitgezonderd de gronden die behoren tot de heerlijkheid Ravels-Eel, maar nochtans ten noorden van de lijn Mierdermeer - Geheul liggen. Weelde en Poppel liggen temidden van hun gemene gronden die bestaan uit onontgonnen heidegebieden. De verkoopprijs bedroeg 10 Doornikse ponden, vermeerderd met een jaarlijkse cijns van 3 solidi.

Deze cijns moest betaald worden op de zondag na Sint-Maarten, zoals de andere cijnsen.

De oorkonde van 1331 schijnt de woeste gronden uit te geven aan de dorpen, maar het zou wel kunnen dat ze slechts een bestaande praktijk van gebruik van de woeste gronden door de dorpen bevestigde.

Zowel uit Poppel als uit Weelde moesten twee geschikte mannen gekozen worden om de vroenten te beheren. Waarschijnlijk worden hiermee de gezworenen bedoeld, die samen met de burgemeester, die de dorpskas beheerde, en met kerk- en H.Geestmeesters het dorpsbestuur vormden. Het dorpsbestuur maakte keuren, verordeningen "tenderende tot de welvaart, rust ende vrede" in het dorp en betreffende het gebruik van de gemene gronden, het inde de rechtstreekse belastingen, verkocht stukken van de gemene gronden en gaf niet-dorpelingen tegen betaling van een cijns het recht gebruik te maken van de vroenten van het dorp.

We hebben de indruk dat de gezworenen van Poppel en Weelde tegelijkertijd ook steeds schepenen geweest zijn. Zo komt het dat we de schepenbank van Weelde de administratieve bevoegdheden van de dorpsbesturen van Weelde en Poppel zien uitoefenen. B.v. in 1623 vroeg de schepenbank toelating aan Filips IV om een stuk vroente te verkopen ten voordele van de heropbouw van de kerk van Poppel, die gedeeltelijk uitgebrand was. De koning gaf toelating om 60 bunder te verkopen.

Het toezicht op de gemene gronden was de taak van de vorster of veldwachter. Hij moest er voor zorgen dat niet-gerechtigden geen gebruik maakten van de vroenten, dat er geen ziek of schurftig vee kwam weiden en dat er geen turf gestoken werd op plaatsen en in tijden dat het verboden was door de dorpskeuren.

Over de afbakening en het gebruik van de gemene gronden hebben Poppel en Weelde herhaaldelijk geschillen gehad met de omliggende dorpen en gehuchten. In 1367 was *er* twist met Ravels over de Maatse Laagte (in de 16de eeuw aan Ravels toegewezen maar later terug bij Weelde gekomen) en in 1429-1430 een geschil met Baarle over het gebruik van de woeste gronden tussen Baarle, Weelde en Poppel. In 1460 werd er een proces gevoerd tegen de inwoners van Bedaf over de rechten van deze laatsten om hun vee te laten weiden en turf te steken op de woeste gronden tussen Baarle, Weelde en Poppel. In 1622 waren er opnieuw moeilijkheden met Bedaf, die in 1660-1671 tot een nieuw proces leidden. In 1631 werd een poging gedaan om een eeuwenlange ruzie met Hilvarenbeek door een overeenkomst te beslechten. Doch in de 18de eeuw zijn er nog moeilijkheden zowel met Bedaf als met Hilvarenbeek. In 1723 werd de grens tussen de vroenten van Weelde-Poppel en Baarle en in 1818-1819 die tussen de vroenten van Weelde-Poppel en de twee Mierde's opnieuw vastgesteld.

Graaf Julien de Pestre, heer van Turnhout van 1768-1774, beschouwde zichzelf (en niet de dorpen) als eigenaar van de woeste gronden. Hij spande processen tegen een hele reeks dorpen uit het kwartier van Turnhout in.

Poppel en Weelde bleven hun gemeentegronden in gemeenschappelijk bezit behouden tot na de ranse Revolutie. Slechts in 1822 lieten Poppel en Weelde hun gemeentegronden door een landmeter van het kadaster in twee verdelen en kreeg elke van beide dorpen zijn eigen gemeentegronden.

De dorpshuishouding

Poppel is naar alle waarschijnlijkheid ontstaan uit het domein van een of andere Karolingische grootgrondbezitter. (+ 800) In de tijd van de klassieke feodaliteit (die in economisch opzicht die van de domaniale autarkie is), was zo'n villa of domein als een curtis of hof (in technische zin) georganiseerd. Kenmerkend voor een hoforganisatie was de tweedeling tussen het vroomhof van de heer en de tenures van de horigen. Het vroomhof was de hoeve van de grootgrondbezitter met het daarbij behorend land. Naast het vroomhof omvatte een villa ook nog de boerenbedrijven van de horigen, mansus of tenures genoemd. De horigen, van een heer afhankelijke en aan de grond gebonden boeren, waren afstammelingen ofwel van de slaven uit de Romeinse tijd die o.i.v. het christendom vrijgelaten waren en een mansus in cijnspacht hadden toegewezen gekregen, ofwel van vrije boeren (Franken) die, om in de onveilige tijden van de invallen van de Germanen en van de Noormannen bescherming van een grootgrondbezitter te genieten, hem hun hoeve hadden afgestaan, maar als mansus in cijnspacht hadden teruggekregen. De grootgrondbezitter was tegenover zijn horigen behalve tot bescherming, ook tot het voorschieten van kapitaal en levering van zaaigran verpllicht. Behalve tot het betalen van cijns, waren de horigen van hun kant ook gehouden tot diverse andere verplichtingen, o.a. het verrichten van hand- en spandiensten op het vroomhof.

De ontginningen van de 11de tot de 13de eeuw hadden echter een emancipatie uit de horigheid tot gevolg in die zin dat de horigen vrijgesteld werden van allerlei verplichtingen vnl. van de hand- en spandiensten. De grootgrondbezitters of grondheren gaven daarom in deze tijd dikwijls het vroomhof in cijnspacht uit en verkochten of verpachtten de woeste gronden als vroenten aan de dorpen. Door dit alles was de horigheid in feite veranderd in een erfpacht, terwijl anderzijds de heren opgehouden waren "bedrijven te exploiteren, om van de renten te leven, die hun heerlijkheid hun opbracht" (VAN HOUTTE).

Het is deze situatie die we, voor wat Poppel aangaat, aantreffen in de tot ons gekomen cijnsboeken, waarvan de oudste uit 1340 dateert.

Het gaat hier om een cijnsrol van hertogelijke domeinen uit de streek rond Turnhout. De grondheerlijkheid van Poppel was immers in handen van de hertog van Brabant. De cijnsrol van 1340 is een lijst van tenurehouders met vermelding van de cijns die zij jaarlijks op de eerste zondag na Sint-Maarten (11 november) moesten betalen. Achter de namen met de bedragen vinden we speldeprikken en kruisjes, waardoor aangeduid werd dat de betreffende tenurehouder zijn pacht voldaan had. Aan het aantal prikken en kruisjes achter elke naam kan men merken dat het cijnsboek 27 jaar dienst gedaan heeft, dus van 1341 tot 1367. Inderdaad is er in 1368 een nieuw cijnsboek gemaakt. Ondertussen was echter het Land van Turnhout gevormd. Het cijnsboek van 1368 betreft dan ook de hertogelijke domeinen van deze heerlijkheid, o.a. Poppel en Weelde (Ravels was een domein van Tongerlo en komt dus voor in de cijnsboeken van deze abdi j). Voor het Land van Turnhout zijn er zo nog een tiental cijnsboeken vóór 1600. Terwijl de

cijnsrol van 1340 slechts namen van tenurehouders geeft, vinden we in de cijnsboeken vanaf 1368 ook namen van hoeven en akkers.

De cijnsrol van 1340 is door F.VERBIEST integraal uitgegeven. Uit de cijnsboeken zijn door Kanunnik JANSEN uittreksels gepubliceerd, in die zin dat het cijnsboek van 1417 volledig is uitgegeven en uit de andere is gepubliceerd wat nieuw is t.o.v. dat van 1417. Een vergelijking van de cijnsrol van 1340 met het cijnsboek van 1417 leert ons b.v. dat de pastoor van Poppel voor het pastorale goed, d.i. de mansus die bij de pastorie hoorde en één van de bronnen van inkomsten voor de zielzorger vormde, in 1417 nog steeds evenveel betaalde als in 1340, nl. 18 denarii. We weten dat de drie Kempische norbertijnerabdijen elk een hoeve hadden in Poppel: Tongerlo op Steenvoort, het later Nieuwkerk, Averbode op Tulder (achter de Tulderse Heide) en Postel op de Krommendijk. Van de Tongerloze en Postelse hoeven vinden we iets terug in de cijnsboeken: voor haar Poppelse bezittingen betaalde de abdij van Tongerlo zowel in 1340 als in 1417 12 denarii cijns. Een nauwgezette studie van alle bewaarde cijnsboeken (ook van de niet gepubliceerde) met behulp van de toponymie, de genealogie, de metrologie en de historische cartografie en geografie maakt het misschien wel mogelijk nog meer tenures te identificeren en na te gaan welke families er gewoond hebben.

In combinatie met andere bronnen verstrekken de cijnsboeken ook enige informatie over de nederzettingsstructuur van Poppel tijdens het Ancien Régime. De cijnsboeken maken melding van drie gehuchten buiten het hoofddorp rond de kerk: Aerle, Maerle en Overbroek (Hulsel). Zowel in het hoofddorp als in de gehuchten was behalve de eigenlijke nederzetting of bewoonde kern en de daarrondliggende akkers nog een derde deel te onderscheiden, nl. de beemden. Deze beemden waren gelegen langs de Aa, de Aelse Ley en de Maelse Ley en fungeerden als weiden voor het vee of leverden hooi. Voor de gemene weide van het hoofddorp Poppel moesten zowel in 1340 als in 1417 12 denarii cijns betaald worden. Voor Aerle vinden we zowel in 1340 als in 1417 onder de nieuwe cijnzen een gemene weide vermeld, waarvoor 2 sol idi en 1,5 denarius moesten betaald worden. We weten ook dat Tongerlo gronden had in de Schouwbroeken achter de Kleine Vond. Waarschijnlijk gaat het hier ook om weidegronden langs de Aa. Averbode had uitgestrekte hooibeemden te Hulsel. Rond het hoofddorp en de gehuchten lagen de woeste gronden, de heiden, die gemeenschappelijk bezit van Poppel en Weelde waren en die gebruikt werden om vee en schapen te laten weiden en om heiplaggen en turf te steken. De 3 sol idi die volgens de verkoopakte jaarlijks voor de vroenten moesten betaald worden, vinden we in de cijnsboeken alleen in 1417 terug en wel onder nieuwe cijnzen van Weelde. De akkers werden in Poppel in de late Middeleeuwen en in de Nieuwe Tijd waarschijnlijk bebouwd volgens een of andere vorm van het drie-slagstelsel. Men teelde vooral rogge, daarnaast boekweit en sinds het begin van de Nieuwe Tijd ook veevoerders. Sinds de 17e eeuw is de aardappel, die in vergelijking met het roggebrood meer voedsel maar van een mindere kwaliteit bezorgt aan de bevolking, in onze streken bekend geworden. De veestapel diende voor de mestproductie en stond dus in functie van de landbouw. Van de hoeveelheid mest hing af of men de braak kon uitschakelen. Vermoedelijk verdween de braak bij het begin van de Moderne Tijd. Bij het einde van het Ancien Régime was alleszins geen braak meer opgenomen in de bedrijfsstelsels die in de Noordantwerpse Kempen gehanteerd worden. In 1816 waren er in Poppel 0,68 runderen per inwoner wat in deze streek relatief hoog is. Ook de woeste gronden leverden mest door hun weidefunctie voor het vee en onder de vorm van heideplaggen.

De Poppelse bevolking was praktisch uitsluitend tewerkgesteld in de landbouw. Volgens GRAMMAYE was het ressort van Weelde nochtans bekend om zijn lakenweverij. Spinnen en weven waren nl. als bijverdienste zeer verspreid en werden als huisnijverheid beoefend. In de 18de eeuw was er een

steenfabriek op Overbroek. De door de Fransen ondernomen telling van 1810 - een belangrijke bron die ons o.a. inlicht over de beroepsstructuur van de bevolking - is voor Poppel onvolledig ingevuld, zodat we geen informatie hebben over de beroepsstructuur van de Poppelse bevolking bij de overgang van het Ancien Régime naar de Hedendaagse Tijd.

Op economisch gebied betekenden de jaren rond 1800 voor Poppel helemaal geen nieuw tijdperk zoals wel het geval was op bestuurlijk gebied. Het was slechts in het midden van de 19de eeuw dat er in de agrarische economie van Poppel enige verschuivingen te bemerken waren. De veeteelt, die tot dan toe steeds in dienst had gestaan van de landbouw, werd rond 1850 zelfstandig. De boeren hielden geen vee meer voor de mestproductie, maar voor de vlees- en zuivelproductie. Er werden meer en meer veevoerders geteeld. In 1772 had Maria-Theresia een ordonnantie uitgevaardigd om de ontginning van de heide te bevorderen, maar Weelde en Poppel hadden hun woeste gronden niet willen vervreemden. Het duurde ook tot ca. 1850 eer men te Poppel een begin maakte met het ontginnen van de heide. De gronden die niet werden omgevormd tot weide of in cultuur gebracht, werden bebost. Een groot landgoed zoals de Schrieken dateert ook uit deze tijd.

Van de 14de tot de 19de eeuw is de agrarische produktie (kan berekend worden aan de hand van de tiendenopbrengst) van de Poppelse landbouw slechts traag gestegen en steeds laag gebleven. Bovendien drukten er zware lasten op de bedrijven: behalve de cijzen ook nog de tienden voor de geestelijkheid, af en toe rechtstreekse belastingen en dikwijls ook "pieuze renten" ten voordele van een benificie of fundatie. De stagnatie van de Poppel se economie weerspiegelt zich in de tamelijk armzalige sociale toestanden, de veelvuldige voedselcrises en de trage bevolkingsgroei.

Het overgrote deel van de Poppelse bevolking had het allesbehalve breed. De boeren werden onderscheiden in ploegers en keuters, naargelang ze al dan niet een gespan bezaten. Men mag aannemen dat de laatste categorie veruit de grootste was. Bovendien maakten de paarden in 1815 slechts 50% van het totale aantal trekdi eren (paarden en ossen) uit. Dit percentage behoort tot de laagste van de streek en wijst op de armoede van de Poppelse boerenstand.

De keuters en de landarbeiders leefden juist boven het bestaansminimum. In normale omstandigheden hadden zij genoeg om in leven te blijven. Doch, wanneer tengevolge van slecht weer of oorlog de oogst mislukte, was hongersnood praktisch onafwendbaar. Kanunnik HEYLEN weet te vertellen dat op 1 mei 1315 in onze streken een verschrikkelijke regen begon te vallen die slechts na 10 maanden ophield. De al te grote vochtigheid maakte dat de oogst weggrote op het veld, wat hongersnood veroorzaakte. Daaruit ontstond dan weer een erge pestepidemie, die duizenden slachtoffers eiste in de Kempen. Deze sterfte maakte een einde aan de periode van ontginningen en bevolkingsgroei en betekende het begin van een economische depressie. De pest kwam nog dikwijls in Poppel terug. De naam "Pestkerkhof" aan de Look herinnert nu nog aan de bezoeken van deze gevreesde epidemie. De godsdienstoorlog van de 16de eeuw had een nasleep van hongersnood en pest. Volgens GRAMMAYE is het ressort van Weelde vooral in 1573 en 1590 het slachtoffer geweest van acties van het Staatse Leger. Nog in de aanvraag van 1623 om gemeentegrond te mogen verkopen ten voordele van de kerk werd gewag gemaakt van troebelen en plundertochten te Poppel, die pest voor gevolg hebben gehad. Ook de inval van de Fransen in 1794 bracht Poppel aan de rand van de hongersnood. Pastoor Bruno Heeren vertelt:

"... Poppel is een klijn en maeger dorpkken, 11 uur van Antwerpen en grenzende aen de Meyerije van 's Hertogenbosch. De haver van de tienden is meest geleverd aen het Fransche armée. De corenoogst is voor een groot deel mislukt, en de haver en boekweyde sijn door waegemannen en krijghsvolk vernield". Nog in de periode van het onafhankelijke België is er een grote hongersnood

geweest, nl. in 1847. Deze ramp betekende een stimulans om de heide te ontginnen en zodoende de productie op te drijven.

De trage economische groei ging gepaard met een even langzame bevolkingsgroei. In de cijnsboeken vinden we voor Poppel ongeveer 100 tenures opgegeven. Volgens de Brabantse haardtellingen had Poppel op het einde van de 14de eeuw 105 huishoudens. Als we 5 mensen per haardstede mogen rekenen, moet Poppel op het einde der Middeleeuwen, juist na de grote sterfte van 1348, zo'n 525 inwoners gehad hebben. In het begin van de 17de eeuw telde Poppel 400 communicanten, wat neerkomt op 600 inwoners als men er rekening mee houdt dat een derde van de bevolking onder de communieleeftijd zit. Van 1762 tot 1840 steeg de bevolkingsdichtheid slechts van 22 tot 28 inwoners per km². Slechts nadat de veeteelt voor de markt en de ontginningen iets meer welstand hadden gebracht kende Poppel rond 1900 een snellere bevolkingsgroei.

Besluiten we deze alinea's over de bevolking met een genealogische notitie. De veel voorkomende familienamen in de 18de eeuw zijn: Hendrickx, Biemans, Van Hees, Van Gestel, Stoops, Laureyssen en Van Oirle.

Poppel in de negentiende en de twintigste eeuw

De bestuurlijke instellingen van onze gemeenten, zoals we die tot vóór de fusies kenden, dateren in grote lijnen uit de Franse tijd. In 1794 bezetten de Fransen definitief het huidige België. In 1795 werd het bezet gebied ingelijfd bij Frankrijk. Een gecentraliseerd bestuur werd ingevoerd. Door de afschaffing van de regionale instellingen zoals Staten en Raad van Brabant, verloren de oude provinciën of vorstendommen van de Zuidelijke Nederlanden hun autonomie. Ze werden ingedeeld in departementen die bestuurd werden door een prefect. Poppel kwam te behoren tot het departement van de Twee Neten. Ook op het lokale vlak uniformiseerden de Fransen het bestuur: overal werd een op dezelfde manier gestructureerde gemeenteraad met een "maire" of burgemeester aan het hoofd ingericht. De taak van de armentafel of tafel van de H.Geest werd overgenomen door een Bureau van Weldadigheid, de voorloper van de C.O.O.

In 1815 kwam Poppel onder het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Tijdens de Hollandse tijd voltrok zich de laatste fase van de scheiding tussen Poppel, Weelde en Ravels. In 1822 werden de gemeentegronden van Poppel en Weelde gescheiden. In 1824 eiste Poppel op grond van de oorkonde van Jan 11 van 1307 dat ook de inwoners van Weelde en Ravels zouden bijdragen tot het onderhoud van de brug van Rovert. Op een buitengewone zitting van de gemeenteraden van Weelde en Ravels werd echter gesteld dat de vroegere privileges, verbonden aan het onderhouden van de Rovertse brug niet meer golden en dat Poppel, Weelde en Ravels volledig afzonderlijke gemeenten waren geworden. De Poppelaren Moesten bijgevolg de brug voortaan maar alleen onderhouden!

Bij de Belgische omwenteling trokken de Hollandse troepen door Poppel om Turnhout in te nemen. Daar de oorlogstoestand voortduurde tot 1839 had de grensstreek in de eerstvolgende jaren nog veel te lijden van inkwartiering, opeisingen en baldadigheden. De bestuurlijke indeling zoals die reeds was ingevoerd door de Fransen werd in het onafhankelijke België grotendeels behouden, hoewel onder andere benamingen: b.v. het departement van de Twee Neten werd de provincie Antwerpen.

In de periode van het onafhankelijke België hebben zich verder tot vóór enkele jaren geen belangrijke wijzigingen meer voorgedaan. Vermelden we alleen maar dat in 1908 het nieuwe gemeentehuis in gebruik werd genomen.

Ingrijpende veranderingen zijn er gekomen in 1977. Op 1 april van dat jaar werd de C.O.O. omgevormd tot het O.C.M.W. nadat reeds op 1 januari de drie dorpen Poppel, Ravels en Weelde, die eertijds het ressort uitmaakten van de schepenbank van de vrijheid Weelde en die door

gezamenlijke verplichtingen en voorrechten verbonden waren geweest, verenigd waren geworden in de fusiegemeente Ravels.

Betekenden de jaren rond 1800 voor Poppel op bestuurlijk gebied een grondige wijziging, op sociaaleconomisch gebied bleef hier in Poppel zoals trouwens elders in de Kempen in menig opzicht het Ancien Régime nog duren tot lang na de Franse Revolutie. De Industriële Revolutie,

elders in België toch reeds volop aan de gang sinds het einde van de 18de eeuw, ging aan Poppel voorbij zoals aan de meeste Kempische dorpen. Poppel bleef een landbouwdorp tot na de tweede Wereldoorlog.

Weliswaar werd de landbouw gemoderniseerd. Te Poppel vinden we het proefbedrijf van de Boerenbond. Zowat 55 jaar geleden vestigde de gewezen koloniaal Colpaert zich hier in Poppel om er met een paar tientallen paarden en een staf stevig gespierde Kempische werklui grootse ontginning- en ontwateringwerken te beginnen op een gebied van enkele hectaren woeste heide-, bos- en moerasgrond. Hét was een zware en gewaagde onderneming. De St.-Isidorushoeve van de Boerenbond is thans uitgegroeid tot een prachtig landbouwbedrijf. Zowat alle nieuwigheden inzake landbouw en veeteelt worden hier aan de praktijk getoetst: landbouwtechniek, bemesting,grondbewerking, onderhoudszorgen en oogstmethoden. Op deze wijze worden zeer belangrijke gegevens verzameld over rationele bedrijfsvoering en verlaging van de kostprijs. De ingenieurs van de Boerenbond die alnaargelang hun bevoegdheid de initiatieven nemen of de uitvoering volgen, kunnen dan achteraf hun bevindingen meedelen aan alle belanghebbende diensten van de Boerenbond, doch ook en vooral aan de boeren zelf. Momenteel wordt de St.-Isidorushoeve bestuurd door de heer Van Parijs.

De verbetering van de communicatiemogelijkheden heeft Poppel enigszins van uitzicht doen veranderen. De tramlijn van Turnhout naar Tilburg via Poppel en Esbeek, die voor de eerste wereldoorlog werd aangelegd, maar kort na de tweede wereldoorlog werd afgebroken had in dit opzicht echter nog niet veel betekenis. Slechts de laatste 20 jaar, o.i.v. de verbreding van de autoweg van Turnhout naar Tilburg en de toename van het autoverkeer, is Poppel van karakter veranderd. Het is in sterke mate een forensendorp geworden. Door de inwijking van mensen die in Turnhout en, misschien zelfs vooral, in Nederland in de streek Tilburg-Breda werken, zijn er nieuwe wijken ontstaan te Aarle, op de Wilders, aan de Boerenbond, op de Vond en aan het Hondseind. Er werden twee stations voor aardgas gebouwd, nl. op de grens met Hilvarenbeek en op de grens met Weelde, en momenteel wordt er druk gewerkt aan een waterzuiveringsstation op de Miertsedijk aan de Aa. Overigens is er praktisch geen industrie. Nog ruim 20 % van het grondgebied is bos, zodat Poppel heel wat aantrek heeft van toeristen. Er is een camping en een bungalowpark op Tulderheide en in de bossen werden heel wat caravans en weekendverblijven neergeplant. Omdat dit laatste gebeurt met onvoldoende zorg voor het milieu, vormen vele toeristen aldus spijtig genoeg een bedreiging voor de natuur, waarvan ze de rust en de verkwikking nochtans komen opzoeken.

Marcel Giel is en Marc Vermeeren

Bronnen en literatuur Onuitgegeven bronnen

ANTWERPEN RIJKSARCHIEF. Gemeentearchief Poppel. 141 nrs. ANTWERPEN RIJKSARCHIEF.

Gemeentearchief Weelde. 91 nrs.

BRUSSEL. ALGEMEEN RIJKSARCHIEF. Comptes en rouleaux. Nrs. 2494-2496, 2556 en 2761bis.

BRUSSEL. ALGEMEEN RIJKSARCHIEF. Chambre des comptes. Nrs. 5182-5201, 12983, 45015-45026 en 46934.

Uitgegeven bronnen

Oorkonden vān Jān II van augustus 1307 en van Antoon van Bourgondië van 5 juli 1407. Uitg. E.SABBE. In: Tijdschrift voor Geschiedenis en folklore. DI. XVII, 1954, blz. 135-138.

Oorkonde van Jan 111 van 23 juni 1331. Uitg. A.WAUTERS. In: Bulletin de la Commission royale d'histoire. 4e reeks, dl.X, 1882, blz. 93-96.

Oorkonden i.v.m. de gemeente van Baarle en Weelde. Uitg. D.Th.ENKLAAR. In: ID. Gemeene gronden in Noord-Brabant in de Middeleeuwen. Utrecht, 1941, blz. 344-350.

Aertbrief van Welde en Poppel de dato 1 februari 1619 met twee vidimi van 23 juni 1331 en 28 juni 1449. Uitg. J.E.JANSEN. In: Taxandria, 1933, blz. 74-77.

F.VERBIEST. De oudste Turnhoutse cijzen? De cijnsrollen van het Land van Turnhout. In: Taxandria, 1950, blz. 187-239.

J.E.JANSEN. De cijnsboeken van het Land van Turnhout. In: Taxandria, 1935, blz. 21-62, 88-121, 138-172.

C.RUTS. De Vrijheid Weelde. De scheiding tusschen Weelde en Poppel in 1655. In: Taxandria, 1906, blz. 183-210.

C.RUTS. Iets uit de jaren 1830-1831. In: Taxandria, 1905, blz. 153-158.

A.VERHEYEN. Uit het archief der gemeente Poppel. In: Taxandria, 1908, blz. 73-83.

L.GALESLOOT. Le livre des feudataires de Jean III, duc de Brabant. Brussel, 1865, XIV - 403 blz.

J.CU VELIER. Les dénombremments de foyers en Brabant (X IVe-XVle siècle). 2 dln. Leuven, 1912-1913, CCCXXXIX - 548 en 208 blz.

A.COSEMANS. De bevolking van Brabant in de XVIIe en XVIIIe eeuw. Brussel, 1939, XL - 261 blz.

Welde. In: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden. Opgenomen op initiatief van graaf DE FERRARIS, 1771-1778. Uitg. Pro Civitate, Brussel, 1966.

J.B.GRAMMAYE. Welde Municipium. In: ID. Antiquitates ducatus Brabantiae. Antwerpen, 1708, (eerste uitg.: 1610), blz. 43-44.

Werken over Poppel, Weelde en Ravels

H. MAAS, Geschiedenis van Weelde. Onuitgegeven eindverhandeling Normaalschool, 1954. (Doorslag bewaard in de pastorie van St.-Michiel, Weelde).

L.WOESTENBURG. De toponymie van Weelde. Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling. Leuven, 1957-1958, 542 blz.

W.PAULUSSEN. De vrijheid Weelde. In: Wel en wee in Weelde. Weelde, 1978, blz. 19-24.

M.VERMEEREN. De scheiding tussen Weelde en Poppel in 1655. In: Wel en wee in Weelde. Weelde, 1978, blz. 47-49.

M.KOYEN. Tongerlo en de heerlijkheid van Ravels-Eel. In: Taxandria, 1956, blz. 3-20.

Werken over de Kempen

J.E.JANSEN. Turnhout in het verleden en het heden. Turnhout, 1947.

A.HEYLEN. Historische verhandeling over de ijver, waekzaamheid en zielezorg der kloosterheeren in de Kempen. Lier, 1790.

E.SABBE. Dienstbaarheid en vrijheid in de Kempen. In: Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore. DI.XVII, 1954, blz. 85-124.

W.STEURS. Les sources de l'économie rurale jusqu'en 1500 dans le quartier d'Anvers et la seigneurie de Malines. Catalogue de polyptyques, de censiers et de comptes. Leuven, 1977, XXXVIII - 662 blz.

P.KLEP. Groeidynamiek en stagnatie in een agrarisch grensgebied. De economische ontwikkeling in de Noordantwerpse Kempen en de Baronie van Breda, 1750-1850. Tilburg, 1973, XXXIX - 212 blz.

Werken over het hertogdom Brabant

C.KERREMANS. Etude sur les circonscriptions judiciaires et administratives du Brabant et les officiers placés à leur tête par les ducs antérieurement à l'avènement de la maison de Bourgogne (1406). Brussel, 1949.

M.MARTENS. L'Administration du domaine ducal en Brabant au Moyen Age (1250-1406). Brussel, 1954.

R.BYL. Les juridictions seigneuriales dans le duché de Brabant des origines à la fin du XVe siècle. Brussel-Parijs, 1965.

W.STEURS. Les Franchises du Duché du Brabant. Catalogue alphabétique et chronologique provisoire. In: Bulletin de la Commission royale des anciens Lois et ordonnances de la Belgique. DI. XXV, 1973, blz. 139-295.

A.UYTTEBROUCK. Le gouvernement du duché de Brabant au bas moyen Age (1355-1430). 2 dln. Brussel, 1975.

Werken over de locale instellingen in de Nederlanden

F.SMULDERS. Dorp, parochie, gemeynt, gericht. In: Brabants Heem. DI. VII, 1955, blz. 2-7.

Exposition consacrée aux libertés communales à l'occasion de la commémoration du IXe centenaire de la charte de Huy (1066-1966). Catalogue. Brussel, 1966.

Handboeken

H.P. H. JANSEN. Middeleeuwse geschiedenis der Nederlanden. Utrecht-Antwerpen, 1965, 302 blz.

Geschiedenis van Vlaanderen. O. red. v. R.VAN ROOSBROECK. 6 dln. 1938-1949.

J.A.VAN HOUTTE. Economische en sociale geschiedenis van de Lage Landen. Zeist-Antwerpen, 1964, XV - 366 blz.

B.H.SLICHER VAN BATH. De agrarische geschiedenis van West-Europa. (500-1850). Utrecht-Antwerpen, 1960, 416 blz.

C.T.SMITH. An historical geography of Western Europe before 1800. Londen; 1967.

2) Burgemeesters van Poppel sinds 1830.

Jan Baptist Biemans	Burgemeester van 1792 tot 1848
Peter Van Gijsel	Burgemeester van 1848 tot 1857
Jan Van Vessem	Burgemeester van 1857 tot 1860
Jan Remeysen	Burgemeester van 1860 tot 1870
Jan Haagen	Burgemeester van 1871 tot 1886
Willibrordus Van Gijsel	Burgemeester van 1886 tot 1894
Nicolaas Mateusen	Burgemeester van 1894 tot 1918
Frans Van Tilborg	Burgemeester van 1919 tot 1937
Hendrik Ruts	Burgemeester van 1937 tot 1941
Frans Wi 1 Iemsen	Burgemeester van 1941 tot 1944
Hendrik Ruts	Burgemeester van 1944 tot 1958
Jan Ruts	Burgemeester van 1958 tot 1964
Jos Haagen	Burgemeester van 1964 tot 1970
Jan Ruts	Burgemeester van 1970 tot 1972
Jos Coppens	Burgemeester van 1972 tot 1977
Frans Tanghe	Burgemeester sinds 1977.

Cyriel Verbeek

Burgemeester Nicolaas Mateusen

Burgemeester Frans Van Tilborg

Burgemeester Henri Ruts

Burgemeester Frans Willemsen

Burgemeester Jan Ruts

Burgemeester Jos Haagen

Burgemeester Jos Coppens

Burgemeester Frans Tanghe

3) Het geslacht van Wijtvliet

INLEIDING

Hendrik 1 was hertog van Brabant tussen 1190 en 1232.

Hij werkte vooral aan de rechterlijke en bestuurlijke inrichting van zijn hertogdom, dat bij benadering het grondgebied van de huidige provincies Brabant, Antwerpen en Noord-Brabant (NL) omvatte.

Hij stelde een "villicus" aan in elk dorp van het hertogdom.

De villicus was de dorpsheer of de stadhouder, die de belangen van de hertog ter plaatse diende te behartigen.

Adellijke families uit het Leuvense of verdienstelijke krijgslieden uit het hertogdom kwamen in aanmerking om de ambten te bekleden in de dorpen. (1)

VOORGESLACHT

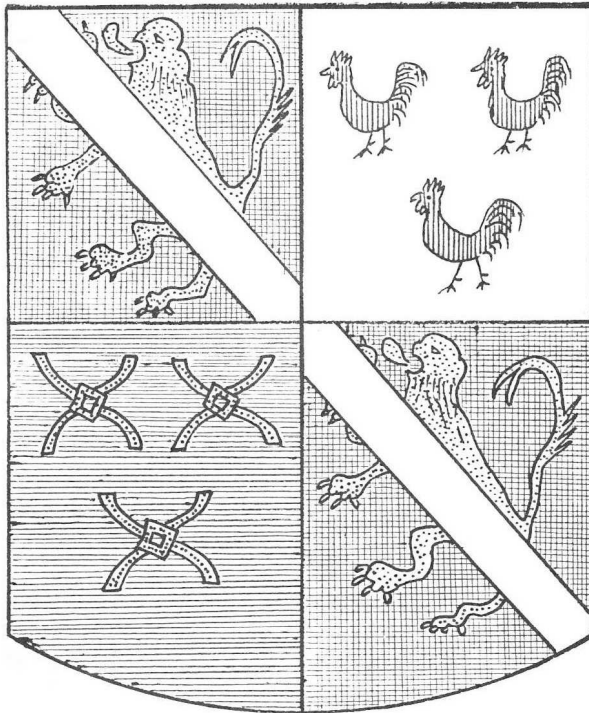
Jan 11, hertog van Brabant tussen 1294 en 1312, verwekte een buitenechtelijk kind bij een dochter van 't geslacht van Wijtvliet. Deze bastaard werd Jan Van Wijtvliet geheten. Oorspronkelijk behoorde het geslacht Van Wijtvliet tot de Van Reddingen, één van de zeven nobele families van Leuven. Jan Van Wijtvliet huwde Margareta Pipenpoy, dochter van Rudolf Pipenpoy, drossaard van Brabant en leenheer van Blaasveld. (1343) Deze Margareta was erfgename van het leen van Blaasveld. Door zijn huwelijk kwam Jan Van Wijtvliet in 't bezit van Blaasveld. (2) Hij diende hertog Jan III met drie krijgers en 23 schildknapen op 10.8.1338 in de strijd tussen Frankrijk en Engeland. Jan III streed aan de zijde van de Engelsen in de honderdjarige oorlog. (3) Jan III, verwierf de heerlijkheden Kuik en Grave resp. in 1323 en in 1328 en Jan Van Wijtvliet verkreeg deze lenen in 1343 en werd hierdoor tevens Heer van Kuik en Grave.

Kuik en Grave waren voordien in leen bij Jan van Kuik, maar deze leidde een zorgeloos en verkwistend bestaan en moest Kuik en Grave prijsgeven. Jan van Kuik nam wraak en de nieuwe bezitter Jan Van Wijtvliet werd bij nacht in Grave overvallen en in de hitte van de strijd gedood. (4) Jan Van Wijtvliet was één van de vooraanstaande leenheren van hertog Jan III van Brabant. Wanneer hertog Jan deze heren bijeenriep op 19.4.1345 werd Jan vernoemd als: "Heer Jhanne van Wijtvliet, heere van Kuijck."

(4 bis)

In 1342 trad Jan Van Wijtvliet, heer van Blaasveld, op als tussenpersoon van een grote geldtransactie tussen Katelijne Van Liedekerke, vrouw van Moorsel en Wouter Bac van West-Tilburg, die abt was in

FAMILIEWAPEN

VAN WIJTVLIET

zilver

goud

rood

blauw

zwart

Tongerlo. (5)

Ridder Jan Bac van West-Tilburg was gehuwd met een dochter uit het geslacht van Wijtvliet, welke erf dame was van de heerlijke rechten in Tilburg.

(6)

Het geslacht van Wijtvliet uit Blaasveld was zeker nauw verwant aan het geslacht Van W: jtvliet uit Tilburg. (7)

In 1387 werd Jan Van Wijtvliet, ridder en eertijds behorende tot de "Heren van Blaersvelt" vernoemd met zijn vrouw, die een dochter was van Willem van Bruhese.

Deze laatste Jan Van Wijtvliet kan de zoon zijn van Jan Van Wijtvliet die gehuwd was met Margareta Van Huldenberg, de rechtstreekse afstammeling van Jan, de bastaard.

Eén van de afstammelingen was Petrus Van Wijtvliet en de zoon van

deze Petrus heette Jan Van Wijtvliet.

Als Leuenaar was hij ingeschreven aan de universiteit van zijn stad in 1426. Hij was schepen van Leuven van 1441 tot 1459 en huwde Maria Van Berghe, een dochter uit een gekend Leuven schepengeslacht. Jan Van Wijtvliet werd in de Sint-Gertrudisabdij van Leuven begraven op 26.10.1463.

Een zoon van deze Jan Van Wijtvliet was Petrus Van Wijtvliet, gehuwd met Catelijne van Evelooge.

Catelijne behoorde ook tot een voorname Leuvense schepenfamilie. (2) Petrus Van Wijtvliet was leenman van Poppel. Al de leden van dit geslacht hadden hetzelfde blazoën: de Brabantse leeuw waarover een zilveren schuinbalk liep.

Deze schuinbalk was het verplichte kenmerk van hun bastaardij of onwettige afkomst van de hertog van Brabant. (8)

In handschrift 6447 folio 458, Fonds Houwaert, van de Kon.Bibl.Brussel treffen we de Franse schrijfwijze aan van de familienaam:

Jean Witvliet, Guillaume Witflette, François Wijtvliet, Agnes de Witflette, in 1591 in bezit van Thormbais.

François Witflette, in 1591 in bezit van Omal ,
Ovda Witflette, 1597.

JAN VAN WIJTVLIET

Vooraleer de wereldlijke heren Van Wijtvliet in Poppel verbleven treffen we daar bij het begin van de XVe eeuw de eerste vertegenwoordiger van het geslacht aan. Hij was norbertijn in Tongerlo. Door de prelaat van de abdij werd hij in 1421 naar de universiteit van Parijs gezonden, waar hij de titel van doctor in de Godgeleerdheid behaalde in 1424.

In 1429 was hij pastoor van Poppel, dat toen met Ravels één parochie vormde: "Jan Van Wyflet, persoon van Poppel, 6.12.1429." (Kerkarchief Poppel. Pastorie Poppel.)

Vanuit Poppel werd hij als syndicus of waarnemer afgevaardigd naar het concilie van Bazel in Zwitserland in 't jaar 1431. Hij was er de vertegenwoordiger van alle norbertijnenkloosters in de Nederlanden. Met hem reisde Gregorius Van Wijtvliet, eveneens doctor in de Godgeleerdheid en tevens kloosterling van Tongerlo. Paus Martinus V, die het concilie bijeenriep, gelastte kardinaal Julius Cesarini met het voorzitterschap. Grote hervormingen werden daar beoogd; o.a. een unie tussen Grieks-Orthodoxen en Rooms-Katholieken. Het concilie was amper geopend toen Jan Van Wijtvliet in Bazel stierf op 29 juni 1431. In Tongerlo werd voor hem een eeuwigdurend jaargetijde gesticht.

In Bazel stierf ook Gregorius Van Wijtvliet v56r het einde van het concilie in 1433. De toenmalige pastoor van Poppel en Ravels was een man van aanzien en wetenschap. (9)

PETRUS VAN WIJTVLIET

Het is vrij zeker dat hij rond 1450 stadhouder was van Poppel; immers wanneer in 1467 zijn zoon Jacob in Leuven studeert, werd hij er ingeschreven als "Jacobus Petri de Poppel". (10)

Dergelijke melding wijst naar: Heer van Poppel.

Het is wel mogelijk dat de stadhouder terzelfdertijd schout was van de dingbank van Weelde. Poppel vormde immers vanaf 1419 één gemeente met Weelde, want Ravels was in dat jaar van de anderen gescheiden. Onze dorpsheeren waren "meester in de rechten" en beëindigden hun studies te Leuven. Ze hadden weliswaar het bestuur, de fiskaliteit en de militie in handen, soms zelfs de rechtsmacht en het notariaat; maar we stellen ons de vraag of de universitaire titel noodzakelijk was om deze kleine leefgemeenschappen te leiden naar wens van de hertog. Of behoorde zulke titel tot de stand of het aanzien van de clan?

JACOB VAN WIJTVLIET

Na Petrus, was zijn zoon Jacob Heer van Poppel.

Hij was omstreeks 1450 in Poppel geboren. Hij liet zich inschrijven aan de universiteit van Leuven op 27 juli 1467 en studeerde wijsbegeerte. (11)

Hij stond er opgetekend als Jacobus Petri de Poppel, wat er op wijst dat zijn vader Petrus, heer was van Poppel. In 1478 kocht of verkreeg Jacob Van Wijtvliet het maalrecht op de watermolen van Rovert in Poppel. Het maalrecht was geen eigendomsrecht maar een erfpacht, verleend door de hertog van Brabant. Jacob was niet de enige molenaar van zijn geslacht, immers Florens Van Wijtvliet verkreeg op 9 november 1432 van Philips de Goede, de heerlijkheid Zuydewijn onder Besoyen (nu Waalwijk), met het maalrecht op de windmolen. (12) Ze droegen de drie molenijzers in één van de kwartieren van hun blazoën. In 1496 werd Jacob vernoemd als stadhouder van Weelde; hij woonde in Poppel.

De Brabantse haardtellingen vermelden:

"Jacob Peeters, stadhoudere, Claes van de Vivere en Jan van der Coeyen schepenen hebben overgebracht bij hueren eeden; 269 heertsteden dair aff van den Heyl igen Gheeste 76, 1 gasthuys, 2 priesterhuse, des persoens huys, item 1 huys van Postele

ende boven dese onbewoende 24." (13)

De onbewoonde huizen wijzen nog op de verwoestingen van 1487 door de troepen van keizer Maximiliaan 1. De Duitse keizerlijke troepen hebben toen de lagere adel de kop ingedrukt, onze dorpen platgebrand en de bevolking gedeeltelijk verjaagd of gedood.. De aanstelling van Jacob Peeters Van Wijtvliet als molenaar op Rovert valt in het jaar van de verwoesting; het jaar waarin heel wat ontrouwe leden van de lagere adel de plaats moesten ruimen voor trouwe nieuwkomers van de hertog van Brabant. In 't kerkarchief van Poppel bewaart men een akte van 15/3/1474, waarin Jacob als "Jacoppen van Weelt" wordt genoemd. Hij was momber (voogd) van de Poppelse Tafel van de H. Geest (Armenbestuur).

In een schepenbrief van 24/6/1489 heet hij "Jacob van Weelde.

Jacob Van Wijtvliet was gehuwd met Hedwig Van den Nieuwenhuysen, dochter van BartholomeDs. Uit hun huwelijk werden drie zonen in Poppel geboren: Petrus, Valentijn en Bartholome0s. (14) Jacob stierf vermoedelijk in 1504.

De weduwe, Hedwig, heeft haar man lang overleefd. Ze was nog vrouw van Poppel in 1547; of beschikte zeker nog over 't vruchtgebruik. Ze verkocht op 6 januari 1547 aan de prelaat van Tongerlo voor 74 rijnsgulden de erfpacht nl. één mud rogge per jaar, op twee beemden in Aerle onder Poppel. Ze gaf volmacht, om in haar naam op te treden, aan de kinderen van haar oudste zoon Petrus. Gregorius Wijtvliet, licentiaat in de beide rechten en Jacob Wijtvliet verschenen hiervoor als procuratiehouders op de dingbank van Weelde. (15)

PETRUS VAN WIJTVLIET

Petrus, de oudste zoon van Jacob, was geboren in Poppel omstreeks 1484. Hij studeerde wijsbegeerte aan de Leuvense universiteit en was er ingeschreven op 26 mei 1502. (16)

Hij was meester in de rechten en bekleedde een ambt bij de Raad van Brabant in Brussel.

Hij verkreeg als oudste zoon het maalrecht op de watermolen van Rovert in 1504 en was leenman van Poppel. In Brussel verwekte hij een buitenechtelijk kind bij Elisabeth Mertens dat Gregorius of Gooris werd geheten. Uit zijn huwelijk had Petrus nog een zoon, Jacob, die in Poppel geboren was in 1522. Deze Jacob trad binnen bij de paters Augustijnen van Korsendonk. (2) Petrus stierf vermoedelijk in 1529 want toen ging het maalrecht van Rovert over op zijn broers Valentijn en Bartholomes en op zijn tante Joanna Van Wijtvliet. (17)

GREGORIUS VAN WIJTVLIET

De natuurlijke zoon van Petrus Van Wijtvliet behaalde het licentiaat in de beide rechten en vestigde zich in Leuven waar hij een vermaard advocaat was. Hij werd als leenman van Poppel vernoemd in 1547. Op 31.8.1557 werd hij fiscaal raadsman van de Leuvense universiteit. Bij de aanstelling van de Spaanse bewindsman Requesens was hij op 12 november 1573 de gedeputeerde van dezelfde universiteit.

Op 6 februari 1576 werd hij aangesteld als eerste assistent van de Rector Magnificus van de universiteit. (18)

Gregorius huwde in Leuven Katelijne Huybrechts, een dochter van Cornelius Huybrechts (+ 6.11.1572) en van Anna Jorisdochter Goederthoy (+ 1545). Joris Goederthoy zetelde in de Leuvense Raad van 1506 tot 1516. Gregorius van Wijtvliet stierf te Leuven op 8 juli 1594. (19)

CORNELIUS VAN WIJTVLIET

De zoon van Gregorius was in Leuven geboren en studeerde in 1565 aan de universiteit, waar hij het licentiaat in beide rechten behaalde. Het is niet bekend of hij nog Heer van Poppel was.

Eerst was hij secretaris en later griffier van de Raad van Brabant. Tijdens zijn loopbaan ontplooipte hij een vruchtbare bedrijvigheid en legde zich toe op de literatuur, de geschiedenis, de aardrijkskunde en het recht. Hij schreef een waardevol boek over aardrijkskunde, verlucht met 19 sierlijke landkaarten. Het boek heette:

"Descriptiones Ptolemaeae augmentum, sive occidentis notitia, brevi commentario illustrata studio et opera." Cornelii Wijtvliet. Uitgever: Johan Bogardus. Lovanium 1597.

Dit werk werd opgedragen aan de Infante Dom Philip, de latere Filips II van Spanje.

Het werd ook in 't Frans vertaald en in 1605 uitgegeven bij François Fabri in Douay.

De titel van dit boek was: "Histoire universelle des Indes Orientales et Occidentales." Het behandelde de grote ontdekkingsreizen naar Oosten West-Indië.

Zijn onvoorziene dood belette hem een aangekondigd boek uit te geven over de nieuwste ontdekkingen van Portugese, Spaanse, Engelse, Hollandse en Franse zeevaarders. (19) Cornelius Van Wijtvliet was een vriend van de abdis van Tongerlo. Als onderhandelaar was hij betrokken bij de ontkoppeling van de abdis aan de bisschopstafel van 's-Hertogenbosch in 1587. De abdis was dertig jaar lang geïncorporeerd geweest bij het bisdom 's-Hertogenbosch en Cornelius Van Wijtvliet was bij de gedeputeerden die voor de abdis het "Los van Den Bosch" realiseerden. Met hem heeft zijn achterneef Godeschalk Van den Nieuwenhuysen uit Weelde en wethouder van Tongerlo zich uiterst verdienstelijk gemaakt om de abdis, die uitzichtloos kampte voor haar vrijheid, te doen herleven. (20)

JACOB VAN WIJTVLIET

Deze zoon van Petrus Van Wijtvliet was omstreeks 1522 in Poppel gedoopt. Hij vatte zijn studies in Leuven aan in 1540. (21)

Hij werd kloosterling in de abdis of priorij van Korsendonk. Dit Augustijnerkonvent was vele eeuwen het godsdienstig en cultureel bolwerk van de Kempen. Het nu gerestaureerde klooster lag toen in Turnhout; momenteel in Oud-Turnhout. Hij verlatijnde de familienaam in "A Lato Rivo". Enkele jaren na zijn priesterwijding was Jacob aangesteld als bestuurder van de Augustinessen in Zichem. Dit klooster was opgericht door Walter van Gierle, eerste prior van Korsendonk.

Dr. Hist. Eugène Van Autenboer ontdekte onlangs dat Jacob eveneens bestuurder was van de Trapistinnen van Zichem.

"Heer Jacob Wijtvliet, pater en confessor des godthuys van onser lieven vrouwen ende van sinte katalynen regularissen des ordenen van sinte bernaerts binnen der stadt van zichene. II augustus 1552."

(Alg. Rijksarchief Brussel. Heren en Stad Diest N° 2322. Schepenprot. 1550 - 1557, folio 108 V°)

In 1561 werd Jacob een eerste maal tot prior verkozen van Korsendonk, en hij bleef dat tot in 1563. Met uitstekend talent en een goed ontwikkeld oordeel, voldeed hij er aan de verwachtingen die men in hem stelde. In 1563 vertrok hij opnieuw naar Zichem als bestuurder van de zusters tot hij in 1572 voor de tweede maal tot prior van Korsendonk werd verkozen. Deze post bekleedde hij tot in 1578.

Onze streken leefden toen midden krijgsgeweld en godsdiensttwisten. Op 30 april 1578 moest prior Van Wijtvliet met zijn kloosterlingen de priorij ontvluchten voor de gewelddadige beeldstormers en krijgsbenden. Voorlopig verbleven de ontheemden in de omgeving van 's-Hertogenbosch, immers in "Haeghe" onder Woensel beheerde Korsendonk ook een Augustinessenklooster. Een tijdje later nam Jacob zijn intrek in het stift van

de Augustinessen aan de Falconsrui in Antwerpen. Dit klooster werd ook door Korsendonk gesticht en beheerd. Van dit klooster, ook Mariëndal of Valckenbroeck geheten, was Jacob de laatste bestuurder. Hij stierf daar in 1537 en werd in de kloosterkerk begaraven. Zijn graf lag naast de voet van 't altaar. (22) en (23)

In de vele werken, die over Korsendonk werden uitgegeven, vonden we nergens een aanwijzing over zijn afkomst. Het handschriftenkabinet van de Kon.Bibliotheek te Brussel verschaftte ons daarover zekerheid. (24)

VALENTIJN VAN WIJTVLIET

De tweede zoon van Jacob begon zijn wijsgerige studies in Leuven op 22.8.1508 en hij werd later priester.

Als co-adjutor van de pastoor van Poppel moest hij instaan voor de kapellen van Ravels en Ravels-Eel. Hij was verplicht wekelijks één mis op te dragen in Ravels-Eel en één mis op alle Mariafeesten. (25) Hij had een natuurlijke dochter: Barbara Van Wijtvliet. Ze werd betrokken bij de vererving van de familiegoederen in Poppel. In de schepenregisters van Turnhout berust een volmacht aan Claus Roos, kapelaan van de Sint-Pieterskerk, om vanwege Bartholomeus Van Wijtvliet (haar oom) te betalen aan: "... Jannen Buycx ende Barbara Van Wijtvliet, natuurlijke dochter van wijlen Valentijns Van Wijtvliet, de erfpenningen uit de familiegoederen: Herman Geenkens beemd in Aerle-Poppel en een landhuis in Poppel."

De uitbetaling moest gebeuren tegen behoorlijke kwitantie en bij weigering of protest moesten de rentmeester en de schepenen van de ding-bank van Weelde de bedragen konsigneren. (26)

Heer Valentijn overleed vóór 1552.

BARTHOLOMEUS VAN WIJTVLIET

Bartholomelis was de jongste zoon van Jacob en hij was omstreeks 1497 in Poppel gedoopt. Hij liet zich inschrijven aan de universiteit van Leuven op 30.8.1515 en behaalde het doctoraat in de medicijnen. Hij ook verlatijnste de familienaam in "A Lato Rivo".

Waarschijnlijk woonde hij wel een tijd in Poppel maar het belangrijkste deel van zijn leven en ook van zijn medische praktijk volbracht hij in Turnhout, waar hij heel hoog in aanzien stond.

Hij was gehuwd met Juffrouw Van Gerwen, die uit een Eindhovense patriciërsfamilie stamde.

Hij had twee zonen Hercules en Jacob. De eerste was in Turnhout geboren en de tweede in Poppel omstreeks 1544 en 1545. Bartel moet rijk geweest zijn en vele goederen hebben bezeten want hij had een rentmeester: Jannen Van Loenhout, welke gemachtigd was om de renten en cijnzen te manen en te eisen van alle schuldenaars (27). In de cijnsboeken van Poppel van 1544-1570 stond hij opgetekend als:

" Heer Bartholomens Van Wyffledt, doctor in de medicine,
Hercules ende Jacob, Bertelmeeussoone met goederen op de Meibucht.
(28)

In het Turnhoutse stadsarchief berust de akte van Transport d.d. 26.11.1553, waardoor Bartholomens het maalrecht op de watermolen van Rovert overlaat aan zijn achterneef Jan Van Tuiden, Bartelmeeuszoon.

" BartholomeCis Van Wijtvliet laat over aan Jan Van Tuiden, de watermolen, de stroom, de grond, de bossen en het opgaand hout in Rovaert tussen Hilvarenbeek en Poppel." (29)

Deze akte bevestigt een juiste aanduiding van het transport van maalrecht, beschreven in het Weeldse gemeente-archief en opgesteld op 6 juli 1617.

De moeder van Jan Van Tuiden, Maria Van den Nieuwenhuysen, was een nicht van Bartel Van

Wijtvliet.

De geneesheer stierf in Turnhout op 3 november 1556 en liet twee wettige kinderen na. (30)
Reeds op 14 december 1556 werd het testament geopend door de Turnhoutse schepenen.

Claus Roos, priester en Huybrecht Walschaerts, secretaris van de Vrijheid Turnhout, waren aangeduid als uitvoerders van het testament.

Jan Van Loenhout had volmacht om op te treden bij de uitvoering van de wilsbeschikkingen van de overledene, betreffende de goederen gelegen in Poppel, Weelde, Ravels, Diessen en Asten. (31)

HERCULES VAN WIJTVLIET

De oudste zoon van geneesheer Bartel werd omstreeks 1544 in Turnhout geboren. Hij studeerde in Leuven vanaf 1562 en werd er "meester in de rechten". Hij kwam terecht in 's-Hertogenbosch, waar hij secretaris was van de Hoge Raad van Brabant.

Hij huwde er Katelijn Cornelis, dochter van Goiert Cornelis en woonde er in de Kerkstraat. Het echtpaar had een dochter: Jackomine. Hercules werd in 's-Hertogenbosch in de Sint-Janskerk begraven op 10.9.1589. Onder dezelfde familiezerk liggen begraven: Katelijn, zijn huisvrouw welke in 1603 nog leefde, en Jackomine welke op 28.9.1628 stierf.

JACOB VAN WIJTVLIET

Jacob de andere zoon van de geneesheer was in Poppel geboren. Hij studeerde rechten in Leuven vanaf 1563. Hij huwde Juffrouw Van Dael hem. Op 15 maart 1597 kocht hij het kasteel Spreeuwenburg in Vught.

Hij was stadhouder van Vught en dit betekende dat hij de plaatsvervanger was van de vorst. Hij had bovendien het burgerlijk en militair gezag in handen en hij benoemde de ambtenaars. Zijn zoon Bartholomeus was nog schepen in Vught in de jaren 1655-1658. Beide laatsten droegen de titel van "Jonker" en liggen begraven in de Sint-Lambertuskerk van Vught.

De prachtig-bewaarde grafzerk is ruim 2 m. lang en 1,16 m. breed. De tekst op deze zerk luidt: (vertaald uit het latijn) " Aan de beste en hoogste God. Begraafplaats van de zeer adellijke en zeer edelmoedige heren Jacob en Bartholomeus Wijtfliedt, Vader en zoon, waarvan de eerste overleed op 1 september 1618 de andere op 31 mei 1667."

In het bovenste gedeelte van de zerk is een cirkel uitgehouwen waarin het familiewapen is uitgebeeld. Deze cirkel heeft een middellijn van 0,90 m.

In dezelfde kerk hingen vroeger ook de rouw- en wapenborden van deze familie, maar ze zijn op 2 mei 1798 openbaar verkocht, omdat Napoleon, de Franse overheerser, alle kentekens van adel deed verwijderen.

Het familiewapen bestond uit de vier zelfde kwartieren als die van Jacob Van Wijtvliet, stadhouder van Weelde en Poppel in 1496. (32)

Deze heraldische kenmerken vormden ook een bewijs dat de familie Van Wijtvliet uit Poppel via Turnhout, 's-Hertogenbosch en Vught, uit onze streek verdween.

NABESCHOUWINGEN

Daar kinderen van adel en ridderschap aan elkaar uitgehuwelijkt werden, is het vrij moeilijk de afstamming op te sporen of op te volgen. Zeker weten we dat leden van deze stam voorkwamen in Ravels, Weelde en Poppel en verder in heel veel plaatsen tussen 's-Hertogenbosch en Bergen-op-Zoom. Hun huwelijken met andere Brabantse edelen, ridders of

patriciërs wijzen er op dat de eigendommen, de heerlijke rechten en de openbare ambten in dezelfde families bleven en dat hun aanzien en patrimonium voortdurend uitbreidde. Deze families waren: Bax, De Bie, Van Goorop, Van Tuiden, Van den Nieuwenhuysen, Van Gerwen e.a. Voorbeelden hiervan vinden we weer in de akte van transport van het maalrecht op de watermolen van Rovert, waarbij de geneesheer Bartel Van Wijtvliet zijn achterneef Jan Van Tuiden indachtig is.

Dezelfde Bartel had eigendom in Diessen, vermoedelijk familiebezit van het voorgeslacht. Bij 't einde van de 15^e eeuw was Antonius Van Wijtvliet heer van Haeghorst onder Diessen. Zijn kleinzoon Jan Van Brecht, zoon van Goswijn van Brecht en Isabella Van Wijtvliet, was niet alleen heer van Haeghorst maar ook heer van Vught. In die laatste functie werd hij opgevolgd door Jacob Van Wijtvliet, de zoon van Bartel de geneesheer.

In 1589 volgde meester Cornelius Van Wijtvliet zijn neef Hercules op als secretaris van de Raad van zijne Majesteit in 's-Hertogenbosch. Cornelius was de zoon van Gregorius Van Wijtvliet uit Leuven. (33) Verder kunnen we nog beklemtonen dat de familiale banden tussen het Leuvense stamhuis en de leden van de Noord-Brabantse regio bleven bestaan. Berthold Van Wijtvliet uit Stiphout vroeg op 15 mei 1456 het Leuvense buitenpoorterschap aan. Daardoor bekwam hij het recht van "Sinte-Peterman". Dat had tot gevolg dat hij voortaan voor geen enkele plaatselijke schepenbank kon gedagvaard worden.

Alleen de rechtbank van Leuven kon de Sinte-Petermannen, die elders hun verblijf hadden, vonnissen. Bij die aanvraag moesten twee bloedverwanten als getuigen optreden. Hier waren dat: Jan Van Wijtvliet, zoon van Peter uit Leuven en Jan Van Wijtvliet uit Westerlo, broeder van Berthold. (34)

In de 17^e eeuw en later komt de naam Van Wijtvliet niet meer voor in de archieven van Ravels, Weelde of Poppel.

Willem Paulussen

VOETNOTEN

1. Geschiedenis van Vlaanderen. 0. red. van R.VAN ROOSBROECK, 6 dln. 1938-1949.
2. BRUSSEL. KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK. Handschriftenkabinet. Hs. 6598, folio 31.
3. J.TH.DE RAADT. Sceaux armoriés des Pays-Bas et des pays avoisinants. 4 dln. Brussel, 1897-1901.
4. J.DE CLERCK. Brabantse Yeesten. Uitg. J.F.WILLEMS. Dl. II, blz. 269.
- 4bis. BRUSSEL. KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK. Handschriftenkabinet. Hs. 6447, folio 91 R^o.
5. DEN HAAG. ALGEMEEN RIJKSARCHIEF. Nassausche Domein-archieven, Anno 1342.
6. BRUSSEL. KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK. Fonds Goethals.
7. TH.A.BOEREE. De kroniek van het geslacht Backx. Een episode uit den strijd tegen Spanje. Wageningen, 1943, XIV - 569 blz.
8. W.BOONEN. Geschiedenis van Leuven. Uitg. Edward Van Even. Leuven, 1880.
9. A.HEYLEN. Historische verhandelinge over den ijver, waekzaamheid en zielezorg der kloosterheeren in de Kempen. Lier, 1790.
10. Matricule de l'Université de Louvain. Uitg. E.REUSENS, J.WILS en A.SCHILLINGS. D1n. I-IV. Brussel, 1905-1961.
11. Idem.
12. Taxandria. Tijdschrift voor Noordbrabantse geschiedenis en volkenkunde. 1924.

13. J.CUVELIER. Les dénombrements de foyers en Brabant (XIVeXVie siècle). 2 dln. Leuven, 1912-1913, CCCXXXIX-548 en 208 blz.
14. G.J.J.VAN MELCKEBEKE. Van den Nieuwenhuysen. In: Annuaire des familles patriciennes de Belgique, 1944.
G.J.J.VAN MELCKEBEKE. Van den Nieuwenhuysen. In: De Schakel. 1947, blz. 16-27, 48-53, 81-88. 1948, blz. 1-4, 70-80.
15. TONGERLO. ABDIJARCHIEF. Fonds Poppel. Cart. C folio 159, Cart. F folio 580.
16. Zie 10.
17. ANTWERPEN. RIJKSARCHIEF. Gemeentearchief Weelde. 91 nrs.
18. BRUSSEL. KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK. Handschriftenkabinet. Hs. 6455, folio 38.
19. M.PAQUOT. Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des 17 provinces des Pays-Bas de la principauté de Liège et de quelques contrées voisines, blz. 623-624. Leuven, 1770.
20. A.ERENS. Tongerlo en 's-Hertogenbosch. De dotatie der nieuwe bisdommen in Brabant, 1559-1596. Tongerlo, 1925.
21. Zie 10.
22. FR.COPPENS. Historia Episcopatus Silvaeducensis. Brussel ,1721.
23. I.WELVAARTS. De geschiedenis van Korsendonk. Turnhout, 1880.
24. BRUSSEL. KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK. Handschriftenkabinet. Hs. 6598, folio 31.
25. G.C.A.JUTEN. Poppel en Ravels. In: Taxandria. Tijdschrift voor Noordbrabantse geschiedenis en volkenkunde. 1923, blz. 108-112.
26. TURNHOUT. STADSARCHIEF. Schepenboek 1550-1552, folio 288.
27. TURNHOUT. STADSARCHIEF. Schepenboek 1550-1552, folio 31lv°.
28. BRUSSEL. ALGEMEEN RIJKSARCHIEF. Rekenkamer. nrs.45026-28.
29. TURNHOUT. STADSARCHIEF. _Schepenboek 1552-54, folio 263.
30. TURNHOUT. STADSARCHIEF. Schepenboek 1556-58, folio 121 en 217v⁰.
31. TURNHOUT. STADSARCHIEF. Schepenboek 1556-58, folio 138-139.
32. F.DE DECKER. 1-1212eslacr-Drachtie grafzerk in de St.Lambertuskerk te Vught. In: De Aankondiger, weekblad voor Vught, 17/10/1931.
33. J.VAN DE VELDE. Oudheden en gestichten van de bisschoppelijke stad en Meyerij van 's-Hertogenbosch. Leiden, 1742.
34. DEN BOSCH. ALGEMEEN RIJKSARCHIEF. Schepenregister 7740 van 1456.

Alle gegevens uit het Turnhoutse Stadsarchief werden door Dr. Hist. EUGEN VAN AUTENBOER opgezocht en aan ons meegedeeld. Onze hartelijke dank daarvoor.

IV Poppelse Molens

I) De verdwenen watermolen van Rovers

Het gemaal dat thans met mechanische drijfkraft wordt verricht, werd vroeger door water- of windmolens gerealiseerd. Overeenkomstig het principe van aandrijving konden de molens in vier categoriën worden onderverdeeld: molens aangedreven door menselijke kracht (handmolens), door dierlijke kracht (rosmolens), door waterkracht (waterradmolen) en door windkracht (windmolens).

De windmolen is ongetwijfeld de interessantste houten constructie die vanaf de middeleeuwen tot op de huidige dag een taak vervuld en vooral in het vlakke landschap een karakteristieke verschijning betekende. Het principe is vermoedelijk vanuit het oosten en de landen aan de Middellandse Zee naar West-Europa gebracht. De watermolen is een werktuig dat door middel van stromend water in beweging wordt gebracht. De stichtingsdata van de meeste in Noord-West Europa voorkomende waterradmolens gaan terug tot in de middeleeuwen.

Hoewel waterradmolen voor het grootste deel benut werden voor het malen van graan, waren vele molens, waaronder ook die van Rovers uitgerust als olieslagerij en houtzagerij.

Weinigen zullen ooit gehoord hebben van een watermolen te Rovers onder Poppel. Dit valt helemaal niet te verwonderen, de molen is reeds 100 jaar verdwenen. Ouderlingen weten nochtans nog te vertellen dat hun vaders het graan op de molen van Rovers lieten malen.

Rovers is zeer oud en vele eeuwen geleden lag hier een belangrijke brug over de Aa. Ze lag op de heerbaan die in het oude Hertogdom Brabant, Brussel met 's-Hertogenbosch verbond. In 1307 werden alle inwoners van Weelde, Poppel en Ravels vrijgesteld van het onderhoud der dijken te 's-Hertogenbosch en de grachten van Antwerpen omdat ze teveel werk hadden met het onderhoud van de "Rovaertse brugge".

Het is interessant om weten dat het hele gebied haar naam aan deze brug ontleent. Rovers werd in de middeleeuwen Rovoert geschreven, dit komt van Rode voert (voert = brug, vergelijk ook Steenvoort) wat zeggen wil de streek gelegen aan de rode brug.

Wie over de brug wandelt, bemerkt aan zijn rechterzijde een moerassig laaggelegen gebied. Hier bevond zich de waterkom waarin het water dat door het molenrad was gestroomd zich kon verzamelen om zo langs de Aa weg te vloeien. Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden rond 1780 opgemaakt door Graaf de Ferraris, zien we duidelijk dat de watermolen zelf achter deze waterkom moet hebben gelegen.

Toen we onlangs het kadaster te Antwerpen konden raadplegen, dat werd opgesteld in 1830, vielen alle twijfels weg. De kadasterkaart toont de molen in zijn preciese situatie. (Zie schema)

Een weinig verder moet de fameuze sluis hebben gelegen waarvan in de oude oorkonden herhaaldelijk gewag werd gemaakt. Ze zal wel in het midden van de beek hebben gestaan, zodat het water tot de gewenste hoogte kon worden opgestuwd. Op die manier werd een geweldige watermassa verzameld. (zie kaart). Moest er worden gemalen dan volstond het enkele schutten uit de sluis weg te nemen zodat het vrijkomende water het molenrad in beweging bracht en de molen daardoor kon draaien. Alleszins moet zich stroomopwaarts achter de sluis een enorme watermassa hebben bevonden. Begin 19e eeuw verdronken nog 2 volwassen mensen in de Aa terwijl ze aan het vissen waren. De juiste plaats van het ongeluk wordt niet vermeld, maar het zou best weleens op Rovers kunnen geweest zijn, waar het

opgestuwde water achter de sluis wel een zekere diepte zal hebben bereikt. Wanneer de watermolen werd opgericht is ons niet bekend. We vermoeden dat hij reeds onder de regering van Jan I, hertog van Brabant, bestond.

Op de donderdag voor St.-Michielsdag van het jaar 1296 werd het gemaal van de watermolen door Hertog Jan II aan Jan De Bie, Heer van Weelde, Poppel en Ravels geschonken. Vroeger waren alle molens in het bezit van de Hertogen van Brabant en hun onderdanen waren verplicht op straf van boete alle graan op hun molens te laten malen. Wanneer de Hertog een leenman wou belonen stond hij dikwijls het maalrecht aan hem af en zo waren de inwoners van Weelde, Poppel en Ravels verplicht op de molen van Rovert hun graan te laten malen. Gingen ze elders laten malen dan werd hun een boete van 20 schellingen aangerekend. Zulke molens waarop men verplicht was zijn graan te laten malen heetten banmolens. De Hertog van Brabant schonk aan zijn leenmannen dergelijke voorrechten om zich van hun trouw en medewerking te verzekeren. De oorkonde waarin Jan De Bie door Hertog Jan II met de molen werd beleend is bewaard gebleven. Het maalrecht was dus een privilege, een voorrecht dat vaak van vader op zoon overging, en dat zeer veel inkomsten meebracht. Immers 1/16 deel van de aangevoerde granen werd ingehouden door de molenaar. Het belang van de watermolen te Rovert is gedurende eeuwen niet te onderschatten geweest. Jammer genoeg verviel hij vorige eeuw tot een ruïne en werd jaren later afgebroken. Enkel nog wat puinresten aan de oevers van de Aa herinneren nog aan een groots verleden. De Watermolen van Rovert werd vervangen door de houten Heimolen op het Spieken die daar tot 1930 heeft gestaan.

Opmerkelijk is dat het maalrecht lang in dezelfde familie bleef, en dat de molen van vader op zoon overging. De molenaars van Rovert

hadden tot 1472 eveneens maalrecht op de windmolen van Weelde. Het maalrecht was tot dan toe onverbrekkelijk verplicht voor de ingezetenen van Ravels, Weelde en Poppel op één van de twee molens. In 1472 echter werd het leen gesplitst en kregen de molens van Rovert en Weelde een verschillende bezitter. We vonden het nuttig om alle gekende molenaars even op te noemen, wel probeerden we de opsomming zo beknopt mogelijk te houden door geen biografie van molenaars bij te voegen.

Jan De Bie (1296)

Hendrik De Bie (1312)

Catharina De Bie (1351)

Gijsbert Bax (1374)

Laurens Bax

Gijsbert Bax

Laurens Bax (1441)

Ausem Pos (1472)

Jan Sledden (1474)

Jacob Van Wijtfliet (1487)

Peter Van Wijtfliet (1504)

Bartholomeus, Valentijn en Johanna Van Wijtfliet (1529)

Jan Van Tulder (1553)

Jan Wilm Lemmens Van Tulder

Sebastiaen Hermans

Bartholomeus Lemmens Van Tulder (1617)

Jan Van Tulder alias Van Hees

Bartel Van Tulder alias Van Hees (1681)
Hendrick Van Tulder alias Van Hees (1685)
Wilbort Huybers Van Gijsel
Huybert Van Gijsel
Wilbort Van Gijsel
Adriaen Huygens (1761)
Na Adriaen Huygens vinden we nog enkele leden van de familie Van Gijsel als molenaar te Rovert.

Marc Vermeeren

Bronnen en literatuur

ANTWERPEN RIJKSARCHIEF. Gemeentearchief Weelde. Nrs. 1 en 30. ANTWERPEN RIJKSARCHIEF. Gemeentearchief Poppel. Fonds Nr.11,nr.4.

ANTWERPEN KADASTER. Gewestelijke Directie van het kadaster.

Ankerrui 19, 2000 Antwerpen.

Hilvarenbeek R 49, f 252v

R 207 12/3/1687

R 68 f 34v 5/5/1677

R 207 8/10/1695

R 71 f 235 9/2/1696

R 103 f 16v 22/5/1715

R 171 f 87 21/7/1681- 15/8/1685

R 172 f 276 27/8/1689 R 81 f 16v 2/10/1761

Mededeling door de heer J.VAN GILS, heemkundige te Hilvarenbeek.

TH.A.BOEREE. De kroniek van het geslacht Bax. Een episode uit den strijd tegen Spanje. Wageningen, 1943, XIV - 569 blz.

B.W.VAN SCHIJNDEL. Het geslacht Otten. Antwerpen, 1954.

L.ADRIAENSEN. Het geslacht Van Gijsel. In: De Brabantse Leeuw, Dl. XVIII, blz. 97-112.

Mondelinge en schriftelijke mededelingen van de heren J.VAN GILS, heemkundige te Hilvarenbeek, en W.P., waarvoor onze hartelijke dank.

2) De stenen molen van Poppel en zijn 87-jarige molenaar Kees Cooremans. Overgenomen uit: Belgische Molenaar. Dl. LXXI, 1976, blz. 346-347.

Het is goed als je oud bent, thuis te zijn. Kees Cooremans brengt de dagen door midden een aangename beweeglijkheid. Poezen spinnen om zijn benen, kinderen en kleinkinderen kijken liefdevol toe, dorpsgenoten die om graan, meel, sproeistoffen, zaden en meststoffen komen maken een praatje met de vierde oudste dorpsbewoner. Hij heeft er velen gekend en overleefd, terwijl hij vertelt wijst Kees met zijn vinger de richting aan waar zij woonden alsof het voor mij duidelijker te maken, hij noemt tientallen namen en bijnamen van vrienden, klanten en concurrenten. De strijd is gestreden, maar het heeft er gespannen.

De mens op de grens is anders, hij heeft er zich moeten verweren, er waren ook meer kansen en

hij trachtte ze tot het uiterste te benutten. Een instelling die in de kleine gemeenschappen onverdraagzaamheid en rivaliteit meebracht. Door Kees Cooremans vertelt hebben de smokkelverhalen en de bitsige concurrentiestrijd niets tragisch. Hij wist er zich behendig en vlug doorheen te bewegen. Hij bezit die bijzondere aanleg om het eigen bestaan veilig te stellen. Hierdoor kon hij altijd zichzelf zijn wat de sterkte van een persoon uitmaakt.

De zaak heeft zich gunstig ontwikkeld, afhankelijk van de mogelijkheden. Specialisatie, en in de gekozen richting zich zorgvuldig bekwamen, zodat aan de klant duidelijke voorlichting kan worden gegeven blijkt doeltreffend te zijn. De concurrenten van weleer zijn kollega's geworden. Jos Cooremans kent de strijd enkel uit de verhalen van vader. Het maal loon is in de Kempen naar de achtergrond verwezen. De boer die bij Jos Cooremans graan wil laten malen betaalt 70 fr. met 5 fr. verhoogd voor eventuele vervoerkosten.

Bij de oprichting van de molen sprak de typische dorpsmentaliteit een woordje mee. De landelijke gemeente van 800 inwoners, hoofdzakelijk boeren, had enkel een standaardmolen aan het Spieken en deze molenaar kon vrijelijk zijn gangen gaan. Een rijke zandboer nam geen vrede met de toestand en bood vader Cooremans, knecht op de windmolen te Chaam in Nederland, een stuk grond aan van 2860 m² tegen 150 fr. gelegen even uit de dorpskom aan de Tilburgseweg. De koop werd gesloten op 22/6/1881. Bovendien leende hij de molenaar geld aan lage intrest om een molen te bouwen. Deze werd waarschijnlijk het jaar nadien opgericht. Ter hoogte van de molen kocht de molenaar de eiken bomen weg voor honderd jaar. Tot molenhuis diende een prachtige oude Postelse hoeve, gelegen op een kilometer afstand van de molen, aangekocht met omliggende grond in 1891 voor 1900 fr.

Door ongekende oorzaak brandde de molen in het begin van deze eeuw volledig uit. Als kleine jongen stond Kees verwonderd te kijken hoe de rook uit de huilende vlammen schoot. De molen werd aanstonds heropgebouwd met binnenwerk uit een molen van Tilburg. Als eerste merkwaardig bouwwerk vlakbij de Nederlandse grens gelegen, kreeg deze molen de eer de vreemdelingen een prettig welkom toe te wuiven. Om die verheugende taak te onderlijnen had de molenaar de wieken met de Belgische driekleur beschilderd. Dit viel niet in de smaak van de Duitsers tijdens de eerste wereldoorlog. Van op de baan schoten de voorbijrijdende soldaten op de draaiende wieken. Vader Cooremans had er vlug iets op gevonden. Hij haastte zich om er de Duitse kleuren op te schilderen en ondervond geen moeilijkheden meer.

Tijdens de oorlog ging Kees, zoals velen op het dorp, smokkelen. Bij een molenaar in Hilvarenbeek kocht hij bloem, een boer laadde de vracht op een kar, weggestopt onder paardemest reed hij er mee door het dorp, in een afgelegen wei werd de lading neergezet en door Kees afgehaald. Met een zak van 50 kg. op zijn rug sloop hij door bossen, moerassen en sloten, soms tot aan zijn knieën in het water. Vragen naar vermoeidheid lacht Kees weg. Vermoeidheid wat is dat? Dat kunnen anderen voelen maar Kees Cooremans niet! In de molen droeg hij altijd 200 kg. Onder een kar, geladen met 400 kg. metaalslakken, zette hij zijn rug en tilde de kar op tot de boer de wielen los kon laten draaien. Toen hij eens bij een graanhandel in Tilburg maïs ging bestellen was het juist schaftijd en de werklieden toonden onder elkaar hun kracht.

Wie kon een zak van 50 kg. opheffen en boven het hoofd oprichten? Kees kwam er bij en het was vlug bekeken. Hij deed het drie keer achter elkaar en vlot. Bij deze verhalen raakt de 87 jarige molenaar in lichtelaaie, richt zich van zijn stoel en doet het nog eens over, nu zonder zakken. Hij was er op getraind. In zijn jeugd slenterden de jonge mannen langs de dorpsstraten. Wat moesten ze met hun vrije tijd aanvangen? Vermaak was ver te zoeken, dan maar weer eens bij de smid binnen gelopen, daar hoorde je altijd nieuwtjes en ondertussen kon je pret maken met de toestellen op te tillen, tot het zware aambeeld van 180 kg. toe. Op sterk zijn kwam het aan en

werken, hard werken. Kees Cooremans is de, enige overlevende van vier gebroeders molenaars. Vik werkte op een molen in Tilburg. Staf had een mechanische maalderij te Weelde en Jef was de eigenaar van de standaardmolen te Vosselaar. Bij diens dood dichtte Remi Lens:

Vier gebroeders

Ieder zijn molen

Tilburg, Poppel, Weelde, Vosselaar,

Beklommen zij de molentrap zo hoge,

alleen de horizonten in de ogen

de boeren en het werken 't gouden haantje op de kerk. Na de dood van moeder in 1927 bleef Kees amen met de knecht zes jaar alleen in het grote molenhuis. Eenzaam was hij niet, de molen en het werk namen hem volledig in beslag. Het gebeurde dat hij van 37 boeren graan in de molen had staan. Ze werkten dag en nacht. 's Zondags van de molen naar de kerk en dan weer terug naar de molen. Ratten had hij als gezelschap, tot hij een hondje kocht, toen kregen de burens de ratten! In de winter brandde op de molen een kachelletje waarvan de schouw door een venster naar buiten stak. Daar kon Kees zich drogen als hij bij het afzeilen was bedolven onder de ijzel die op de wieken hing. Je moest er iets voor doen, je kreeg waarlijk geen geschenken en dan die lelijke concurrentie! Schreef de maaldersbond 3 fr. maalloon voor, deed de concurrent het voor 2 fr. Inspanningen om hem te bepraten bleven vruchteloos. Het bestuur van de maaldersbond heeft een tijdje het verschil bijbetaald maar Kees Cooremans begreep wel dat dit niet vol te houden was. Bovendien waren er ook op andere plaatsen moeilijkheden, al valt te betwijfelen of ze met dezelfde hevigheid werden uitgevochten.

Het werk en de zorgen werden vergeten als Kees met de molenaars op reis ging. Kees Cooremans kon de inspanningen van de maaldersbond waarderen. In zijn tijd was een dagreis nog een avontuurlijke onderneming waar met verlangen naar uitgekeken werd. Ook de vergaderingen door de maaldersbond belegd, brachten ontspanning en afwisseling. Men kwam in contact met kollega's uit andere streken en er viel altijd wel iets te leren. Het is een feit dat zelden wordt benadrukt maar dank zij enkele vooruitziende pioniers die de problemen van de molenaars grondig kenden en de noodzaak inzagen van een gezamenlijke oplossing, waren tussen de zelfstandige beroepen de molenaars bij de eersten om zich te verenigen. Wat niet wil zeggen dat ze altijd akkoord gingen, daar geeft dit dorp wel het bewijs van!

Tussen het malen en waarschijnlijk als het weder het toeliet, speelde Kees haarkapper. De konkurrent deed het ook! Maar Kees kreeg de primeur; de eerste vrouw in Poppel die kort haar droeg had ze bij hem laten knippen. Het ging er vrolijk aan toe in het vrijgezel lenhuis. Soms tot diep in de nacht knipte Kees haar en 'scheerde de baard, inzepen deden de mannen bij elkaar. Met het huwelijk van Kees Cooremans kwam een einde aan het haarkappersbedrijf.

Bij de aanvang van de tweede wereldoorlog bombardeerde een vliegtuig het grensdorp en Kees ontsnapte aan de dood. Smokkelen kwam weer aan de orde. Nu trok Kees niet meer de grens over maar bevoorraadde de vrouwen die met bus en tram vanuit de stad naar de grensstreek kwamen voor eten. Naast tarwe en rogge was havermout een veel gevraagd artikel. De molenaar plette en pelde de haver, meestal 's nachts, schepte hem in smalle zakjes die de vrouwen als een corset onder hun mantel droegen, op die manier namen ze tot 10 kg. mee. De kontroleur wist ervan, maar hij kon niet overal tegelijk zijn. Het was een kunst tussen de mazen te glippen. De knecht verstond ze, alleen op de molen zag hij een man van de wet aankomen en terwijl deze langs de andere ingang binnenkwam liep de knecht langs de gewone ingang buiten. Niet alle controleurs waren even streng, een tarwebrood door de molenaarsvrouw gebakken, was meestal voldoende om

hen van verdere controle te doen afzien. Een van die geregelde broodklanten wou op een keer toch weten waar de molen stond voor het geval hij met de hoofdkontroleur op ronde was. Het bleef uitkijken! Na de oorlog was in het bedrijf geen plaats meer voor de vlijtige windmolen. In afzondering bleef hij staan tot molenmaker Flor Jansen in 1957 kap en wieken verwijderde. Weerloos en onbeduidend staarde de molenromp nog twintig jaar naar de veranderde tijdsomstandigheden. In 1977 werden de laatste stenen van de molen opgeruimd en eiken bomen langs de weg geplant. De molen mocht zijn eeuwfeest niet beleven. Een onontkoombaarheid. De oude molenaar kijkt toe, zonder commentaar. Als hij praat staart hij ver in het verleden.

Els De Kinderen

V Poppelse Landgoederen

I) Het landgoed Nieuwkerk

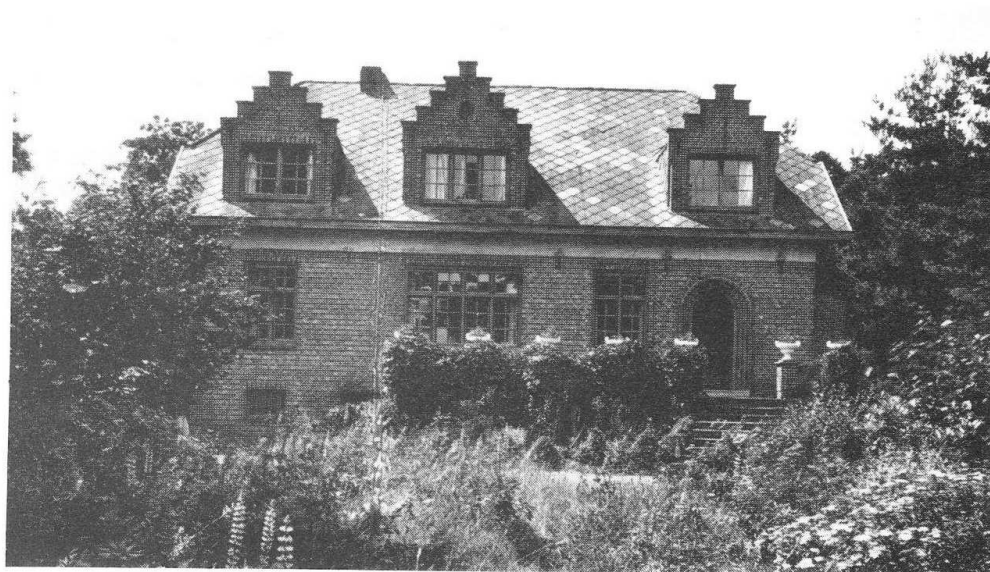
Deze uithoek van Goirle en Poppel, tot ongeveer het midden der 17e eeuw Steenvoort genoemd, kan men het best bereiken door in het dorp van Poppel richting Aarle te rijden. Eenmaal voorbij het klooster van de zusters Franciscanessen uit Etten Leur, bemerkt men al vrij vlug het bruggetje over de Ley. Het is hier dat het eigenlijke Nieuwkerk ontstaan is. Wanneer men hier rechts de bossen ingaat vinden we het vervallen St. Janskapelletje terug. Een weinig verder zien we de overblijfselen van een hoeve met een gracht omringd, aan de overkant van de weg mogen we tenslotte het Withuis niet vergeten. Al deze gebouwen getuigen nog van een groots historisch verleden.

De historie van Nieuwkerk, eertijds Steenvoort genoemd gaat schuil in de nevelen van het grijze verleden. Het gebied bestond vroeger uit een onafzienbare heidevlakte die van oudsher aan de paters Norbertijnen van Tongerlo had toebehoord. De abdij van Tongerlo was hier reeds in het midden van de 13e eeuw in het bezit van een machtige abdijsheuve met grachten omringd. Volgens opmetingen in het jaar 1716 gedaan lag deze hoeve tussen de nu nog bestaande grachten waar tot het einde van de 2e wereldoorlog villa "Dennenoord" heeft gestaan. Maar over deze villa direct meer. Minder bekend is dat de nonnekens van Boxtel in tijden van vervolging hier onderdoken. Deze clarissen hadden bezittingen gelegen bij de Steenvoort en wel ten oosten van de plaats waar vroeger de Tilburgse grenskapel stond, dus achter het nu nog bestaande Witte Huis. Hier bevond zich reeds voor 1673 een refugiehuis dat de bescherming genoot van de Nassaus. Op Nieuwkerk staat ook een klooster, zoals we reeds hebben gezegd bewoond door de zusters Franciscanessen uit Etten Leur. Het klooster is gebouwd in de jaren 1913 en de eerste bewoners werden de paters van de H. Familie, afkomstig uit Grave.

De abdijsheuve van Tongerlo op Nieuwkerk die dus reeds in de vroege middeleeuwen was gebouwd werd omstreeks de tweede helft van de 18e eeuw samen met de onafzienbare heidevlakten die eveneens aan Tongerlo toebehoorden door de protestantse Nederlandse overheid onteigend en openbaar verkocht. Er waren niet zoveel kandidaat kopers te vinden, want iedereen wist dat dit eigendom onrechtmatig door de overheid was aangeslagen. Koper werd echter Graaf Gijsbert Van Hogendorp, heer der Heerlijkheid Tilburg en Goirle. Hij maakte van de omstandigheid gretig gebruik en kocht ze voor de bespottelijk lage prijs van 8 gulden per ha.

Al aanstonds had hij er een bestemming voor, deels voor boscultuur, deels voor jachtterrein. Aan zijn buitengewone ondernemingsgeest is het te danken dat Nieuwkerk een zo bosrijk landgoed is geworden. Zijn zoon Diederik Johan Van Hogendorp die hem opvolgde in 1785 zette de exploitatie van het landgoed op dezelfde manier voort. Het landgoed zou echter zijn grootste bloei kennen onder de jongste zoon van deze Diederik, namelijk Gijsbert Jacob Van Hogendorp. Hij werd geboren te Amsterdam op 9 mei 1783. Werde na de slag bij Waterloo geridderd in de Militaire Willemsorde en vervulde verschillende diplomatieke functies. Later werd hij referendaris bij de Raad van State alsmede Secretaris bij de ministerraad, om eindelijk als houtvester op het landgoed Nieuwkerk te gaan wonen. Hij werkte er in de geest van vader en grootvader door en zijn eerste zorg was de aanleg van plantsoenen, bloemperken en serres, en verder de uitbreiding van de bosbeplanting.

Tegenover het Withuis, op de plaats waar de oude abdijsheuve van Tongerlo stond, werd een

Villa "Les Abeilles" - Nieuwkerk.

Villa "Mijn Lust en mijn Leven" - Nieuwkerk.

prachtig kasteel opgetrokken dat villa "Dennenoord" werd genoemd. Daaraan grensde een ruime rentmeesterswoning met grote stal, schuur en bergplaatsen en een afzonderlijk badhuisje. Achter het woonhuis was een Engelse tuin benevens een moestuin en een boomgaard. Het geheel was

omgeven door een brede steeds waterhoudende gracht, voorzien van sluisjes, tot regeling van de af- en toevoer van het water. Vanuit de Engelse tuin liep een brede met zware eiken beplante dreef naar de familiekelder, nu grafkelder genoemd die in 1823 was gebouwd, deze was ook door een gracht omringd, doch van geringer breedte. Het landgoed had verder enige kwekerijen, dreven van hoge eiken, cypressen, larixen en uitgestrekte dennenbossen. Geen wonder dat Nieuwkerk een druk bezocht wandeloord werd voor de omgeving. Zelfs voor de bevolking van Tilburg. De graaf stond zoiets graag toe. Om zijn bewonderenswaardige menslievendheid stond hij overal bekend. Jammer genoeg maakte een droevig ongeval een einde aan dit vruchtbare leven. Op een zondag, het was 2 november 1845, deed hij een ongelukkige val van zijn paard. Zijn stoffelijk overschot werd in de grafkelder bijgezet, waar reeds zijn broer Johan rustte. Later werd de vrouw van deze Johan hier ook begraven. De bezittingen van de graaf werden verdeeld, de helft kwam aan zijn drie nichten, de dochters van zijn broer Johan, de andere helft ging naar zijn andere broer Andries. Deze mensen besloten het gehele landgoed verder te verkopen, en daarom werden de drie lijken uit de grafkelder verwijderd en naar Dordrecht overgebracht. Koper van het landgoed was de heer Jean Francois de Meester de Bocht, burgemeester van Heyndonck in België. Bij zijn dood ging het over aan zijn dochter Jeanne Hermance de Bocht. De laatste jaren van haar leven was haar gezondheid zeer zwak, een vaste rentmeester werd dus aangesteld., waarvoor zij notaris Louis Daamen uit Tilburg aanwees. Bij testament vermaakte Mejuffrouw De Meester De Bocht 1/3 van Nieuwkerk aan haar neef, de heer De Betzenbroeck, 1/3 kwam op naam van diens broer Dom Albert de Meester en 1/3 kwam aan haar rentmeester. Omdat de Heer De Betzenbroeck de andere 2/3 kon overkopen en door nog allerhande stukken onder Weelde bij te kopen, kreeg het landgoed Nieuwkerk een oppervlakte van 1.452 ha. In 1910 liet hij niet ver van het Withuis een Engels landhuis bouwen, dat nog bestaat. Het oude landhuis van Graaf Gijsbert dat tegenover het kapelletje van St. Jan Gooi en tegenover het Withuis was gebouwd brandde op 12/12/1943 volledig af. De gracht is nog te zien, evenals een klein gebouw dat waarschijnlijk diende als bakkerij, maar voor de rest herinnert niets meer aan de glorie van weleer. De grafkelder bestaat nu ook nog maar is voor vreemden bijna niet meer terug te vinden. Begin 1914 kwamen er op Nieuwkerk nog enige boerderijen en een landelijk hotel bij dat "De Golf" werd genoemd. Aangezien er in de naaste omgeving van het landgoed geen kerk stond deed de heer De Meester alle moeite om daar een kapel te krijgen. Die kwam er dan ook, en op 1/6/1913 werd een kapel en een klooster ingewijd. Ze werden niet ver gebouwd van het oude St. Janskapel leke. De dochter van de heer De Meester De Betzenbroeck, namelijk Madeleine, huwde met baron André de Jamblinne. Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren. Thierry de Jamblinne die priester werd, Alain de Jamblinne en Frederik de Jamblinne. Deze laatste twee zorgen tegenwoordig voor het landgoed.

Marc Vermeeren

Literatuur

H.W.JANSON. Bijdrage tot de geschiedenis van Goirle. 1953.

M.VERMEEREN. De twee grenskerken van Goirle en Tilburg op Nieuwkerk te Poppel. In: Berichtenblad, Weekblad voor Ravels, Weelde, Poppel. 22 februari 1979 en 23 maart 1979.

M.VERMEEREN. Het landgoed Nieuwkerk onder Poppel. In: Berichten-blad Weekblad voor Ravels, Weelde, Poppel. 25 mei 1979.

2) Het landgoed "De Schrieken"

Juist bij de grens van Poppel-Weelde, aan de rechterkant van de weg Poppel-Turnhout vlak voor het rusthuis Emmaus, voert een zeer lange met bomen beplante oprijlaan naar het hart van het landgoed met het kasteel "De Schrieken" en zijn grote schilderachtige vijvers als middelpunt. De Schrieken vormt een goed voorbeeld van de vervolmaking

van de natuur door mensenhand, een activiteit waaraan we zoveel natuurschoon in onze streken te danken hebben. Het oorspronkelijk natuurbeeld heeft er hier heel anders uitgezien.

In de tweede helft van de vorige eeuw was deze streek er een van een grote, troosteloze leegte met ruime vergezichten en daarenboven voor een deel laag gelegen. Er moest een hartstochtelijk jachtliefhebber uit Brussel komen om hier op de aangekochte 50 ha. met echter een veel omvangrijker jachtgebied, een kloek stenen paviljoen te bouwen. Die jager was generaal Paulin Lahure, die een deel van zijn eigendom met een nog aanwezige aarden wal omringde. Deze generaal stierf in 1874. Vermoedelijk was hij niet gehuwd, want twee broers erfden zijn bezit. Dit waren generaal Camille Lahure en Albert Lahure. Het bleken echte Brusselaars, die zich helemaal niet voor een stuk wildernis aan de grens interesseerden. Vijf jaar later deden zij de Schrieken van de hand door verkoop aan Ulysse Burnenville. Bij diens dood in 1882 kwam het goed in handen van zijn dochter, die in het huwelijk trad met Lucien Snijroers. Deze verkocht het in 1888 aan Aimé Misonne, een uit Charleroi afkomstige Waal, die in Turnhout woonde en daar voorzitter van de rechtbank was. Hij was gehuwd met juffrouw Van Ravenstijn. Tot de dag van vandaag is de Schrieken nog steeds in het bezit van de familie Misonne. Met Aimé Misonne had de Schrieken weer zijn ware meester gevonden. Hij was niet alleen een hartstochtelijk jager, maar ook een groot liefhebber van de natuur met gevoel voor het schone en voor romantiek.

Hij breidde het bezit uit, plantte, bouwde, maakte vijvers en verfraaide. Langzaam verrees er in de uitgebreide heidevlakten waar hij over 2000 ha. het jachtrecht genoot, een waardig landgoed. Hij bouwde in 1900, in de nabijheid van het nog bestaande paviljoen en een oude boerderij uit de tijd van de eerste generaal, het kasteel dat in 1909 aanzienlijke uitbreiding onderging. De stijl ervan zou men gemoderniseerde Vlaamse renaissance kunnen noemen. Een bijzondere bekoring kreeg het landgoed door de tegen de Nederlandse grens uitgegraven vijvers. De hierdoor vrijgekomen grond werd gebruikt voor de ophoging van het te laag gelegen gebied.

Van de huidige Schrieken dat thans 120 ha. groot is, wordt 5 ha. in beslag genomen door twee vijvers, die in een rechte hoek op elkaar staan, en door een laan gescheiden zijn. Vooral de lange vijver is grillig van vorm en beide krijgen een apart accent door meer dan twintig uitgespaarde, nu dichtbegroeide eilandjes. Twee zwak gewelfde bruggen zonder leuning spannen in een sierlijke boog over het water. Een van de bruggen geeft toelating tot een vrij groot eiland, waar een uit boomstammen opgetrokken soort Hans en Grietje-huisje de romantische sfeer verhoogt.

Bewoner van het kasteel is sinds 1950 de heer August Misonne wiens zoon, de heer L. Misonne op een steenworp van het kasteel een crèmekleurige villa bewoont. Deze villa werd in 1965 gebouwd. Tweemaal heeft de Schrieken de Duitsers over de vloer gehad. In 1914-1918 was er een grenspost, die trachtte te voorkomen dat Belgen uitweken om zich via Nederland te begeven naar het vrije IJzergebied. Bomen in het zogenaamde patrouillelaantje langs de grens vertonen nog honderden sporen van bajonetwonden. De zich vervelende Duitsers kozen deze bomen voor hun sport van bajonetwerpen. Vele kostbaarheden verdwenen met die Duitsers. Wel lieten ze een in een boom gesneden hart achter. In 1940-1944 kende de Schrieken weer bezetting. Nu werd er zogenaamd gepatrouilleerd tegen smokkelaars. Dat smokkelen kon de soldaten echter weinig schelen. Ze waren

meer uit op privé-arrestanten om deze op het kasteel huishoudelijke karweitjes te laten opknappen. Een torenkamer werd van tralies voorzien om de dwangarbeiders 's nachts veilig op te bergen. Tenslotte liet men ze na een poosje weer lopen. Bij de bevrijding kregen veel bommen ijzer in de stammen. Het kasteel werd met granaten beschoten maar niet geraakt. Wel bleef er geen ruit heel. Op Bedaf was het erger gesteld. Van de vier tot vijf boerderijen bleef er maar één overeind. Kort voor de bevrijding hadden de Duitsers het kleine klokkespelletje uit de kasteeltoren naar beneden gesmeten. De nog niet geheel vernielde klokjes werden met geweld stuk geslagen. De grootste vernielingen in het kasteel interieur werden echter direct na de bevrijding aangericht toen de zogenaamde "zwarten" anderhalve maand in het gebouw zaten.

Deze rumoerige dagen zijn nu lang voorbij. Het landgoed straalt nu rust en kalmte uit, een van de weinige plaatsen waarvan dit nog kan gezegd worden. Laten we met dit stukje informatie achter de hand, meer dan vroeger nog, de waarde beseffen van dit unieke natuurgebied in ons dorp Poppel. We moeten er immers zuinig op zijn!

Marc Vermeeren

Literatuur

P.VAN BEEK. Legende verbindt Hasseltse kapel met Poppels landgoed. In: Nieuwsblad van het Zuiden. 12 februari 1969.

M.VERMEEREN. Het landgoed "De Schrieken" onder Poppel. In: Berichtenblad. Weekblad voor Ravels, Weelde, Poppel. 9 maart 1978.

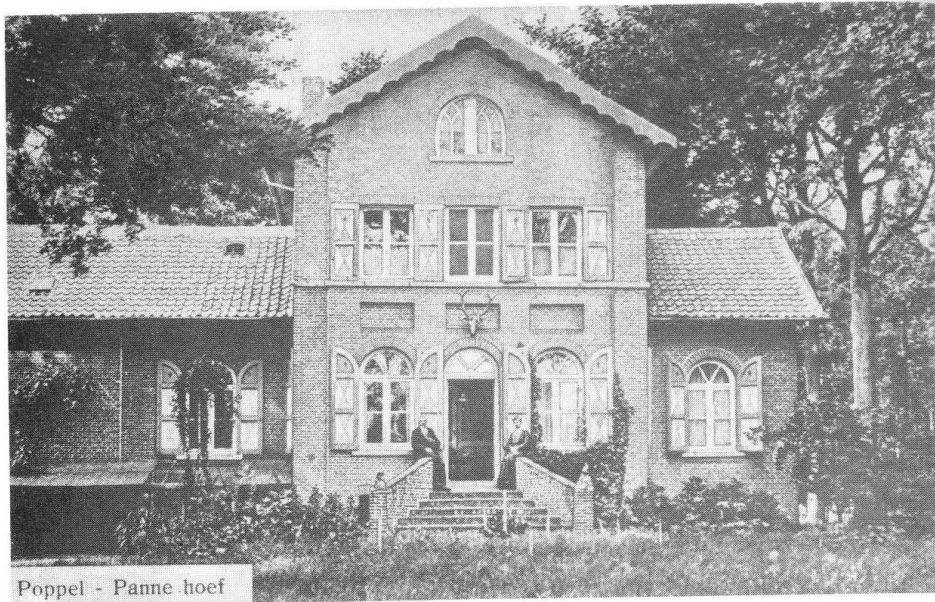
3) De Pannenhoef

Wie vanaf het gemeentehuis de asfaltweg die naar de St. Isidorushoeve voert, oprijdt ontdekt na het passeren van het riviertje de Aa, aan zijn linkerkant een naar het noord-oosten leidende oprijlaan, afgezet met eik en beuk. Aan het einde van de laan ligt een gebouwencomplex waaraan het hele gebied hier zijn naam ontleend: "De Pannenhoef".

De grote glorietijd van de Pannenhoef is echter voorbij., ze was echter meer dan alleen maar een groot land- en bosbouwbedrijf. Het gebouwencomplex dat rechts tegen de bosrand staat is wat verwaarloosd, maar getuigt nog van een groots verleden. Twee grote schuren of stallingen flankeren een met gras begroeid voorplein. Daarachter paradeert een opvallende massieve toren met hoge, boogvormige doorgang. De toren bezit op de hoeken stevige steunberen én is rechts en links voorzien van een lagere zijvleugel, die ook weer steunberen dragen. In de bovenverdieping bevinden zich aan de vier flanken boogvormige ramen die duivengaten vertonen. Door het feit dat er ooit duiven in werden gehouden staat deze toren dan ook bekend als de duiventoren. Een naar vier kanten schuin aflopend dak van rode pannen dekt de toren af, waarvan de top bekroond wordt met een verhoudingsgewijs groot, open klokketorentje. In de dagen van zijn glorie kondigde de nu nog aanwezige klepelklok, de over de velden en bossen verspreide arbeiders de tijd van de schaft en het einde van de werktijden aan.

Een geheel ander beeld biedt de omgeving tegenover de hoof, waar een landhuis door zware beukenbomen omringd wordt. Boven de deur prijkt een wapenschild, en het jaartal 1899, het jaar van de bouw, wat tege1 ijkertijd de bouw van de hoof is. Eerst was dit "kasteeltje" een zomer-

verblijf voor hen die hier regeerden of er de jacht hadden, later werd het de woonst voor pachters en anderen. Wie waren het die hier regeerden? Een genaamde De Bus en Deprez zouden de Pannenhoef gebouwd hebben.

Poppel - Pannenhoef

POPPEL. — Schrieken

Villa "Pannenhoef".

Kasteel "De Schrieken".

De benodigde stenen werden in de nabijheid in een veldoven gebakken. Van de vier ontstane leemkuilen zijn er nog twee aanwezig. Volgens anderen zou echter de volgende eigenaar van het landgoed Arthur Verhaeghe die later baron werd de bouwer zijn geweest, het is immers zijn wapenschild dat boven de deur van 't kasteeltje prijkt. Reeds voor 1900 was Verhaeghe eigenaar van het gebied. Hij was kamerlid voor Gent en woonde in Merelbeke in het nu nog bestaande kasteel "Het Blauwe Huis."

Hij was een groot natuurliefhebber, plantte bomen, legde dreven aan en probeerde van de Pannenhoef een bosrijk gebied te maken. Rechts en links van de asfaltweg was alles volledig beplant met beuk en eik. Het "kasteeltje" stond midden in de bossen. Als bijzonderheid vernamen we dat hij een in rapporteren gedresseerde hond bezat, een groenendaler die iedere dag bij kantoorhouder Wouters in het dorp de post voor de Pannenhoef ging halen. Was er geen post dan kreeg hij wel een oude krant in zijn mandje mee om hem in conditie te houden!

Rond 1919 kocht Martin Verbeeck de Pannenhoef over. Voor de eerste wereldoorlog had hij zich beziggehouden met wegenbouw, welke echter door de oorlog stilviel. Hij kocht bij Merksplas het 500 ha. grote landgoed "het Zwartgoor", en begon met alle geweld de aanwezige bossen te rooien. Dank zij de oorlog bleek de houthandel een winstgevende zaak. De helft van de houtopbrengst was voldoende voor betaling van de hele aankoop van het landgoed. De basis voor zijn verdere fortuin was gelegd. In 1919 kocht hij de Pannenhoef met de bedoeling hier ook alle mast en eik te rooien om daarna de overblijvende grond en gebouwen weer van de hand te doen. Tevens kocht hij nog de 45 ha. grote aangrenzende kapelhof, , die hij later verkocht aan de Eindhovenaar jr. Smits van Oyen, om ze tenslotte later weer van deze terug te kopen. Hij breidde de Pannenhoef uit tot een bezit van 500 ha. Met 3 paarden voor een ploeg werd de heide omgelegd, met lupinen bezaaid en bemest en daarna beboerd met het telen van rogge, gerst en haver. De liefde voor groen en bos was hem echter vreemd, hij was en bleef steeds de zakenman.

Zijn interesse voor het boeren deed hem grootse plannen maken. Martin Verbeeck deed wat in Poppel nog nooit was gebeurd! Hij haalde de koeien uit de stal en joeg ze de met prikkeldraad afgerasterde weide in. Midden in zijn loofbossen bouwde hij een riante villa met hoog terras en open schouw. Bij de villa werd een kippenfokkerij opgericht, een van de eerste in de streek. Vierduizend kippen kakelden er rond. Het broeden gebeurde in de ruime kelders van zijn villa die met centrale verwarming was uitgerust. Vroeger had hij ook nog kans gezien de grootste aandeelhouder te worden van elf cementfabrieken.

Rond 1936 was een faillissement van deze fabrieken niet meer tegen te houden, en zo moest de Banque Société Générale beslag leggen op de eigendommen van Verbeeck, waaronder ook de Pannenhoef. Zeven jaar lang bleef ze in het bezit van de bank onder het beheer van de heer De Boot, die later nog Belgisch minister is geworden. De Pannenhoef werd in stukken verkocht, enkele boeren kochten wat, de houthandelaar Wienand uit Diest kocht 87 ha. en de eigenlijke hoof en het "kasteeltje" werd gekocht door F.J.H. Baron Houtart uit Brussel.

Hij vertoonde zich weinig te Poppel, en bij zijn dood in 1965 kwam zijn eigendom in het bezit van zijn drie dochters en schoonzons die over een apart deel beschikken.

Ook nu bestaat de Pannenhoef nog voornamelijk uit bossen, maar het is niets wat Arthur Verhaeghe ervan gemaakt had. Zonder Arthur Verhaeghe die van de Pannenhoef een bosrijk gebied maakte en Martin Verbeeck

die de landbouw enorm stimuleerde zou er van de Pannenhoef niet veel zijn geworden.

Men kan gemakkelijk eens gaan kijken naar de Pannenhoef. Ze zal hopelijk na dit verhaal meer tot u spreken dan zonder het kader waarin wij ze plaatsen.

Marc Vermeeren

Literatuur

P.VAN BEEK. De "Pannenhoef" te Poppel. In: Nieuwsblad van het Zuiden. 19 juni 1968.

M.VERMEEREN. De Pannenhoef te Poppel. In: Berichtenblad, Weekblad voor Ravels, Weelde, Poppel. 18 januari 1978.

4) De St.-Isidorushoeve

Dat de Boerenbond fier op deze hoeve mag zijn is wel duidelijk. Voor de eerste wereldoorlog kocht de Boerenbond in de Noorderkempen honderden ha. woeste landerijen, voornamelijk bos, heide en moerasgronden, die althans voor de landbouw op het eerste gezicht van generlei waarde schenen. De jonge Boerenbond wist echter beter en belastte een binnen het kader der organisatie opgerichte "Heidemaatschappij" met de ontwatering en de ontginning.

Met enkele jaren vertraging, ingevolge de eerste wereldoorlog en de daarop volgende heropbouw der verwoeste gewesten, werd de verwezenlijking van het groots initiatief aangevat in 1923. Menige boer uit Poppel moet toen wel gedacht hebben dat dit onuitvoerbaar was. Toch voerde de Heidemaatschappij onder leiding van de gewezen koloniaal Borremans met de beperkte middelen waarover men destijds beschikte de onmogelijk schijnende onderneming door. De paarden en werknemers hebben dit werk even goed volbracht als onze huidige machines.

In 1927 waren reeds gedeeltelijk de eerste bedrijfsgebouwen af, de eerste bezaaiingen werden uitgevoerd. De St.-Isidorushoeve evolueerde met de algemene landbouweconomie en was tot aan de tweede wereldoorlog hoofdzakelijk op veeteelt ingesteld.

De oorlogsomstandigheden hadden in verband met de bevoorrading van het land tot gevolg dat de St.-Isidorushoeve zich voornamelijk ging toeleggen op land en tuinbouwgewassen. De hoeve werd herleid tot 258 ha.

Peter Van Baelen

VI Onderwijs

1) De gemeenteschool De oude school

De oudste school van Poppel stond op het kerkhof. Ze werd waarschijnlijk afgebroken in 1837. Toen werd een school en een schoolhuis gebouwd op de plaats waar zich thans de gemeentesaal en de telefooncel bevinden. Die school bleef in gebruik tot 1912. Toen werd een nieuw schoolhuis en een nieuwe eenklassige school gebouwd aan 't gemeentehuis. De oude school werd dan gebruikt als gemeentesaal. Ze is, evenals het oude schoolhuis, verdwenen op 11 mei 1940 door het Duitse bombardement op de tweede dag van de oorlog.

In 1923 werd een tweede klas bijgebouwd en in 1930 een derde. Deze drie klassen werden in 1940 door hetzelfde bombardement ook totaal vernield. In 1941 stonden er reeds andere, en niet drie, maar vijf klassen, met een lokaal voor de bibliotheek en een voor het geneeskundig toezicht. Uitbreiding en vernieuwing van de school In 1962 werden plannen gemaakt voor de uitbreiding en de verbetering van de schoolgebouwen (voorstel inspectie 18/6/62; goedkeuring gemeentebestuur 9/7/62) : werkklas 1Ve graad, refter, nieuw lokaal medisch toezicht, fietsenstalling, centrale verwarming, sanitaire installatie, bureel schoolhoofd, enz. Het werd echter 1/2/66 eer men aan de werkzaamheden kon beginnen. Intussen was de IVe graad opgeheven en het medisch toezicht overgebracht naar Turnhout. Doch anderzijds was er een lokaal nodig voor de nieuwe zesde klas en een conferentiekamer voor het personeel. De bouw kon dus ongewijzigd doorgaan. In augustus-september 1975 werd een nieuwe riolering aangelegd (afwatering naar de Dorpsstraat i.p.v. naar de Kabinestraat), de speelplaats vernieuwd (grijze asfalttegels) en waterleiding gebracht in elke klas.

Schoolhoofden

1. 1830-	Willem van Gijsel
2. - 1878	P.J. van den Eynden
3. 1878 - 1880	Eelen
4. 1880 -	H.G. Janssens. Deze werd in de periode van de school strijd van staatswege gezonden maar bleef hier maar korte tijd
5. 1880 -1908	Pieter Jansen
6. 1908 - 1918	J. van Tielen
7. 1918 - 1919	Mej. Gavrain, tijdelijk in dienst
8. 1919 - 1941	Jules de jongh
9. 1940 -1960	Jozef Dockx
10. 1960 - 1977	Frans Slegers

Tot in 1921 was er slechts één onderwijzer, kortweg "de meester" genoemd (terwijl de echtgenote "de meesterès" werd geheten). Vanaf het ogenblik dat een tweede leerkracht in dienst kwam sprak men van de "bovenmeester" en de "ondermeester". De naam "bovenmeester" bleef nog lange tijd behouden, ook nog toen er reeds meerdere leerkrachten waren.

Onderwijzend personeel in de andere klassen (De vastbenoemden staan in hoofdletters)

- 1) 1921 Janssens Jozef: als tweede leerkracht
- 2) 1/11/23 THEEUWS Jozef
- 3) 1/02/24 Bluekens Leopold
- 4) 1/10/24 Willems Philomena
- 5) 17/11/24 DOCKX Jozef
- 6) 1/12/25 Feyaerts Jozef
- 7) 1/10/26 Van de Gender Josée
- 8) 16/04/28 RENS Frans : als derde leerkracht
- 9) 3/06/29 Van den Broek Jozef
- 10) 1/08/29 Bosmans Jules 11)1/08/30 APPELS Albert
- 12) 2/03/38 Janssens Maria
- 13) 23/05/38 Sas Theresia
- 14) 25/04/38 VAN DER STEEN Jan : als vierde leerkracht
- 15) 28/02/40 Mevr. Leys-Mathé Maria
- 16) 24/01/40 Camperg Jozef
- 17) 8/01/40 Van Steenberghe Paula : als vijfde leerkracht op 1/12/41.
- 18) 2/12/40 De Jongh Gustaaf
- 19) 1/09/42 VENKEN Jozef : van staatswege benoemd tijdens de bezetting.
- 20) 13/01/45 SLEGERS Frans
- 21) 23/04/45 De Jongh Lodewijk
- 22) 7/01/50 VAN DER VOORT André
- 23) 26/06/50 Duchéne Jan
- 24) 1/09/54 VERHEYEN Jozef
- 25) 1/02/55 Van Olmen Theofiel
- 26) 4/10/60 SLEGERS Karel
- 27) 4/01/60 DOCKX Denis : als zesde leerkracht
- 28) 1/10/60 De Peuter Karel
- 29) 26/10/60 Van den Borne Josephina
- 30) 17/04/61 Mevr. Buyckx-Van den Ackerveken Maria
- 31) 7/05/62 Van Miert Jozef
- 32) 3/09/65 HUYBS Jozef
- 33) 1/12/65 Mevr. Croenen-Meeus Andrée
- 34) 1/09/66 Nys Simon
- 35) 19/04/71 Van Beurden Josée
- 36) 12/02/75 Mevr. Baeten-Spaepens Lieve
- 37) 17/04/75 Mevr. Conjaerts-Geudens Josephine
- 38) 22/09/75 Pauwels Lieve

Schoolbevolking en klassen

Vanaf 1921 toen er 87 leerlingen waren voor twee klassen (1e klas: 1e-2e-3e en 4e leerjaar: 48 leerlingen; 2e klas: 5e-6e-7e en 8e leerjaar: 39 leerlingen!) steeg het aantal leerlingen voortdurend. Zo hadden we dan in 1928 drie klassen, in 1938 vier klassen, in 1942 vijf klassen en in 1965 zes klassen. Deze laatste kon evenwel maar tot stand komen dank zij de verlaging van de vereiste leerlingennormen.

De IV-de graadklas hield op 1/9/63 op te bestaan als zelfstandige klas, doordat vele jongens na het zesde leerjaar op school gingen zodat het vereiste minimum van 15 leerlingen niet meer bereikt werd. In 1975 werden door het Ministerie het zevende en achtste leerjaar definitief afgeschaft zodat de leerlingen na het zesde leerjaar de school moesten verlaten.

Het grootste leerlingenaantal werd bereikt in 1944-45: 163 jongens: als gevolg van de oorlogsomstandigheden bleef iedereen tot in het achtste leerjaar.

In 1953 waren er nog klassen met meer dan 50 leerlingen!

Moeilijke tijden

Moeilijke tijden kende de school tijdens de oorlogsjaren. Zoals reeds gezegd werden de schoolgebouwen vernield door een bombardement op 11 mei 1940. Toch moesten op Duits bevel de lessen hernomen worden op 1 juni. Er werd gezocht naar noodlokalen en eindelijk vond men een toevluchtsoord in een danszaal waar tot 15 augustus drie onderwijzers met hun leerlingen bijeen zaten. De vierde kon elders terecht. Toen was de herstelling van de zustersschool zover gevorderd dat twee lokalen ter beschikking konden gesteld worden van de jongensschool.

Op 1 september 1941 kon de nieuwe herbouwde school terug in gebruik worden genomen. Zonder al te grote stoornis verliep dan het onderwijs tot 9 mei 1944 toen de gemeenteschool (en ook de vrije school) door SS-troepen in beslag werd genomen. Weer werden noodlokalen gezocht. In twee herbergen werd het onderwijs voortgezet... tussen cafétafeltjes en stoelen, pinten en borrels!

Tijdens de vakantie vertrok de SS en de school kon op 1 september 1944, na grondige schoonmaak en herstelling, normaal beginnen ... voor twee dagen! Toen werd de school gesloten wegens het toenemende gevaar door het naderen van de krijgsverrichtingen. De lokalen werden weer ingenomen door de Duitsers en na 4 oktober door de Engelsen en Canadezen. De school was toen ook zwaar beschadigd daar verscheidene bommen waren ingeslagen.

Noodlokalen waren er niet meer te vinden ter oorzaak van ernstige woningnood. Het onderwijs lag voorlopig volledig stil.

Op initiatief van het schoolhoofd, mr. Dockx, namen vanaf 13 januari 1945 de onderwijzers regelmatig contact op met de leerlingen door ze eenmaal per week ten huize te bezoeken en ze een weektaak op te leggen. Op 16 april hadden de troepen de school verlaten en kon het onderwijs normaal beginnen.

Daling van de schoolbevolking

Vanaf 1971-1972 begon de daling van het geboortecijfer zich te doen gevoelen zodat de zesde klas bedreigd werd. Het terugvallen op vijf klassen zou inhouden dat er terug een graadklas zou komen, wat de mensen niet meer gewoon waren. En alhoewel een graadklas ook wel zijn voordelen heeft (zegt men) b.v. het zelfstandig werken van de kinderen en het meesnoepen van het andere leerjaar, lijken de nadelen toch groter te zijn, zodat naar een oplossing gezocht werd om dit te vermijden.

Meisjes in de gemeenteschool

Het aanvaarden van meisjes op 1/9/72 (ten nadele van de vrije school!) bracht maar een tijdelijke oplossing want in 1976-1977 zat men weer met dezelfde moeilijkheid.

Gesprekken die moesten leiden tot een fusie met de vrije school, waardoor men van gunstnormen zou kunnen genieten, leverden niets op. Blijkbaar was de tijd daarvoor nog niet rijp. Zeker niet na de gebeurtenissen van de voorbije jaren.

Wél moest er, bij gebrek aan een vrouwelijke leerkracht, aan de school een speciale leermeesteres in vrouwelijke handwerken komen. Terwijl de meisjes handwerk deden zouden de onderwijzers aan de jongens handenarbeid geven.

De school kende volgende leermeesteressen in handwerk:

- 1) 26/09/72 mevr. Verheyen-Bax Maria
- 2) 13/11/72 wed. Van Steenberg-Baeten Albertina
- 3) 3/09/73 DIERCKX Lisette
- 4) 20/04/76 De Jongh Marie-Hélène

Fusie

Intussen (1/1/77) waren echter de gemeenten Poppel, Weelde en Ravels ook gefusioneerd en daar men in de deelgemeente Ravels dezelfde moeilijkheden kende ging men het probleem globaal bekijken.

Een eerste bijeenkomst (gemeentelijke leerkrachten) had plaats op vrijdag 3 juni 1977 op het gemeentehuis te Weelde.

Uit de uiteenzetting van de heer Burgemeester bleken er twee mogelijkheden tot fusioneren:

- a) een verticale fusie (van boven naar beneden: Poppel, Weelde, Ravels):
enerzijds alle gemeentescholen samen en anderzijds alle vrije scholen samen.

Voor het nieuwe schooljaar zou dit betekenen:

- 1) voor de gemeenteschool: 361 leerlingen in 17 klassen, met:
 - schoolhoofd zonder klas (300 II.);
 - taakleraar (292 II.);
 - turnleraar (320 II.);
 - 2) voor de vrije school: 397 leerlingen in 17 klassen, met dezelfde
voordelen plus, indien men het wenste, een afzonderlijke directie voor de kleuters;
- b) een horizontale fusie: de twee Poppelse scholen samen en de twee
van Ravels samen.

Dat betekent: a) voor Ravels: 183 leerlingen met 9 klassen; b) voor Poppel: 187
leerlingen met 9 klassen.

In dit geval zou men dus geen recht hebben op een schoolhoofd zonder klas en men zou voor taakleraar (292 II.) en turnleraar (320 II.) toch op elkaar aangewezen zijn.

Er dient opgemerkt dat de twee scholen van Weelde, die (nog) geen problemen hadden wat het aantal leerlingen betreft, geen fusie wensten.

Toen ook bleek dat bij een eventuele verticale fusie Weelde 7 klassen zou krijgen (162 II.), Poppel 5 (124 II.) en Ravels ook 5 (75 II.) - Poppel moest een klas afgeven om Ravels terug op gang te krijgen waren de leerkrachten van Poppel niet meer tevreden omdat er dan plaatselijk niets werd opgelost. (Men zou nóg een graadklas hebben).

De vergadering eindigde dan ook zonder beslissing.

Een volgende bijeenkomst had plaats op vrijdag 10 juni. Waren o.a. uitgenodigd buiten het onderwijzend personeel van beide netten, de oudercomités en de inspectie.

Nogmaals werd een overzicht gegeven van de situatie. Uiteindelijk waren alle afgevaardigden van Poppel bereid tot een horizontale fusie, terwijl Ravels een verticale fusie wenste en de twee scholen van Weelde zelfstandig wilden blijven.

Op maandag 13 juni kwamen dan te Poppel de oudercomités van de twee Poppelse scholen samen in de refter van de gemeenteschool om de twee scholen samen te brengen en te beslissen of het een gemeenteschool zou zijn (wat het personeel van beide scholen verwachtte: 6 klassen met 117 leerlingen tegen 3 klassen met 57 leerlingen) of een vrije school.

Na een lange beraadslaging, gevolgd door een stemming - het onderwijzend personeel mocht de zitting niet bijwonen - werd de uitslag medegedeeld: 24 leden stemden voor de overname van de gemeenteschool door de vrije school, 1 voor de overname van de vrije school door de gemeenteschool en 1 voor een verticale fusie.

(Let wel: het werd dus in feite een overname, geen echte fusie = nieuwe school!)

De beide voorzitters, L. Misonne en C. Van de Pol kregen opdracht op vrijdag 17 juni de uitslag van de stemming te gaan mededelen aan het gemeentebestuur.

's Anderendaags had een soortgelijke vergadering plaats te Ravels, waar toch gestemd werd voor een horizontale fusie, maar dan een overname van de vrije school door de gemeenteschool.

Einde van de gemeenteschool

In zijn zitting van maandag 4 juli 1977 besliste dan de gemeenteraad de gemeenteschool van Poppel per 1/9/77 over te dragen aan het vrij onderwijs.

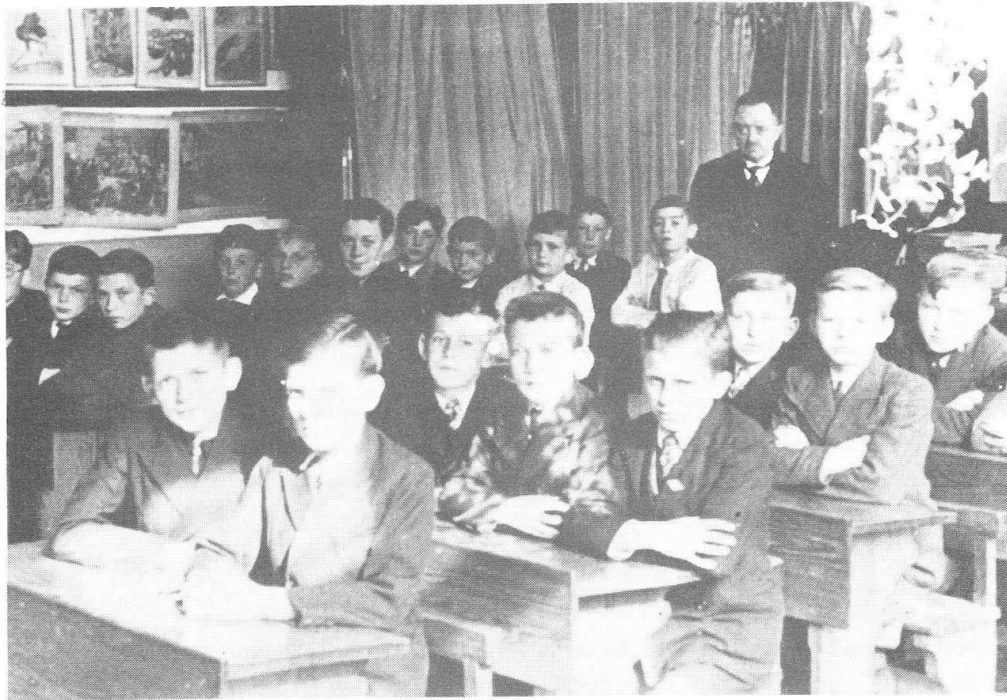
De leerkrachten werden ter beschikking gesteld wegens ontstentenis van betrekking, doch zouden in vast verband worden overgenomen door de vrije school indien ze dit wensten. Alle onderwijzers gingen akkoord met een benoeming aan de gesubsidieerde vrije school, doch niet Lisette Dierckx, de naaimeesteres, die verkoos gemeentelijk te blijven en dus op 1/9/77 ter beschikking bleef. De gemeenteschool van Poppel was niet meer.

Frans Slegers

2) De aangenomen meisjesschool

Honderd jaar geleden werd begonnen met de bouw van de meisjesschool te Poppel. Het leek ons daarom interessant hier een korte geschiedenis van de school te schetsen. We weten niet precies wanneer te Poppel de eerste school werd opgericht. In vroeger eeuwen werd er immers niet zoveel belang getoond voor het onderwijs als op heden. In 1611 wordt schoolmeester Laureys genoemd, in 1625 Albertus Jacobs en in 1642 werd meester Jan Verstrijden te Poppel aangesteld. Hij werd opgevolgd door Gerardus Elsacker, Valentinus Van den Elsacker en Adrianus Roem. Er wordt verteld dat deze eerste school op het kerkhof heeft gestaan. Dit is goed mogelijk omdat de schoolmeester tevens koster was en ieder uur de klas uit moest om de klokken te gaan luiden. De

jaarwedde van de meester in die tijd bedroeg 150 gulden. Bij de meester woonden ook schoolkinderen in. Toen Napoleon eens op weg was van Turnhout naar Tilburg kwam hij ook door Poppel. Door zijn toedoen zou in 1808 de school zijn gebouwd die in 1940 door bombardementen

Klasfoto van de jongensschool met meester De Jongh.

Klasfoto van de meisjesschool na de eerste wereldoorlog.

werd vernield. Deze gemeenteschool die dus de school op het kerkhof verving was tot 1879 de enige school in het dorp zowel voor jongens als voor meisjes. Na de kiezing van 1879 kwamen echter de liberalen aan het bewind die geen godsdienstonderricht in de scholen toestonden en die de kruisbeelden uit de klaslokalen lieten verwijderen. Dat jaar begon in België een hevige schoolstrijd en zo ook te Poppel. Vele ouders hielden hun kinderen thuis en zegden: "Onze kinderen gaan naar geen geuzenschool"! De bisschoppen van België besloten toen om vrije scholen te gaan stichten. Pastoor Cools van Poppel begon dadelijk te denken aan de bouw van een katholieke school in de Dorpsstraat. Oud-aalmoezenier der Pauselijke Zouaven Monseigneur Jan Baptist Paaps schonk op 6/10/1879 een stuk grond aan de kerk waarop de school zou kunnen worden gebouwd. Dezelfde maand nog werd met de bouw begonnen. Het inrichtend schoolcomité bestond uit pastoor Cools als voorzitter, onderpastoor Ploegmans, Antonius Paaps erevoorzitter en secretaris J.P. Verheyen, schatbewaarder Jan Baptist Luyten trad op als bouwmeester en opziener van het werk.

Ondertussen werd op 15/10/1879 een voorlopig schoollokaal geopend in de kapel van de Congreganisten die gelegen was waar nu de kapel van het klooster is. Hier werd met het katholiek onderwijs begonnen door Jan Baptist Dielis met 87 leerlingen. Twaalf kinderen gingen nu nog naar de gemeenteschool. Al dadelijk bleek dat meester Dielis niet de geschikte man was om het onderwijs voort te zetten. Tist Dielis werd daarom later vervangen door meester Arnoldus Van Gorp uit Alphen. Ondertussen was de katholieke school in maart 1880 gereed gekomen en werd dan ook op 31/3/1880 plechtig ingewijd. Ze was onder de bescherming van St.-Jozef geplaatst. De totale kosten voor de bouw bedroegen 4 545 fr. Meester Dielis die met zijn afdanking helemaal niet akkoord ging opende een private school in een kamer der "3 Zwaantjes" in de Dorpsstraat. Die school heeft echter niet lang bestaan. Sinds 1884 hadden de katholieken weer de meerderheid in de regering en konden de jongens die in de katholieke school waren weer rustig terug naar de gemeenteschool waar het kruis opnieuw de ereplaats kreeg.

Meester Arnoldus Van Gorp werd vervangen door Fr. Peeters. Deze gaf les tot in 1890 toen op 14 april van dat jaar de katholieke school te Poppel werd overgenomen door de Zusters van het H. Hart van Maria van het klooster te Berlaar. Het onderwijzend personeel bestond uit de Zusters Dominica, Helena, Felicité, Augustina en Stanislaus. In 1890 was er voor de zusters van Berlaar nog geen huis beschikbaar. Mevrouw Ghijs die in de Dorpsstraat een groot huis bezat en zelf te Antwerpen woonde stond enige kamers aan de zusters af. Enige tijd later werd door Jan Baptist Van Vessem en Maria Heybloem een huis in de Dorpsstraat aan de kerk geschonken. Daar zouden de zusters voortaan hun woonplaats hebben. In 1929 werd aan dit huis een verdieping opgetrokken, de kosten bedroegen daarvoor 40.000 fr.

De katholieke school was in het begin verdeeld in twee klassen. Later kocht pastoor Ploegmans een ruim stuk grond bij zodat de school 36 a en 85 ca groot werd. In 1900, wanneer het aantal leerlingen gestegen was, bouwde men achter het bestaande gebouw een klaske van 6 x 5 meter, dit moest dienen als bewaarklas. Nu zouden de leerlingen verdeeld worden als volgt: 1) hoogste klas: 8-14 jaar; 2) lagere klas: 6-8 jaar; 3) bewaarklas. Voor 1908 bezaten de kinderen eigenlijk geen speelplaats, ze waren dus verplicht op straat te spelen. Dank zij burgemeester Nicolaas Mateusen en pastoor Ploegmans werd in 1908 een ruime speelplaats aangelegd. Deze toestand bleef behouden tot 1927. Toen werd een klas met keuken bijgebouwd en het kleine bewaarklaske afgebroken. In 1929 werden nog 2 klassen bijgebouwd. Juffrouw Anna Coppens zou voortaan in het 3e, 4e en 5e studiejaar les geven, terwijl zuster Raymonda de bewaarklas onder haar hoede kreeg. De parochiezaal met daarbij nog een ruime klas werden in 1932 voor 52 000 fr. bijgebouwd. Het was in

dat jaar dat juffrouw Maria Jansen het 5e en 6e studiejaar begon. Zuster Emerita nam dit leerjaar over in 1938 toen er 2 nieuwe klaslokalen bijkwamen. Zuster Theodarda begon in 1939 het 7e en 8e studiejaar. De Middelbare Huishoudschool was in het begin gehuisvest in de parochiezaal. Juffrouw Mertens en juffrouw De Winter gaven toen de lessen. In 1946 werd daar een klas en keuken bijgebouwd, daarbij kwamen in 1950 nog 2 klassen en een waslokaal. Eén dag na de Duitse inval in België, op 11/5/1940 werd Poppel geweldig bestookt met bommen. Ook de klaslokalen van de meisjesschool werden beschadigd zodat lesgeven onmogelijk werd. De volgende week was er gezamenlijk godsdienstonderricht in de parochiezaal waarna ieder studiejaar een stille taak ontving van de eigen onderwijzeres. De week daarna konden de schoollokalen reeds opnieuw betrokken worden. De jongensschool was totaal onbruikbaar, daarom stonden de Zusters de parochiezaal en een bewaarklas af aan de jongens, de kleintjes werden ondergebracht in de keuken van de meisjesschool. Deze toestand duurde het ganse schooljaar 1940-1941. Op 7 mei 1944 werd door Kardinaal Van Roey voor het lager onderwijs te Poppel het halfdagstelsel ingevoerd omdat het dorp in de gevaarlijke zone lag. De bewaarklas werd gesloten. Op dinsdag 9 mei 1944 werden de klaslokalen opgeëist door de Duitse SS. De Zusters kregen twee uur tijd om alle lokalen te ontruimen. Enkele edelmoedige burgers stelden dadelijk huis of stal ter beschikking om alle schoolmeubelen in op te bergen. Drie weken lang was er geen onderwijs. Dan werd door de Zusters besloten wat godsdienstonderricht te geven aan de kinderen in de kapel van hun klooster, maar de weduwe Colpaert stond haar salon hiervoor af. Op 16 juni 1944 werd het halfdagstelsel hernomen dank zij Henri Van Ackeren die 2 kamers afstond van een halfbewoond huis. Deze regeling duurde tot einde juni 1944. Gedurende de vakantie trokken de Duitse SS'ers weg, de klassen waren door hen weer erg beschadigd. Alles werd netjes opgeknapt, maar al dat werk diende maar om twee dagen les te geven. Op 4 september was het voor de kinderen onmogelijk om naar school te komen wegens het overhaastig wegtrekken van de Duitsers. Deze legden nu en dan beslag op de klassen. Na een hevige strijd van 2 dagen kwamen de Engelse bevrijders in het dorp, dit gebeurde op 4/10/1944. Aan schoolleven viel voorlopig nog niet te denken, geen enkele klas was immers nog bruikbaar. Door de bombardementen waren vele ruiten gebroken en enkele bommen waren boven de school ontploft. Nu namen de geallieerden de school in gebruik. Men dacht er nog aan om lokalen te huren, maar dit bleek ook niet mogelijk. Er was woningnood omdat vele huizen verwoest of afgebrand waren. Dan besloten de leerkrachten zelf de kinderen op te zoeken, en sommige mensen namen al de kinderen van hun gehucht in huis op. Iedere groep kreeg .6 uur onderricht per week. Op 22 november was de school weer opgeknapt. Op 172 schoolkinderen waren er 2 slachtoffers te betreuren, 1 bij de Duitse inval en 1 bij de bevrijding. Dit artikel was mogelijk dank zij de medewerking van de Zusters te Poppel die ons hun documentatie en oude foto's in bruikleen afstonden, onze hartelijke dank daarvoor.

Marc Vermeeren

Bronnen en literatuur

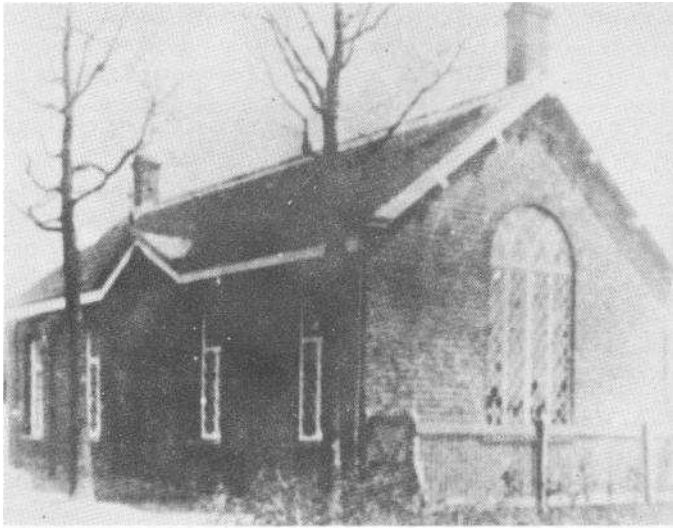
POPPEL PASTORIJ. Kerkarchief Sint-Valentinus.

ZUSTER M. JOZEFA. Katholieke meisjesschool • te Poppel. Handschrift, 19 blz.

ZUSTER M. JOZEFA. Mijn dorp Poppel. Handschrift, 28 blz.

A.UYDENS. Poppel, het oorlogsboek 1940-1945. Poppel, 1945, blz. 40-45.

M.VERMEEREN. Ontstaan en geschiedenis van de katholieke aangenomen meisjesschool te Poppel. In: Berichtenblad, weekblad voor Ravels, Weelde, Poppel. 17 januari 1979.

Katholieke School in 1880.

VII. Verenigingsleven .

1) Geschiedenis van de oude schuttersgilden te Poppel

Algemene geschiedenis der schuttersgilden

In ons land kwam men vooral onder Frankische invloed, tot het stichten van nederzettingen. Deze nederzettingen hadden een eigen weerkorps, bestaande uit vrije mannen, dat in geval van nood en om de eigen nederzetting te beschermen werd ingezet. Uit deze burgerwacht groeide de gilde der schutters. Hun naam klinkt nu misleidend want hun rol was niet in de eerste plaats schieten, maar wel beschermen of beschutten tegen iets. Dit iets kon noodweer, brand, ziekte of om het even wat zijn. De schutters waren vanaf de XIIIde eeuw ingedeeld per wapen: handboog, St.-Jansboog, kleine kruisboog en voetboog. Een gilde heeft een patroon-heilige, meestal St.-Sebastiaan, St.-Joris of St.-Antonius. De eerste wordt meestal afgebeeld gebonden aan een boomstam en met pijlen doorboord. Hij werd patroon der handboogschutters. St.-Antonius kreeg de buksgilden te beschermen. St.-Joris redde, volgens de legende, een maagd uit de klauwen van een draak, hij werd de patroon der kruisboogschutters. In de 15e en 16e eeuw krijgen de gilden hun "kaart" of een dokument dat de werking en de organisatie van de gilde, de rechten, en de plichten van de leden, de financiële aangelegenheden bepaalt. Een inzinking van de gilden met verlies van hun bezittingen kwam tijdens de Franse Revolutie. De gilden uit de noorderkempen hadden hierdoor omzeggens niet te lijden. Het bestuur van de gilde wordt de raad genoemd. Het werd in zijn oude vorm bewaard. De hoofdman wordt meestal voor het leven gekozen, en met meerderheid van stemmen. De functie van jonge deken wordt gedurende 1 jaar vervuld, dan wordt men voor 1 jaar oude deken. Nadien wordt men terug opgevangen in de rangen der leden. De koning is samen met de hoofdman het belangrijkste lid. De Kempische gilden worden gegroepeerd in de Hoge Gildenraad der Kempen, gesticht op 9 maart 1952 gezien de noodzakelijkheid het goed regiment der kempische gilden en het voortbestaan naar aloude traditie te verzekeren.

De St. -Sebastianusgilde

Wanneer de St.-Sebastianusgilde te Poppel werd opgericht is ons onbekend. Waarschijnlijk is de gilde voortgekomen uit het godsdienstig broederschap dat in de kerk werd opgericht in de XVde eeuw. Het werd St.-Antonius en St.-Sebastianusbroederschap genoemd. De gilde te Poppel is dus misschien meer dan 500 jaar oud. Zeker is dat in verschillende dorpen uit zulke godsdienstige broederschappen de schutters-gilden zijn voortgekomen. De oude handboeken met de rekeningen, statuten en reglementen van de St.-Sebastianusgilde gingen 100 jaar geleden verloren toen een groot deel van het gehucht De Dijk door brand in de as werd gelegd. Zo zijn vrijwel geen gegevens overgebleven. De gilde heeft ook zijn speciale klederdracht. Jaarlijks houden de leden op de naamdag van hun patroonheilige een groot gildefeest met feestmaal en dansen. De St.-Sebastianusgilde bewaart nog haar zilveren breuk met vele schilden, het oudste van 1612. De schutsboom stond vroeger aan het Zand, hun lokaal was herberg "De Zwaan" op de hoek van de dorpsstraat en de pastorijsstraat. De gilde bezit ook nog twee vaandels, het eerste is een rood-zijden wimpel met bebloemde top, en stelt St.-Sebastiaan voor. Het tweede is vierkantig met St.-Sebastiaan te paard en met het opschrift: "Edelen ridder, St.-Sebastiaan, Poppel, 1816." Met de gaansdagen dragen de koning en hoofdman de schilden op hun borst. De gilde kreeg een nieuw reglement op 20/1/1898. Het ezel-rijden komt hier nu ook nog voor, hoewel onder een andere vorm dan vroeger. Nu wordt het jongst aangesloten paar naar de school vervoerd op een echte ezel.

Vroeger gingen twee jonge mannen krom achter elkaar staan, men legde er dan een groot deken over, zodat men alleen de benen kon zien. De eerste kreeg een toom aan, op de tweede man zijn rug plaatste men het nieuwe lid. De omstaanders wierpen hem dan een net over het hoofd, en dan vooruit, de vrouwen voorop, van de kerk naar het feestlokaal.

De St.-Sebastianusgilde te Poppel is een vereniging zoals we er bijna in elk dorp een vinden, maar in haar traditioneel jaarlijks feest zit er iets dat erg sympathiek aandoet en niet zo gewoon is. Er wordt elk jaar een hele dag besteed aan het gildefeest. 's Morgens wordt er een H.Mis opgedragen, waarin alle gildebroeders moeten aanwezig zijn. Daarna heeft de gilde een gemeenschappelijke koffietafel. In de loop van de namiddag blijft het feest niet beperkt tot de gildeleden zelf. Er is dan een gemeenschappelijke optocht naar de school. Daar wordt een bezoek gebracht aan alle klassen, waarbij de gildeleden wat snoepgoed uitdelen aan de jeugd, wat in dank wordt aangenomen. Als dankgebaar levert dit voor de gildebroeders een voordrachtje en een lied op. Vooral voor de allerkleinsten is dit telkens weer een groot feest, want in hun klas mag ook de ezel binnen, wat natuurlijk hilariteit meebrengt. Elke goede gilde heeft een volksdansgroep, daarom wil onze gilde het volksdansen ook terug invoeren. De gilde bezit nog een akker aan de Tilburgseweg. Dit eigendom werd aan de gilde geschonken door Jan Naeykens die te Poppel stierf in 1779. Tot de eerste wereldoorlog werd deze akker gezamenlijk door de gildebroeders bewerkt. Later werd hij verhuurd aan één gildebroeder. De huidige huurder is gildekoning Jos Van Hees. De bijdragen die de gildebroeders ieder jaar leveren en de steun van de gemeente maken dat er ieder jaar een mooi gildefeest kan gegeven worden. Tegenwoordig is Henri Mateusen hoofdman, Jos Van Hees koning, Karel Bosmans deken, Jos Claessen onderdeken.

Hoofdmannen en koningen der St.-Sebastianusgilde

Hoofdmannen

Nicolaas Van Hees, hoofdman van St.-Sebastiaan, Anno 1846. Adrianus Coppens, hoofdman van Sint Sebastianusgilde, Anno 1862. J. P. Wi 1 Iems , hoofdman van St. -Sebastianusgi 1de, Poppel, Look, 1873.

Jan Poppeliers, hoofdman van St.-Sebastianusgilde, Poppel, Kleine Vond, Anno 1895-1948.

Jan Poppeliers, hoofdman van St. -Sebastianusgi Ide, Vond, Poppel, Anno 1949-1970.

Hendrik Mateusen, hoofdman van Sint Sebastianusgilde, 1971.

Koningen

Pauwels Aertsen, Anno 1612.

Denys-Merten-Mutsaerts-1644- opperdeken.

Willem Cornelis Spilteck 1647 deken.

Goris Bastiaensen Vant Hooch huys 1650.

Herman Luyten Coninck tot Poppel Anno 1669.

Jan Adr. Van Gestel Coninck int jaer 1680.

Govaert Hendrickx Van de Loock, Coninck van de Gylde van Sinte Sebastiaan, Gyl de tot Poppel, 1700.

Govaert Hendrick Koninck voor de 2e reys van de gylde van St.-Sebastiaan 1712.

Adriaen Van Haren heft onverdroten den vogel af geschoten van St. -Sebastisgulde tot Poppel anno 1728.

Jan Batist Rieberge Koninck van de gulde van den Edelen Ridder St.Sebastiaen tot

Poppel den 13 september Anno 1734. Hermanus Luyten Koninck van S.Sebastianusguld tot Poppel in hetjaar ANNO 1766.

Peeter Hendrickx, Koninck van St.Sebastiaen Gield tot Poppelanno 1775.

Peeter Luyckj Koning van St.Sebastiaengild tot Poppel anno 1805. Adriaan Hendrickx Koninck van St.Sebastiaen Gield tot Poppel 1820. Petrus Hendrickx Koning van St.Sebastiaen Gilde te Poppel Anno 1850.

Adrianus Van Hees Koning van St.Sebastianus Gilde te Poppel 1918-1955.

Jos Van Hees Koning van St.-Sebastianusgilde te Poppel 1956-

De St. -Jorisgilde

Over de St.-Jorisgilde te Poppel valt weinig te zeggen. De handboeken van de gilde zijn de laatste wereldoorlog verloren gegaan. De gilde bezit geen breuk met schilden meer, geen trommels, vaandels of oorkonden. De Caerte die de St.-Jorisgilde bezat dateerde van 1721 en was afkomstig van de hoofdgilde van Leuven. Het vaandel verbrandde in 1870. De gilde bewaarde vroeger een oude trommel, de voormelde ordonnantie, een vernieuwd reglement van 23/4/1896 en een oud register.

Waarschijnlijk werd deze gilde in de 17e eeuw opgericht. In de kerk ligt nu nog een grafsteen waarop staat: "Jan Verstreyen, Hoofdman der St.-Jorisgilde". Deze Verstreyen was lange tijd schoolmeester te Poppel geweest. De schutsboom, dit wil zeggen de mast waaraan de pluimen worden gehangen die moesten worden afgeschoten, stond waarschijnlijk waar nu de kiosk staat, daar het straatje dat de Rechte Dijk met de Krommendijk verbindt in de archieven staat opgetekend als het "Doelstraatje".

Jaarlijks houden de gildebroeders nog een groot gildefeest dat hetzelfde verloop kent als dit van de St.-Sebastianusgilde. Evenals de St.-Sebastianusgilde heeft onze St.-Jorisgilde een stuk grond in bezit gelegen aan de Tilburgse weg. Ook deze akker werd vroeger gezamenlijk bewerkt maar wordt tegenwoordig verhuurd. De gilde draagt nog de oude klederdracht, gaat nog regelmatig schieten, maar heeft toch als jaarlijks hoogtepunt haar gildefeest.

Marc Vermeeren

Bronnen en litteratuur

Handboek van de St.-Sebastianusgilde. Handboek van de St.-Jorisgilde.

J.E.JANSSEN. De schuttersgi 'den in de Kempen. Handschrift berustend op het stadsarchief te Turnhout.

M.VERMEER EN. De St.-Sebastianusgilde te Poppel. In: Berichtenblad, Weekblad voor Ravels, Weelde, Poppel, 28 december 1978.

2) Enkele andere verenigingen te Poppel

Fanfare

Onze fanfare "De Verenigde Vrienden" werd waarschijnlijk opgericht in 1892 door Adriaan Van Hees. Men trad toen enkel op met festivals maar tegenwoordig wordt ook veel meegedaan aan prijskampen en verbroederingen. Het bestuur bestaat uit 9 mensen, vroeger uit 7. Voor de oorlog was de fanfare een mannenzaak, later kwam er voor de meisjes een drumband. Het lokaal van de vereniging is Café Mitje in de Dorpsstraat waar regelmatig wordt gerepeteerd. Adriaan Van Hees was vroeger muziekmeester, maar werd in 1928 opgevolgd door Jef Van Opstal uit Goirle. Tijdens de oorlog werd de fanfare ontbonden, om in 1947 terug op te treden. De vader van de huidige muziekmeester Karel Nooyens uit Vosselaar was toen muziekmeester. Karel Nooyens heeft 4 fanfares onder zijn hoede: Merksplas, Mol Achterbos, Schille en Poppel. Iets wat in andere dorpen niet zo gebruikelijk is, maar wat toch sympathiek aandoet is het jaarlijks dauwtrappen op 1 mei. De fanfare is dan reeds om 4.30 paraat en gaat de schepenen en leden van de gemeenteraad een serenade brengen. Allerhande feestelijkheden worden door de fanfare opgeluisterd. De vlag van de fanfare werd destijds geschonken door Martin Verbeeck van de Pannenhoeve.

Voetbal

Ook het voetbal kent in Poppel heel wat succes. Er werd definitief met een voetbalvereniging gestart in 1964, momenteel speelt Poppel in 2e provinciaal. We kennen volgende afdelingen: 1) preminiemen 8-10, 2) miniemen 10-12, 3) kadetten 12-14, 4) scholieren 14-16, 5) junioren 16-20 en natuurlijk het 1e elftal met de reserve. Het bestuur bestaat uit 1 voorzitter, 1 penningmeester, een 15-tal werkende leden en een afgevaardigde. Elke afdeling heeft een sponsor. Het voetbal is voor velen in onze gemeente een gezonde ontspanning!

Cyriel Verbeeck

VII/. Enkele grepen uit de geschiedenis van Poppel.

I) Poppel vijfhonderd jaar geleden

De cijnsboeken van de Hertog van Brabant, die van 1466 tot 1490 werden bijgehouden, leerden ons wie in Poppel vijfhonderd jaar geleden cijnzen of grondlasten betaalden op eigendommen. Daarin kwamen 104 familienamen voor waarvan we er een dertigtal vermelden die nog niet streekvreemd zijn:

Adriaensen, Bax, Buyckx, Claessen, Coppens, Franken, Geerts, Gijsbrechts, Goossens, Havermans, Hendrickx, Hermans, Heylen, Heyns, Huybs, Jacobs, Janssen, Jonckers, Luyten, Machielsen, Pauwels, Rens, Rieberghs, Schellekens, Theeuwis, Van Dongen, Van Gestel, Van Hees, Van Loon, Van Raeck, Verheyen en Willems.

Namen van gehuchten: Hulsel aan de Voort, Aerle, Maerle, Overbroedk, De Heze, De Hondsdonk, de Schriecken, Het Bedaf.

Namen van boerderijen: Roeckaerts hof, Fierkenshof, Wittekenshof, De Wijden Hof, de Heihoeve.

Namen van waterlopen en Waters: De Aa, De Ley, 't Gemeyn Broek, 't Goorke, Witbolsmeer, 't Latbroek, 't Wildven, 't Rotven, 't Moer, 't Diep Water, 't Hanebroek.

Namen van akkers en plaatsen: De Monnikrijt, de Gagelrijt, de Hoelrijt, Schellekensrijt, de Egelrijt, De groene Schrieck, de Pertsschrieken, De Heischrieck, de Winkelaar, de Goorlebeemden, 't Onderwijd, de Hooiconk, de Kieboom, de Triersenbucht, de Meibucht, de Loockbucht, Heylwigenbucht, Heynsbucht, Berisbucht, Sleddenbucht, de Goorbucht, Dongensbucht, de Wildert, de Hofstad, de Houbrake en de Rist.

Willem Paulussen

Bron

BRUSSEL ALGEMEEN RIJKSARCHIEF. Rekenkamer. Nr. 45026. 2) Poppel in 1830

Onlangs konden we, dank zij de vriendelijke welwillendheid van onze Tilburgse collega Drs. Van Albada, de hand leggen op een Utrechtse Studenten Almanak voor het jaar 1832 (1). Met onze traditionele nieuwsgierigheid doorbladerden we de steeds plezierige almanak, echter zonder veel hoop op een Kempische prooi. Hetzelfde lot scheen het artikel "Verrigtingen en lotgevallen der Vrijwillige Jagers Utrechtsche Studenten sedert hunnen uittocht uit Utrecht tot het Einde des Jaars 1831" beschoren te zijn (p. 91). Meer hoop bood een ondertitel "Herinneringen aan het verblijf der Vrijwillige Utrechtsche Jagers in Noord-Brabant" en de "Tiendaagse Veldtocht" (p. 134). Intensieve nalezing bracht aan het licht dat in bedoeld artikel de Utrechtse participatie aan de Tiendaagse Veldtocht werd besproken tussen 2 en 12 augustus 1831, onmiddellijk na de ondertekening van het Tractaat der XVIII artikelen (dat de Nederlands-Belgische grenzen regelde) door de Grote Mogendheden en België, maar niet door Nederland. Het jaarboekje bevatte ook enkele litho's van Bergen-Op-Zoom, Rozendaal, Tilburg, Oisterwijk en Poppel. Voldoende stof voor enkele losse

meningen over de periode rond 1830 vooral te Poppel, Weelde en Ravels.

Voor 1830: RAVELSKAMP

Over het bestaan en de organisatie van het Ravelskamp zijn we reeds enigszins ingelicht. De ligging van een militair kamp in de Noorder Kempen was ook de reden van herhaaldelijke bezoeken van koning Willem 1. Een eerste maal hield Willem 1 zijn intrede in het kamp in 1819. Twee jaar later werd hij bij een nieuwe inspektie hartelijk ontvangen in de stad Turnhout. Hij was toen vergezeld van een aantal overheidspersonen en zijn zoon, de prins van Oranje, en logeerde bij arrondissementscommissaris Mesmaekers in de Begijnenstraat (huidige Speel-kaartenmuseum). 's Avonds werd een plechtig bal op het Turnhoutse stadhuis gehouden (2). In 1823 was de koning opnieuw in de stad. Op 2 oktober en 12 oktober woonde hij in Ravelskamp manoeuvres bij (3). Op 1 september 1827 begaven de troepen van Brussel en van de provincie zich naar het kamp te Ravels. Belangrijke voorbereidingen waren daar reeds begonnen vanaf de maand augustus. 150 infanteristen waren dagelijks bezig met het nivelleren van het terrein, het maken van rooilijnen voor de plaatsing van tenten en de opstelling van de keuken. De bewoners van de omgeving richtten er houten lokalen op, welke zij op het best mogelijke manier versierden. Allerhande zaken voor verkoop van drank en etenswaren teelden er, en de officieren konden tegen een redelijke prijs vinden wat hun hartje lustte. Het kamp was samengesteld uit de 6de, 15de, 16de en 17de infanteriedivisie, een huzarenregiment, een regiment dragonders, een batterij artillerie van het voetvolk. In totaal waren er ongeveer 10.000 mannen. Het oppercommando lag in handen van Prins Frederik der Nederlanden, de broer van de prins van Oranje. Onder hem commandeerde de luitenant-generaal Bereus. De infanterie stond onder bevel van de generaal-majoor de hertog van Saksen Weimar, de cavalerie onder generaal-majoor Boreel, de huzaren onder kolonel van Balveren, de dragonders onder kolonel Haynck van Papendrecht. Een deel van de cavalerie was ingekwartierd. In Brussel kwam geregeld nieuws dat er oefeningen plaatsvonden in het kamp. De troepen waren in goede konditie en elke morgen na de bedeling van de etenswaren gaf men hen een glas Schiedammer genever per soldaat. Er heerste een goede wederzijdse verstandhouding. Elke dag bij zonsopgang bulderde een kanon elkeen wakker. Zondag 16 september stelde men zich in het midden tussen de tenten op. Het uur van de respektievelijke erediensden werd afgesproken. Een alles dominerende barak was de katholieke kapel. De aalmoezenier van het "groot commando" hield er een welsprekend sermoen over de militaire gehoorzaamheid in het frans. Het breek dat de grote meerderheid van de 8000 aanwezigen deze taal wel en velen het nederlands niet machtig waren. Op hetzelfde uur woonden de algemene kampcommandant en de protestanten een goddelijke dienst bij in een ander meer centraal gelegen lokaal. Muziek en tamboergeroffel begeleidden de diensten. De rest van de dag werd besteed aan ordelijke rekreatie. De 17de inspekteerde de hertog van Sachsen Weimar de troepen. Het in twee verdeelde leger hield preciese oefeningen. Daarna defileerden de divisies voor de hertog. Ook was daarbij een grote massa toeschouwers aanwezig. Duizenden toeschouwers woonden ook de grote manoeuvres van 26 september bij onder het bevel van Prins Frederik van 10 uur 's morgens tot drie uur 's namiddags. Op 28 september hadden schietoefeningen plaats. Men bewonderde toen ook het mooie uniform van de soldaten. Op 3 oktober kwam ook de prins van Oranje in het kamp. De avond tevoren had hij de hertog van Ursel op zijn kasteel te Hingene bezocht. De oefeningen te Ravels duurden tot 7 oktober. Bij zijn vertrek uit Ravels werd prins Frederik langdurig toegejuicht door het leger waarover hij het bevel voerde. Hij gaf een "superbe" ring met briljanten versierd aan de dame waar hij gelogeerd had en maakte een bedrag van 472 gulden

20 cent over aan de armen van Turnhout. Vanaf 8 oktober verlieten de troepen het kamp en begaven zich via Antwerpen met stoomschepen naar Vlaanderen. Tegelijkertijd passeerde koning Willem 1 aan boord van zijn stoomschip "De Leeuw" de Antwerpse haven op weg naar Den Haag

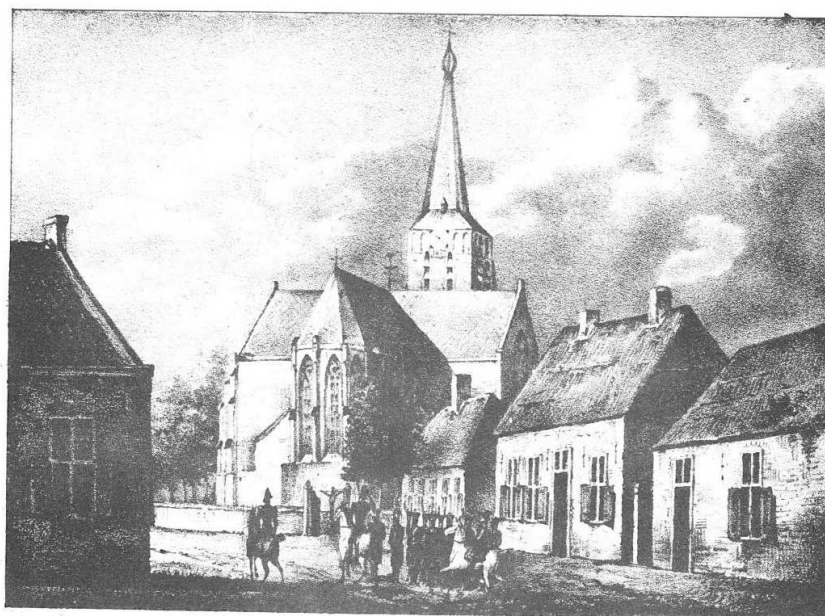
Tot zover het relaas van de gebeurtenissen in het kamp in 1827. (4). Tenslotte werd koning Willem I in 1830 nog eens plechtig in het kamp onthaald. (5).

1830

De revolutie van 1830 betekende dat Poppel naast een dorpsgrens ook een staatsgrens kreeg. Men zal misschien opperen dat het weinig gescheeld heeft of Poppel lag nog in Nederland. Langs het westen, het noorden en het oosten werd Poppel inderdaad door Nederlands gebied omringd. Dat het Belgisch is gebleven of geworden is nochtans historisch te verklaren door te wijzen op de afhankelijkheid van Poppel van het Land van Turnhout, zoals het behoud van de nog grilligere grens tussen Baarle-Hertog en Baarle-Nassau eveneens te verklaren is door de afhankelijkheid van Baarle-Hertog van het Land van Turnhout. Om dit ten gronde te verklaren moeten we terug naar 1648. Bij het vredesverdrag van Munster ontstond de grens. De toevallige frontlijn van de "bevrijdings-tochten" van Prins Maurits werd staatsgrens. Wanneer we de grillige vorm ervan bekijken en daar de historische filosofie van prins Maurits op toepassen, dan kan men deze laatste een strategische bekwaamheid niet ontzeggen. Met het bezit van Zeeuws-Vlaanderen, historisch volledig vergroeid met het oude graafschap Vlaanderen beheerste hij de twee zijden van de Schelde en de toegang tot de haven van Antwerpen, wat ons nog steeds voor de nationale havenproblematiek van Nederland afhankelijk maakt. Maurits nam ook de versterkte omwalde steden Hulst, Bergen-op-Zoom, Breda, Eindhoven, Weert, Roermond en zelfs Maastricht omdat de prachtige verdediging, die in de 17de eeuw omwalde steden vormden, moeilijk aan de Spaanse tegenstrever kon gelaten worden. Naar alle waarschijnlijkheid zal Prins Maurits Turnhout, dat een paar honderd meter gemeenschappelijke grens met Nederland heeft, indien het omwald was geweest, niet aan Spanje hebben gelaten, doch bij zijn eigen verdediging hebben ingecalculleerd. Het lot van Turnhout werd ook het lot van de dorpen van het land van Turnhout. Dat Poppel in 1648 bij Spaans-Brabant en in 1830, toen de grens praktisch werd hernomen, bij België kwam heeft het dus aan Turnhout te danken of te wijten. (6)

Het land van Turnhout

Dit alles hangt dus samen met het zgn. Land van Turnhout. Dit omvatte in de veertiende eeuw Turnhout, Arendonk, Weelde, Poppel, Ravels, Baarle Hertog, Gierle, Lille, Merksplas, Wechelderzande, Vlimmeren, Vosselaar en Beerse. Het was een administratieve en financiële omschrijving, welke geregeld geïntegreerd werd binnen het hertogdom, doch vaak ressorteerde onder aparte dames en heren. Gedurende gans het verloop van de geschiedenis werd het bestuurd door een schout en een rentmeester, die van hun beleid rekeningen bijhielden. In deze rekeningen is af en toe een stukje geschiedenis te vinden van Poppel, Ravels en Weelde. Vooreerst enkele voorbeelden uit de schoutsrekeningen, berustend op het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Deze leren ondermeer dat in 1498 rond half augustus twee voerlieden uit het land van Overmaas waren gekomen en met een met zout beladen kar te Poppel kwamen. Zij kregen twist waarbij de ene, Hendrik de Leen, de andere, Matthijs Mostman, een dodelijke steek toebracht en wegvluchtte met twee van de drie paarden. Het achtergelaten paard en de kar met zout werden door de schout te Turnhout verkocht. Dat in 1534-35 een brandstichter van Zondereigen te

Ets uit 1830.

Zelfde zicht in 1930.

Weelde werd onthoofd door de beul van 's Hertogenbosch. In 1538-39 hadden Daniel en Lauwerijs Jacobs van Weelde Adriaan van der Donck gedood en werden gestraft. Rond 1518 werd de vorster van Weelde door de drossaard van Ravensteyn gezonden omdat daar een gevangene zat, die mede de kerk en de pastorijs van Poppel had beroofd. In dezelfde periode had Claes Luyten zijn broeder, die eenvoudig van geest was "uyten yssere gelaten" en was Willem Lemmens, stadhouder van Weelde en Poppel door soldaten vermoord. Rond 1600 werd Adriaen Sebastiaensen uit Weelde en Poppel gestraft omdat hij bit een door de pest besmet huis mest had laten halen en over de straat had laten voeren. Dit zijn slechts enkele voorbeelden. Ijverig zoeken naar de spreekwoordelijke speld in de historische hooiberg. Men nog meer opleveren.

In de domeinrekeningen, eveneens berustend op het Algemeen Rijksarchief, vindt men ook af en toe gegevens interessant voor de geschiedenis van de drie dorpen die nu de gemeente Ravels uitmaken, o.a. de verpachting van de vorsterij van Poppel, Ravels en Weelde voor de periode waarin de dorpen niet waren beleend. Aan de domeinheer kwamen ook andere rechten toe zoals b.v. de "Cleyne Thol binnen Poppel" welke verpacht werd, evenals het recht van de Houtschat binnen Poppel "bestaande in eenen thienden Penninck van allen 't Hout ende Timmer, te weten van allen jonck houdt, Mutsaerden, getimmerde Huysen, Kisten, Cassen, Stoelen, Bedde, Steden etc... die binnen den selven dorpen gemaect ende uytgevoert worden t'sy binnen ofte buyten het landt van Turnhout". Ook de hoeven Overbroeck en Nieuwkerk hoorden aan het domein van Turnhout en voor de geschiedenis ervan zijn de domeinrekeningen interessante bronnen.

Tenslotte kan hier misschien ook vermeld worden dat op 8 september 1649 te Poppel op het gehucht Aerle Amalia van Solms werd ingehaald als nieuwe vrouwe van het Land van Turnhout: Een vrij uitgebreid gezelschap verwelkomde er de prinses met meerdere wagens en vertegenwoordigers van de gilden, ambachten, burgerwijken en van de verschillende dorpen. Van Aerle vertrok men toen naar Poppel, waar men omstreeks 11 u. in de voormiddag aankwam. Het ontbijt werd voor Amalia geserveerd door Joris Sebastiaensen, voor de edellieden door Aerd Sebastiaen en voor de knechten en meiden door Michiel Biemans (7). Na 1830, Utrechtse soldaten in Poppel.

Na dit "rondje geschiedenis" waaruit o.a. moge blijken dat Ravelskamp vrij belangrijk was, en dat Poppel en Turnhout vermoedelijk Nederlands waren geworden indien de neus van Cleopatra langer, in casu indien Turnhout omweld was geweest, wordt het tijd dat we terug over ons almanakje spreken. Kort nadat ik het boekje in handen kreeg, verscheen in Spiegel Historiae van januari 1979 (jg. XIV n° 1) een artikel van R.M. Nepveu over Utrechtse studenten op veldtocht. De auteur had de beschikking over meerdere bronnen. Op basis van dat alles kunnen we het relaas als volgt weergeven:

"Juichend trokken zij de grenzen over, en het vaderlandsche Wilhelmus klonk voor het eerst weder op de bodem des oproers. Reeds vóór Poppel kwam hun geliefde bevelhebber, de Hertog van Saxe-Weimar, hen te gemoet en een luid hurrah! verkondigde de vreugd der troepen. Het gezigt van den achtlingwaardigen held boezemde iedereen moed en vertrouwen in. Te Poppel vereenigde de Compagnie zich met de divisie, welke des morgens uit het kamp bij Reijen was opgebroken. Aan dezelfde waren 2 eskadrons Lansiers toegevoegd. De 2e brigade, welke toevallig op de belangrijkste dagen voormarscheerde, had haar hoofdkwartier te Welde gevestigd. De 1e brigade lag op eene linie tusschen Welde en Poppel; terwijl de Jagers met één eskadron Lansiers en de batterij der divisie bij het hoofdkwartier geplaatst werden. Des middags kwamen de beide Prinsen door. De Prins van Oranje betuigde de Jagers, die de wacht hadden, hoe Hij, met Gods hulp, de zege hoopte te behalen. Het was de eerste maal, dat zij in Hem hunnen Opperbevelhebber begroetten. De tijding der overwinning, door de 2e brigade, onder aanvoering van den Hertog en in tegenwoordigheid der

Prinsen, in den namiddag bij Ravels behaald, wekte aller geestdrift en naijver ten sterkste op. - V66r meer dan twee eeuwen had het Staten-leger, met Maurtts aan 't hoofd, dezelfde plaats bezet, den nacht vc5dr het den trotschen Varax versloeg. De volgende dag was bestemd tot de inneming van Turnhout, alwaar Niël Ion zijn hoofdkwartier had gevestigd. De Compagnie had order, om de batterij der divisie te dekken. Bij Welde vereenigden zich beide brigaden. Op de heide, regts van Ravels, werden de Lansiers en tirailleur vooruitgezonden, om het bosch, dat Turnhout omgeeft, te onderzoeken. Hierin hadden Belgische troepen met 2 stukken geschut eene zeer voordeel ige stelling genomen. Nauwelijks was de divisie op 1500 passen genaderd, of het vijandelijk vuur begon. De regter halve batterij, met de beide eerste peletons der Jagers, wer den voor gebragt. Spoedig deed deze het vijandelijk geschut zwijgen en demonteerde zelfs één hunner stukken. Terwijl in de nabijstaande bataillons enkele kogels vielen, bragt het vuur voor onze Jagers geen nadeel toe. Nadat de brug over de beek de Aa, welke de vijanden afgebroken hadden, hersteld was, trok de eerste brigade over dezelve, vergezeld door de halve batterij n° 5, waarbij zich de beide eerste peletons der Compagnie bevonden, en door de batterij twaalfponders n° 7, welke tot Turnhout de divisie volgde. Het geheele bosch was door den vijand verlaten. Bij Turnhout wilden eenige Belgen nog tegenstand bieden en vuurden op onze troepen. Maar ook deze vloten ras en de stad gaf zich over. Nu rukte de brigade zegevierend Turnhout binnen: de eerste stad, welke ons leger op den vijand veroverde. Al spoedig was de groote, ruime markt door de Hollandsche troepen geheel gevuld. Hier aanschouwden de Jagers voor het eerst den heilloozen vrijheidsboom met de Brabandsche vlag. Met gretige blikken, waarin de vreugde des overwinnaars te lezen is, staren zij de omringende voorwerpen aan en wenschen elkander geluk met de zegepraal hunner wapenen. Op eens verschijnt aan gene zijde van de markt een luisterrijke staf. Het zijn de Zonen van hunnen Vorst! Het plein weergalmt van de duizendwerf herhaalde juichtoonen. De Prinsen rijden door de gelederen. Telkens stijgt de geestdrift hooger. Zij kent geene woorden meer, om zich uit te drukken. - De uitwerking van dit tooneel gaat alle beschrijving te boven. Inmiddels had de 2e brigade, waarbij de andere halve batterij met de beide laatste peletons der Jagers gevoegd waren, zich op den Heijdkant gerigt en Oud-Turnhout bezet. De Jagers en het geschut vereenigden zich evenwel wederom met hunne brigade en kwamen, wel vermoeid, maar verheugd van zin, te Turnhout aan. Den 4en Aug. brak de divisie ten 6 ure op en mar-scheerde op Kasterlee."

Over de ontvangst te Poppel meldde de Utrechtse Jager Pieter Jacobus Costerus nog in een brief van 4 augustus 1831 "Te Poppel waren de meeste vensters gesloten, en de weinigen die voor de dag kwamen stonden gereed met water, karnemelk enz... Ik stelde er een zeker genoeg in om met deze ellendelingen te gek te scheren." Deze uitspraak typeert de houding van Costerus. Hij schreef ook dat velen te Turnhout de opstand afkeurden. De inname van deze stad werd als een grote overwinning beschouwd. (8)

Van het militaire belang van deze tocht mag men zich geen te hoge verwachtingen voorstellen. Het was meer een ten strijde trekken in een zucht naar romantisch heldendom en om als chauvinistische Hollanders de opstandige Belgen te straffen. Het heeft trouwéns, zoals geweten, geen langdurig effect gehad.

We vonden het niettemin interessant om als een "petite histoire" de tocht door Poppel, Weelde en Ravels te beschrijven. Voor de participanten aan de strijd waren zowel de tocht als de plechtigheden bij begin en einde zeer belangrijk. Bij de blijde intrede te Utrecht op 21 september prijkten voor de Tolsteegpoort twee fraaie pyramiden met de namen Ravels en Leuven (9). Twee militaire hoogtepunten uit een alles bij elkaar beperkt belangrijke tocht. Gelukkig lieten de soldaten door Desguerrous litho's vervaardigen van een aantal gebeurtenissen op hun veldtocht

waaronder de begroeting van de hertog van Saxen-Weimar door het leger. Deze zeer exacte litho toont ons Poppel, de kerk en het kerkhof, in 1831. De drie met stro bedekte huizen rechts van de weg, zijn nog enigszins herkenbaar in hun recentere broers op een prentkaart uit deze eeuw.

De evolutie in onze Noord-Kempische vrij besloten levende gemeenten ging tijdens de vorige eeuw zeer traag. Zo trok b.v. in 1848 slechts één vrachtkar van Turnhout naar Poppel elke woensdag en zaterdag en naar Weelde elke zaterdag. De bode A.Sneyers deed Poppel en Weelde aan elke woensdag en zaterdag (10). Poppel telde in dat jaar 944 inwoners onder burgemeester J.B. Biemans, Ravels 766 onder A.Vloemans als burgemeester en Weelde 1162 onder burgemeester H. de Bondt (II). Er woonde geen enkele dokter in één van deze gemeenten. In 1852 gaf Sleenckx een beschrijving van de provincie Antwerpen. Hij kwam van Baarle-Hertog naar Poppel en bezocht later Weelde en Ravels. Met zijn relaas besluiten wij deze korte bijdrage. Nu geen wy naer Poppel, dat tot het kanton Arendonck behoort. Hier ook ontbreekt ons eene grote baen; doch de afstand is zoo groot niet als van Meerle naer Baarlehertog. De gemeente ligt vlak in den noord-ooster hoek van de provincie Antwerpen, geene volle myl van de nederlandsche grenzen. Met eene uitgestrektheid van 3149 hektaren, heeft zy eene bevolking van 937 zielen. Het grondgebied wordt bewaterd door eene kleine rivier, die alweder den naam van Aa draegt. Gy moet weten, dat het woordeken Aa, in de oude taal niets anders beteekende, dan water. Van daer dat zoo vele riviertjes aldus worden geheten. Wy zakken zuidwaerts af. Ditmael ten minste hebben wy eenen weg te volgen, welke ons, tusschen Grootvont en Leegde door, naer Weelde brengt. Dit dorp heeft 1160 inwooners, 3724 hektaren oppervlakte, ligt 2 1/2 mylen ten noorden Turnhout en wordt door de Aa, of Groote Aa, besproeid. Men dryft er handel in vee en veldvruchten. Een paer molens en eene brouwery, ziedaer al zyne nyverheidsgestichten. Eene myl meer zuidwaerts komen wij te Raevens, dat door een anderen weg in gemeenschap is met het westwaerts gelegene Merxplas. Het heeft 755 inwooners en eene uitgestrektheid van 2317 hektaren, ligt 1 1/2 mylen oost-noord-oosten van Turnhout, en behoort, even als

Weelde en Poppel, tot het vredegeretgskanton Arendonck. De Wouwersloop en de Morelsche beek bewateren de gemeente, die by den landbouw en de veefokkery leeft. De Morelsche beek vereenigt zich met de Aa, of Groote Aa, die ten noorden haren loop rigt. (12)

H. DE KOK

Stadsarchivaris Turnhout

(1) Utrechtsche Studenten Almanak voor het Jaar 1832. Utrecht, 1932. (2) J.E.JANSEN, Turnhout en de Kempen, 1946, p. 233.

(3) J.PARAYE, Mémoires du général comte François Dumonceau, p. 296-298.

(4) Camp de Ravels á. Turnhout. Nouvelles militaires en 1827, in PSYCHE, 1927, november, p. 51-52.

(5) J.E.JANSEN, Turnhout in 1830-1831, Turnhout, 1930, p. 10.

- (6) H. DE KOK, Greepjes uit de historische kontakten tussen Turnhout en Nederland, Rotary International, 25/8/1970, p. 23.
- (7) P. J. HEUVELMANS, De luisterrijke intrede van de vorstin van Oranje, Amalia van Solms als vrouwe van Turnhout, Turnhout, s.d., p. 24-30.
- (8) R. M. NEPVEU, Utrechtsche Studenten op veldtocht in SPIEGEL HISTORIAEL, XIV, januari 1979, p. 50-51.
- (9) Utrechtsche Studenten Almanak, p. 189.
- (10) JAARBOEKJE VAN DE STAD EN HET ARRONDISSEMENT TURNHOUT, 1848, p. 43.
- (II) idem, p. 21-22.
- (12) SLEECKX, Beschrijving der Provincie Antwerpen, Antwerpen, 1852, p. 184-185.

3) Burgerlijke stand in 1879

I. Geboorten

1. Van De Gender Adrianus Henricus	2/04/1879	
2. Neyt Henrica	9/04/ "	
3. Van Tilborg Anna Catharina	3/05/ "	
4. Woestenburg Maria Petronella	9/05/ 3	
5. Jonkers Antonius	20/05/ "	
6. Mateusen Adrianus Jacobus	1/06/ "	
7. Van Der Voort Petrus Josephus	14/06/ "	
8. Ruts Henricus Joannes	28/06/ "	
9. Bax Ludovica Catharina	23/07/ "	
10. Olieslagers Maria Justina	25/07/ "	
11. De Wit Henricus	18/08/ "	
12. Bax Hermanus Josephus	21/08/ "	
13. Karcher Ludovicus Franciscus	29/08/ "	
14. De Jongh Joannes Cornelius	1/09/ "	gewettigd: De Haes
15. Luyten Henricus Antonius	2/09/ "	
16. De Jongh Henricus Petrus Antonius	16/09/ "	
17. Moeskops Maria Elisabeth	28/09/ "	
18. Rieberghe Adriana Petronella	6/10/ "	
19. Bax Anna Maria	16/10/ "	
20. Cooremans Joannes Adrianus	12/11/ "	
21. Broos Maria Theresia	13/12/ "	
22. Hendrickx Maria Theresia	31/12/ "	gewettigd: Adriaansen

Aantal geboorten 1879: 22, waarvan 12 mannen en 10 vrouwen.

II. Huwelijken

1. Van Ostayen Wautherus en Van Eyken Philomena	24/04/1879
---	------------

III. Overlijdens

1. Huybrechts Petronella	9/01/1879
2. Moonen Joanna Cornelia	18/02/ "
3. Bax Joannes	22/02/ "
4. Stabel Joannes Cornelius	4/03/ "
5. Leenaerts Bartholomeus	4/03/ "
6. Ruts Adrianus Petrus	10/03/ "
7. Ruts Anna Maria	13/03/ "
8. Van Haeren Anna Maria Elisabeth	21/03/1879
9. Huybs (dodgeboren)	24/04/ "
10. Souwen Joannes Henricus	8/05/ "
11. Vromans Dymphna	27/06/ "
12. Vermeulen Maria Elisabeth Magdalena	2/08/ "
13. Poppeliers Joanna Catharina	21/09/ "
14. Van Tilborg Anna Catharina	13/10/ "
15. Van Steen Joanna Cornelia	2/11/ "
16. De By Adolphe Isodoor	11/11/ "
17. Cooremans Joannes Adrianus	14/11/ "
18. Meyvis Adrianus	20/11/ "

Aantal overlijdens: 18; 9 vrouwen, 8 mannen en een doodgeboorte.

Cyriel Verbeek

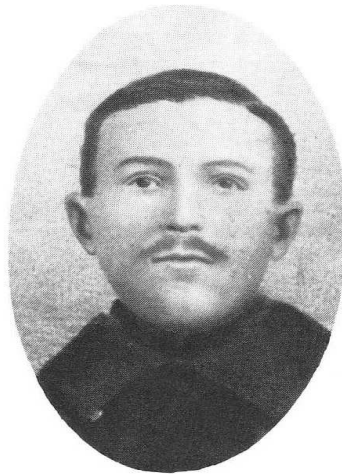
IX. Poppel tijdens de twee wereldoorlogen.

I) De eerste wereldoorlog

In 1914 kwam er een grote ramp over ons land, de Duitsers vielen België binnen. Het dorp werd door de plaatselijke burgerwacht bewaakt. De inwoners van Poppel verborgen hun waardevolle eigendommen in akkers en bossen en wachten met schrik de gebeurtenissen af. Dadelijk werd de algemene mobilisatie afgekondigd en alle dienstplichtigen vertrokken naar het leger. In het begin was de bevolking nog geestdriftig toen er berichten binnenkwamen over het moedig strijden van onze jongens maar weldra moest ons leger onderdoen voor de veel machtiger vijand. De Duitsers kwamen langs Retie, Kasterlee, en Turnhout de Kempen binnen. Heel wat Duitsers werden te Poppel ingekwartierd, voor een soldaat of onderofficier kreeg men als vergoeding 0,25 fr. per dag, voor een officier kreeg men 0,50 fr. per dag. De gemeente was verplicht de Duitse militairen kolen, petrol én alle benodigdheden voor inkwartiering te leveren. Om al deze onkosten te dekken moest de gemeente regelmatig leningen aangaan bij particuliers. De inwoners mochten maar een bepaalde hoeveelheid graan laten malen, de rest moest aan de Duitsers worden geleverd. Op die manier werkte de vijand de smokkel in de hand. De mensen gingen de grens over naar Nederland voor petrol, brood en vlees. Daarenboven waren ze verplicht vee aan de vijand te verkopen tegen belachelijk lage prijzen. Ravels, Weelde en Poppel waren door een elektrische draad van de rest van België afgesneden. Op die manier konden de boeren met hun waren niet langer naar de markten in Turnhout. De Feldwebel, kommandant van deze grenszone die te Ravels verbleef dwong de boeren allerhande waren aan hem te leveren tegen vaste, door hem vastgestelde prijzen. Indien de voortbrenger weigerde deze waren te leveren dan stonden hem bedreigingen, huiszoekingen en allerlei dwangmiddelen te wachten. Hier noem ik Feldwebel Lang die de laatste maanden van de oorlog als een keizer over onze grensstrook heeft geregeerd. Niemand kon over deze elektrische draadversperring tenzij met een bijzonder paspoort van de Gouverneur Generaal van België. Ook alle brieven werden aan de brug van Ravels onderzocht. Enkele moedige verzetsstrijders waagden het om tijdens de oorlog vele brieven over te smokkelen. Niettegenstaande de vele moeilijkheden die wij hier te Poppel van de Duitsers ondervonden, toch waren we beter af dan in de stad. In Turnhout was het voedsel sterk gerantsoeneerd, men kreeg er nauwelijks 250 gr. brood per dag en 100 gr. vlees. Er zijn daar dan ook werkelijk mensen van armoede gestorven. Reeds vanaf het begin van de oorlog was er verbod om met rijwielen en tram te rijden.

Gelukkig dat Poppel nog door oorlogsgeweld is gespaard gebleven. Wel had Poppel heel wat jongens in de loopgraven zitten, de oorlog werd immers ver van hier aan de IJzer uitgevochten. Vier van hen kwamen nooit meer terug: Peter Timmermans, Louis Baeyens, Jan Van Akeren en Jan Otten. Op het einde van de oorlog hadden ook de Duitsers die hier gelegerd waren gebrek aan van alles en nog wat. Op 11 november 1918 werd dan eindelijk een definitieve wapenstilstand gesloten. Poppel bad voor nooit meer oorlog. Jammer genoeg zou nauwelijks 20 jaar later het noodlot, heviger dan ooit, opnieuw toeslaan.

Marc Vermeeren

Oudstrijders van Poppel 1914-1918

J. Van Ackeren ° 24/4/1893 L. Baeyens °
 25/12/1884 J. Otten ° 13/5/1888
 P. Timmermans ° 1/4/1881 C. Botermans °
 13/3/1892 A. Botermans ° 22/9/1896 **E**_ De
 Bonnaire ° 24/1/1881 G. De Jongh ° 16/2/1882
 H. De Jongh ° 30/7/1892 H. De Wit ° 18/8/1879
 C. Driessens ° 27/7/1891 J. Keyzers °
 15/8/1890 C. Leuse ° 13/2/1883
 J. Timmermans ° 23/12/1894 W. Van Beurden °
 1/12/1878 J. Van de Laer ° 30/9/1890
 K. Van der Voort ° 19/6/1884 J. Van Gool °
 31/12/1881
 L. Van Raek ° 3/5/1889

Fr. Verhaeren ° 1/1/1877 J. Vrijssen ° 3/9/1880
 H. Aerts ° 7/11/1880 C. Baeyens °
 26/11/1881 V. Deresme ° 26/2/1884 L.
 Haegen ° 26/10/1893 L. Heykants ° 8/6/1893
 J. Hendrickx ° 11/3/1881 H. Jonkers °
 18/10/1892 J. Maas ° 26/10/1880
 A. Moeskops ° 24/3/1886 C. P i jpers °
 29/10/1888 A. Timmermans ° 4/10/1894 A.
 Van Beurden ° 26/7/1890 C. Van Gestel °
 22/3/1891 H. Van Heyst ° 12/12/1888
 L. Verhaeren ° 10/3/1887 Fr. Walschots °
 12/10/1880 A. Wslschots ° 17/10/1893

2) De tweede wereldoorlog

Op vrijdag 10 mei 1940 hoorde men hier de eerste Duitse vliegtuigen die de grens bombardeerden. In de daarop volgende nacht kwamen Franse troepen in ons dorp. Deze gaven aan de inwoners de raad het dorp te verlaten. Daarom gingen veel inwoners op de vlucht naar bos en struikgewas en maakten daar grachten en schuilplaatsen om zich te beschutten tegen het gevaar. Op 11 mei vlogen de gehele dag vijandelijke vliegtuigen over ons dorp die de Franse troepen beschoten. Tegen de avond omstreeks 5 uur was het wat kalmer en vele inwoners keerden naar het dorp terug om nog wat te werken omdat het de volgende dag Sinterklaas was, hier in Poppel fel gevierd. Weer kwamen echter bombardementsvliegtuigen over ons dorp gevlogen die ons op een laffe manier bombardeerden.

Een twintig bommen ontploften tussen de meisjes- en jongensschool, die heel wat huizen vernielden of zwaar beschadigden. In de ingestorte huizen van Brok-Stadts werd om hulp geroepen. Vier personen lagen daar onder de puinen bedolven, drie ervan konden vanonder de brokstukken worden weggehaald, de vierde kon niet meer gered worden, daar het huis was beginnen branden. Zo vond Mevr. Verhaegen-Fransen de dood in het brandend huis van Willem Brok. De familie Brok-Stadts was zwaar gekwetst. Het ganse huisgezin Mr. en Mevr. Lens-Claes met hun twee kinderen werd dood vanonder het zand weggehaald. Mr. Juul Moonen bezweek aan opgelopen verwondingen op 12 mei. Poppel had dus bij deze ramp 6 slachtoffers te betreuren. Daarbij kwam nog dat Henri Timmermans het leven verloor door het Frans geschut op 12 mei.

Op maandag 13 mei trokken de Fransen terug en kwamen de Duitsers te 11 uur Poppel binnen. Vier voorposten gingen krom gebogen, met de helm op het hoofd en het geweer in de hand door de Dorpsstraat. Ze gingen voetje voor voetje voort speurend naar onraad. Later kwamen de anderen. De Duitsers rukten voort en Poppel bleef bezet. Aanstands begon men de beschadigde huizen te herstellen. Weldra zag koning Leopold 111 zich verplicht ons land over te geven. De gevluchte jongens kwamen terug, ook onze krijgsgevangenen. Een enkele onder hen bezweek door slechte verzorging, namelijk Van der Steen-Devue. Zodra ons land volledig bezet was, kwam de rantsoenering van voedsel en kleren. Daar de rantsoenering niet voldoende was ontstond de "zwarte markt". Poppel werd berucht om de sluikhandel. Boter werd verkocht aan 400 fr., tarwe 40 fr., rogge 25 fr., haver-mout 55 fr., suiker 110 fr., spek 300 fr., rijst 500 fr. en koffie 2000 fr. het kg. Poppel stond bekend als een der belangrijkste smokkelcentra. Heel wat douaneambtenaren en controleurs werden hier aangesteld om die praktijken tegen te gaan, maar het kon weinig baten.

Onze boerenjongens moesten zoals vele anderen in het land in Duitsland gaan werken, maar velen verkozen liever een voortvluchtig, koud en ellendig bestaan in angst en vrees, dan voor de vijand te gaan werken. De geheime politie zocht hen voortdurend, maar er werd geen enkele gesnapt. Twee van onze dorpsgenoten hielpen de geallieerden, maar werden door de Gestapo gevangengenomen. Mr. J. Appels-Van Hees, Luitenant-Kolonel van de weerstand, bezweek in een concentratiekamp in Duitsland en Mevr. De Jongh-Abbeele keerde bij de bevrijding terug. Ook Zij had veel geleden.

Poppel kreeg ook inkwartiering van 160 soldaten met 180 paarden en wagens, en dit van augustus 1940 tot maart 1941. In september 1944 zou de lang verwachte bevrijding komen. De beschieting van Poppel begon op dinsdag 3 oktober, rond de middag tot 's anderendaags 's avonds toen de geallieerden ons dorp binnenkwamen. De vijand hield zich nog schuil in de bossen en daarom bleef het in ons dorp nog zeer gevaarlijk door de vijandelijke beschietingen gedurende 3 weken. Ons dorp had veel te lijden: 6 dorpelingen verloren het leven.

De gehavende kerk na de bevrijding in 1944.

Juffr. Jozefina Van Iersel stierf op 5/10/44, Mr.P.Timmermans-Maas op 11/10, het kindje Frida Van Reusel op 4/10, Mevr. Bax-Vermeer op 8/10, juffr. Joanna Willems op 9/10 en mevr. Bols-De Wit op 9/10. Zevenentwintig boerderijen werden plat gebrand, de grensgehucht en hadden het meest te lijden. Geen enkele woning werd gespaard. Na de bevrijding kwam het gevaar door de mijnen. Daardoor verloren twee dorpingen hun been: Emiel Heykants en Adriaan Walschots. Een tweede gevaar in ons dorp was het aanhoudend vervoer van het leger dat ook aan 2 inwoners het leven kostte: J.Wijnants en Louis Haagen. Een derde gevaar kwam door de vliegende bommen waarvan er drie in Poppel ontploften. Het kindje van A.Walschots werd daarbij gedood op 25/12/1944 en twee woningen werden plat gelegd. Enige tijd daarvoor vond ook Adriaan Schel lekens de dood.

Angst en schrik bleven voortleven tot eindelijk op 7 mei 1945 de volledige overgave van de vijand getekend werd. De Poppelse bevolking zoals overal herademde gelukkiger en tevreden. De vredestoet die gehouden werd op 31 mei 1945 was dan ook een uiting van hun geestdrift. Vele geallieerde soldaten hadden voor de bevrijding van Poppel hun leven gelaten. Zij werden begraven op het "Engels kerkhof" dat naast de Tilburgse weg gelegen was. Laten wij hen dan ook nooit meer vergeten.

Jonge helden, neergevelden U zij roem en u zij eer, uw offer bracht ons Vrede weer.

S.Babula	J.Gorski	H.Langen	J.Clayton
G.Garven	Gr. Dobson	L.Flenly	S.Weedom
J.Gordon	J.W.Graham	C.Magarry	J.A.Green
J.Hoare	J.Fullarton	D.R.Curry	F.T.Bill
W.Reynard	K.Partwer	A.Gavin	A.N.Pye
Halidan	L.Smith	A.Noble	H.G. Griffiths
W.Mac Meakin	F.Towle	D.A. Law	

Marc Vermeeren

X. Folklore.

1. De Poppelse Janhagel

De Poppelse Janhagel heeft de mensen steeds gefascineerd; misschien komt dit omdat we niet weten hoe deze koek wordt bereid, het recept is immers altijd geheim gebleven. In dit artikel trachten we alle gekende Janhagelbakkers hier te Poppel op te noemen, daarna zullen we even dieper ingaan op de bereiding van de koek.

De geschiedenis van de Poppelse Janhagel gaat terug tot in 1841. In dat jaar huwt Lucas Dalleu uit Waalwijk met Maria De Jongh uit Watermaal-Bosvoorde. Zij komen zich hier te Poppel vestigen. Hij is waarschijnlijk begonnen met de koek hier te bakken, alhoewel het recept veel ouder kan zijn. Het is dus onwaarschijnlijk dat niettegenstaande er 1830 als aanvangsdatum op de verpakking staat

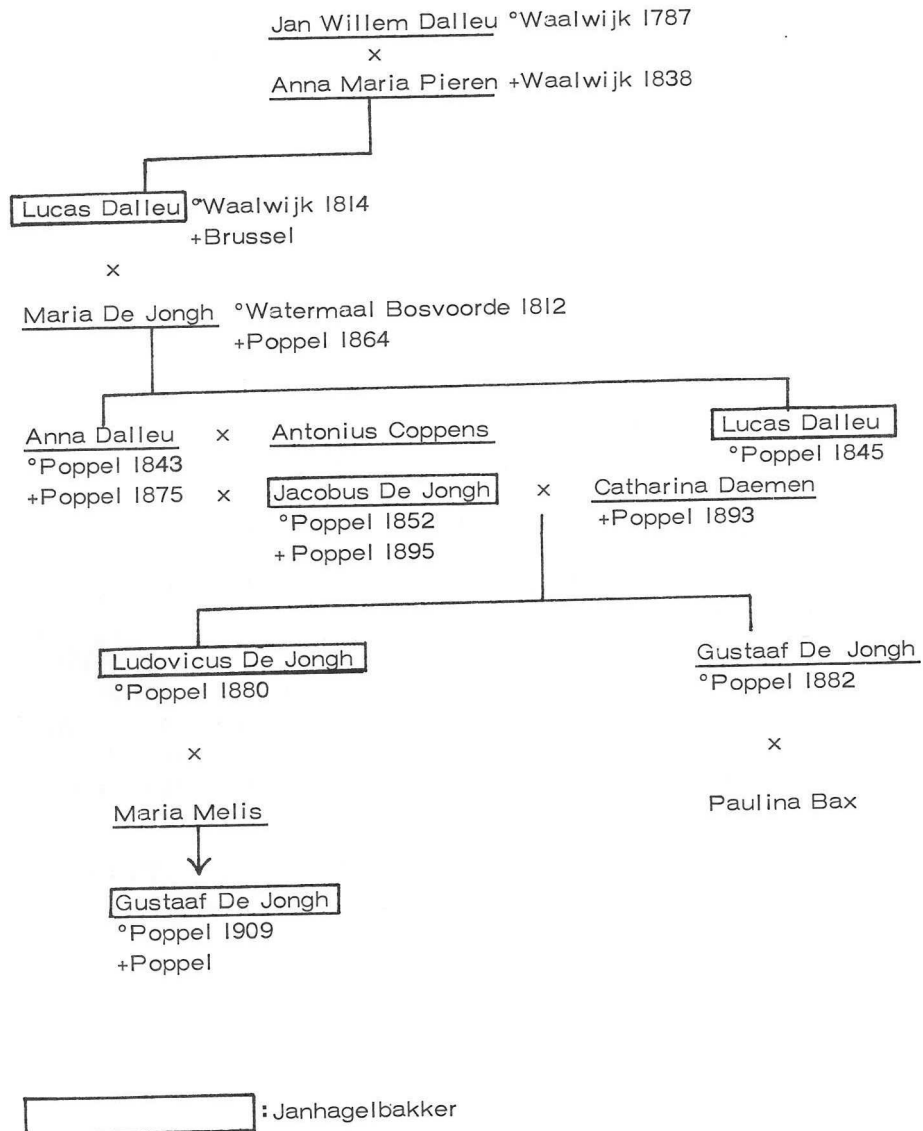

vermeld, vóór 1841 hier te Poppel Janhagel werd gebakken. Bakker Lucas Dalleu gaat te Brussel wonen en daarom neemt zijn zoon Lucas de bakkerij over. Ook die wordt blijkbaar gefascineerd door de stad en gaat te Antwerpen wonen. Hij geeft het recept met de bakkerij aan zijn schoonbroer Jacobus De Jongh die gehuwd was met zijn zuster Anna Dalleu. Na het overlijden van Anna Dalleu hertrouwt Jacobus De Jongh met Catharina Daemen. De kinderen uit dit huwelijk beginnen reeds in 1895 zelf te bakken wanneer hun vader plots stierf. Louis De Jongh en Gustaaf De Jongh, allebei nog jonge knapen nemen op die manier de bakkerij over. De laatste Janhagelbakker te Poppel was de zoon van deze Louis De Jongh, namelijk Gustaaf De Jongh. Enkele jaren voor zijn dood verkocht Staf De Jongh het recept en de bakkerij aan bakker Herman Bax uit de Molenstraat te Baarle Hertog. Hier eindigt de geschiedenis van de Poppelse Janhagel die nu te Baarle wordt gebakken.

Het was bij Herman Bax dat we ons licht zijn gaan opsteken om iets meer over de bereiding van de koek te weten te komen. Het recept van de Poppelse Janhagel werd ons natuurlijk niet verklapt, maar wel liet Herman Bax los dat de speciale smaak van de koek wordt bekomen door het gebruik van verschillende kruiden. Nadat de deeg gemaakt is, wordt hij in een vleesmolen gedaan. Het

deeg wordt door een geperforeerde metalen schijf geperst. De dunne slierten deeg die hieruit komen worden met een scherp mes tot kleine schilfertjes gehakt. Die vallen op hun beurt weer op een lange tafel waar ze met wat bloem worden bestrooid en tot kleine bolletjes worden gerold. Vandaar dan ook de naam Janhagel. De bolletjes worden op een warme ovenplaat uitgestrooid en in een oven van 195° 20 minuten gebakken. Eén deeg is voldoende voor 60 pakken Janhagel.

Stamboom van de familie Dalleu-De Jongh

Eenmaal de Janhagel uit de oven, dan wordt de grote koek met een mes vlug in stukken gesneden. Daar het opvullen van de ovenplaat met de hand gebeurt is het mogelijk dat men de ene keer een dikke, grote koek bekomt en de andere keer een kleine, dunne Janhagel. Vroeger werd zowel het persen van de deeg door de geperforeerde schijf als het afsnijden van de schilfertjes volledig met de hand gedaan. Toen duurde het met drie mensen ruim een vol uur om één deeg klaar te maken. Dank zij allerlei spitsvondigheden van Herman Bax wordt veel werk nu automatisch gedaan zodat één deeg gemakkelijk kan klaargemaakt worden in 20 minuten door één man. Het speciale van de

Janhagel is dus dat hij helemaal uit bolletjes bestaat.

Hier in de Kempen kennen we nog de Putse Janhagel, de Turnhoutse Janhagel en de Janhagel uit Hoogstraten, die echter allemaal volgens Herman Bax meer een speculaassmaak hebben. De Poppelse Janhagel wordt momenteel in meer dan 50 winkels verkocht. Ook in het buitenland was men in de Poppelse Janhagel geïnteresseerd. Enkele tijd geleden heeft zelfs een economische delegatie uit Japan contact opgenomen met Herman Bax om Janhagel te leveren aan Japan. De Japanners zouden regelmatig volle containers hebben afgenomen, maar dit was voor bakker Herman Bax werkelijk niet mogelijk omdat de bereiding van de koek toch nog altijd heel wat handwerk vraagt.

Daarbij zouden er problemen zijn gerezen met de verpakking, de koek is immers vrij hard en breekt gemakkelijk. Wanneer de Janhagel over zee zou moeten vervoerd worden waren er ook problemen met de versheid van de koek. Zulke transporten duren immers een hele tijd, niettegenstaande Herman Bax ons verzekerde dat de Poppelse Janhagel zeker 3 maanden goed blijft.

Cyriel Verbeek

Bronnen

RAVELS GEMEENTEHUIS. Burgerlijke stand van Poppel.

Mededelingen door bakker Herman Bax, Molenstraat 3, Baarle Hertog, waarvoor onze hartelijke dank

2. Poppelse anecdoten

De kromme toren te Poppel

Iedereen weet dat te Poppel de oude toren scheef stond. Vreemdelingen moesten het echter niet proberen om hiermee te spotten, ze riskeerden een pak slaag. Misschien weet u niet hoe het kwam dat de toren krom stond?

De legende wil dat toen Keizer Karel eens door Poppel kwam iedereen boog uit onderdanigheid. Op de kerk-toren waren echter 4 boeren aan het klaverjassen. Zij hadden geen tijd en waren te trots om hulde te komen betuigen aan hun keizer. De toren schaamde zich zodanig voor hen dat hij toen zelf maar boog. Maar later kon hij niet meer rechtkomen en daarom bleef de Poppelse toren krom staan.

Jaan Van Eyck was 's avonds eens aan het wandelen achter de Hoge Vonder aan het Schoon Boomke. De legende wou dat het 's nachts steeds hekste en spookte. En jawel, eensklaps zag Jaan de heksen in een kring rond hem staan, en wat erger was, hij werd verplicht om met hen mee te dansen. Jaan had echter geluk en kreeg van het leuke gezelschap een koperen ketel mee naar huis die hij tot aan zijn dood zou hebben bewaard. Jammer dat niemand hem ooit heeft mogen zien!

De Zwarte Hand te Poppel?

Op 22 augustus 1872 om 1 uur in de namiddag brandde graanmijt, schob, stal en bakhuis van onderwijzer J.B.Van den Eynde volledig uit. Het huis bleef gelukkig gespaard. Burgemeester Wouters uit Weelde was met de Weeldse pompiers meegekomen en leidde het blussen. De burgemeester van Poppel, J.Haagen was naar Turnhout om de procureur te spreken over twee briefjes die 's avonds tevoren bij douanier Melis en bij A.Rouvet onder de deur waren geschoven.

Op deze briefjes stond het volgende: "Mijnheer Melis, ik laat u weten als dat het in het kort zal branden, dat het zal stuiven in de maand oktober. Ik heb het zelf gehoord, hij is nog niet voldaan." Mijnheer Rouvet ontving ook dergelijk briefje. Eveneens Antonius Paaps op de dag van de brand. Terwijl men bij Van Den Eynde bluste, was er brand uitgebroken in de schuur van Paaps, die oversloeg op een aanpalend huis, dat ook van Paaps was. Op 24 augustus 1872 kwam het parket de zaak ter plaatse onderzoeken. De dader bleef echter onvindbaar.

Van schrik gestorven?

Op 7 mei 1872 om 4 uur in de namiddag brak brand uit bij Willem Paulussen, sloeg over van de woning van Paulussen op de woningen van de kinderen Engels, op de woning van bakker H. Van Hees-Peeraer en op het huis van Willibrord Van Gijsel-Van Raeck. Valentien Engels liep brandwonden op aan aangezicht en handen. Een vrouw uit Tongeren die sedert enkele dagen bij ontvanger Botermans op bezoek was stierf er tussen 7 en 8 mei, naar men zegt van schrik.

3. Het paard

Vroeger werd in menig huisgezin 's avonds bij de haard het gedicht van het paard verteld. Men probeerde te rijmen op iedere persoon in Poppel. Wij hebben zover niet gezocht, maar toch is er een leuk gedichtje uit de bus gekomen. Aan de lezer om het aan te vullen!

Er is iets op hol, zei ie Van de Pol.

Het is een paard, zei Jan Steyaert.

Nu kruipt hij in de bonen, zei Stan Moonen.

Hij is in een slechte luim, kloeg Anneke Pluym.

Hoe komt hij toch los, jammerde Sientje Bosch.

Ge moet nu niet zagen, sprak Joske Haagen.

Heel het veld teloor, jammerde de pastoor.
En al mijn bieten, sakkerde Liejes Pieten.
Hoe zetten we hem een hak, vroeg Teer Pak.
Maar ik sla hem op zijn kont, riep Bartje De Bond.
We zullen hem schieten, zei Wies Pieten.
Nu niet zeuren, antwoordde Toon Van Beurden.
Ge moet hem vleien, wist meester Verheyen.
We scheren hem kaal zei Den Baey.
Zo niet he Kees, sprak Van Hees.
Het wordt een verlies, zei de kommies.
Hoor nu eens hier, sprak Jan Poppeliers.
We moeten er wat aan doen, kloeg Peer Schoen.
En niet lanterfant, wist Van de Sande.
Dat is nu toch sterk, zei Rieberghe.
We spannen hem een net, zei de smet.
En dan lokken we hem erin, riep Milleke Kin.
Zo schieten we hem neer, jubelde Peer.
Rustig, rustig, riepen de zusters.
Maar laten we eens zien, zei Jef Priem.
Ik heb dat meer gedaan, sprak Van de Laar.
Dat kunnen we wel klaren, zei Louis Verhaeren.
We maken eerst een lijst, zei Jan Van Heijst.
Tussen wie we hem gaan verdelen, wist Celen
Wat een relaas, zei Sooi Maas.
Het is geen kleine, wist Versteynen.
En hij is nog kloek, antwoordde Van den Broeck.
Ik wil de pens, gilde Hens.
En ik de poten, riep Van Noten.
Ik de lellekens, eiste Schel Iekens.
Ik zal de huid looien, sprak Koyen.
Wat een spijzen, jubelde Jaak Laureysen.
Met dit schot maak ik hem koud, wist Van den Hout.
Ik hoor hem kermen, antwoordde Jan Ermen.
Zie hij maakt een sprong, zei Alice De Jongh.
Nu valt hij neer, zei Peer.
En dan nu gaan verdelen, riep Van den Abbeele.
En hiermee is het gedaan, zei Van de Laar.

Annie Poppeliers
Edmond Swaan
Colma Swaan
Peter Van Baelen
Josepha Van der Voort
Marc Vermeeren

4. Een gedicht

Dit eenvoudige maar mooie gedicht werd door Cornelia Schellekens, beter gekend als "Keeke Moeskops" voorgedragen op 16/11/1971. We dachten dat het in deze brochure over Poppel zeker niet zou misstaan.

Aan onze herders sinds 90 jaren

Voor meer dan 90 volle jaren, vond men hier heide en dorre grond,
't was schaars wat men er kor! vergaren, maar het volk was werkzaamen gezond.
Al met de vastenavondsdagen kwam Ploegmans hier in Poppel aan,
hij dacht: "ik ben jong en ik wil het wagen, ik zal werken en het zalwel gaan."
En 50 jaren lastig zwoegen, bracht veel vooruitgang, zegen mee,
want ook de hei zal men beploegen, en pastoor Ploegmans was tevree.
Heer Ploegmans wist veel goed te stichten, hij werkte ijverig, vroegen laat,
zijn plicht op elk gebied verrichten, zo komt eens 't loon in volle maat.
Na Ploegmans kwam een nieuwe herder, een vriend en vader van dit oord,
het was pastoor Somers die nu verder, het priesterwerk trouw zette voort.
En het werk door Ploegmans eens begonnen, wordt steeds bezielt metwarmte en kracht,
het lukte al wat Somers had verzonnen, omdat de zomer warmte bracht.
Men was de heide gaan beploegen, ze werd verwarmd door zonneschijn,
bracht vruchten voort door zweet en zwoegen, voorwaar het kon niet beter zijn.
Voor de ontginning van de heide, hielp dapper ook de boerenbond,
herschiep het dorre tot schone weide, en tot vruchtbare akkergrond,
Wel veertig, schone, volle jaren, zoo werkte hier Somers vlijtig voort,
en mocht verdiensten rijk vergaren, voor 't eeuwig zalig hemeloord.
Het werk door Ploegmans hier begonnen, door Somers invloed voortgezet ,
wordt door Heer Boogaer ts nu bewonnen, "Vooruitgang" is zijn stalen wet.
Het Poppeldorp blijft welig groeien, dank onze herders en de hei,
veel mooie gaarden staan te bloeien, en vruchtbaar is nu land en wei.
Ook 's Heeren schoonste zielegaarden, ze groeien, bloeien, zijn gezond,
ze dragen vrucht van eeuwige waarden, in 't dorp, de Dijk en op de Vond,
in Hulsel, Rovert en in Maarle, de Trier, de Schrieken en Hondseind,
en 't Zand en Pannenhoef en Aarle, in Overlaar, de Heide en 't Hoogeind.
God schenke u zeer goede herder, steeds kracht en moed in het priesterwerk.
Hij make 't geploegde en verwarmde verder, tot iets van het schoonste voor zijn kerk.
Heel Poppel blijft steeds gedenken, trouw haar herders om het vele goed,
en zal Heer Boogaerts blijven schenken, haar dank, voor alles wat hij doet